

TROY MUSEUM JOURNAL TROYA MÜZESİ DERGİSİ

EYLÜL
SEPTEMBER
20
24

SAYI NO 2

Troya Müzesi Yayınları

TROY MUSEUM JOURNAL

TROYA MÜZESİ DERGİSİ

Sayı / No: 2
September / Eylül 2024

Troya Müzesi Yayınları

Çanakkale

TROY MUSEUM JOURNAL
TROYA MÜZESİ DERGİSİ

Sayı / No: 2 - September / Eylül 2024

ISSN: 3023-7173

İmtiyaz Sahibi / Publisher

T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, Troya Müzesi adına Rıdvan GÖLCÜK

Kapak

Güney Can GÜLŞAN / Troya Müzesi

Kapak Fotoğrafi

Rıdvan Gölcük (Yapay Zeka) / Troya Müzesi

Grafik Tasarım

Fecri POLAT / Troya Müzesi

Sekreteryası

Enes CAN / Troya Müzesi
Figen BAKAN / Troya Müzesi
Fecri POLAT / Troya Müzesi

Web Sorumlusu

Osman ÇAPALOV / Troya Müzesi

İletişim

Troya Müzesi Yayın Departmanı
Merkez İlçe, Tevfikiye Köyü, Truva 6 sokak No:12
Çanakkale
E-mail: canakkalemuzesi@ktb.gov.tr
Tel 1: 02862176740

Her hakkı saklıdır. Bu yayının hiçbir kısmı Troya Müzesi Dergisi editörlerinin önceden yazılı izni olmadan çoğaltılamaz, saklanamaz veya bir erişim sistemine dahil edilemez veya elektronik, mekanik, fotokopi, kayıt veya başka herhangi bir biçimde veya herhangi bir yöntemle aktarılamaz.

All rights reserved. No part of this publication may be reproduced, stored or introduced into a retrieval system, or transmitted in any form, or by any means, electronic, mechanical, photocopying, recording, or otherwise, without prior written permission of the Troy Museum Journal editor

TROY MUSEUM JOURNAL
TROYA MÜZESİ DERGİSİ

Editör Kurulu /Editor Board

Rıdvan GÖLCÜK / Troya Müzesi
Fecri POLAT / Troya Müzesi
Yunus ÖZDEMİR / Troya Müzesi
Figen BAKAN / Troya Müzesi

Dergi Kurulu / Journal Board

Rüstem ASLAN / Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi
Rıdvan GÖLCÜK / Troya Müzesi
Oğuz KOÇYİĞİT / Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi
Sinem DÜZGÖREN / Troya Müzesi

Yayın ve Danışma Kurulu / Editorial and Consultative Committee

Ali Osman UYSAL / Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi
Ali SÖNMEZ / Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi
Alptekin YAVAŞ / Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi
Ayşe Çakır İLHAN / Ankara Üniversitesi
Ceren GÜNERÖZ / Ankara Üniversitesi
Ekin KOZAL / Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi
Erhan ÖZTEPE / Ankara Üniversitesi
Evren Karayel GÖKKAYA / Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi
Evrin Ölçer ÖZÜNEL / Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi
Fethiye ERBAY / İstanbul Üniversitesi
Göksel SAZCI / Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi
Hakan ÖNİZ / Akdeniz Üniversitesi
Oğuz TEKİN / Koç Üniversitesi
Reyhan KÖRPE / Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi
Rüstem ASLAN / Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi
Seyhan BOZTEPE / Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi
Şengül AYDINGÜN / Kocaeli Üniversitesi
Turan TAKAOĞLU / Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi
Yeşim ZÜMRÜT / Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi

TROY MUSEUM JOURNAL **TROYA MÜZESİ DERGİSİ**

Yılda iki kez yayınlanır / Published two times a year

KAPSAMI VE YAYIN İLKELERİ

Troya Müzesi Dergisi yılda iki sayı (Mart ve Eylül) olarak yayımlanan hakemli ve bilimsel bir dergidir. Derginin yazım dili Türkçe ve İngilizce'dir. Dergide bilimsel araştırma ölçütlerine uygun olarak Müzecilik, Arkeoloji, Tarih, Sanat Tarihi, Etnografya alanında yapılmış ve daha önce hiçbir yerde yayımlanmamış olan bilimsel makaleler, araştırma inceleme makalesi türünden çalışmalar, derleme yazıları ve benzeri yayımlanır; arşivlenir, paylaşılır, basılır ve dağıtılır. Troya Müzesi Dergisi, herhangi bir makale değerlendirme/işlem ve yayın ücreti talep etmez.

Aksi belirtilmediği sürece Troya Müzesi Dergisi'nde yayımlanan yazılarda belirtilen fikirler yalnızca yazarına aittir. Bu konuda dergi sahibi, editörler veya diğer yazarlar sorumlu tutulamaz.

COVERAGE AND PUBLICATION PRINCIPLES

Troy Museum Journal is an peer-reviewed scientific journal scheduled to be published two times a year, in March and September. Publication languages of the journal are Turkish and English. The journal comprises, archives, shares, prints, and distributes scientific articles, research and observation reports, and collections. Papers from Articles from the fields of Museology, Archaeology, History, Art History and Ethnography are admissible and expected to be coherent with scientific research criteria and not published before. The journal does not charge any sort of article processing or publication fee.

Statements of acts or opinions appearing in the Troy Museum Journal are solely those of authors and do not imply endorsement by the editors, other authors or publishers.

İÇİNDEKİLER / TABLE OF CONTENTS

Editörden.....	VI-VII
Rüstem Aslan DOCUMENTS PERTAINING TO THE FIRST LEGAL COURT CASE FILED BY THE OTTOMAN EMPIRE TO RECLAIM ITS SMUGGLED ARTIFACTS OSMANLI DEVLETİ'NİN KAÇIRILAN ESERLERİ GERİ ALMAK İÇİN AÇTIĞI İLK DAVA BELGELERİ.....	1-50
Gonca Dikenci KERPİÇ MİMARİSİNDE TROYA ÖRNEĞİ: YAPIM YÖNTEMİ, MALZEME KARAKTERİZASYONU VE KORUMA/ONARIM UYGULAMALARI THE EXAMPLE OF TROY IN ADOBE ARCHITECTURE: CONSTRUCTION METOD, MATERIAL CHARACTERIZATION AND CONSERVATION/RESTORATION APPLICATIONS.....	51-77
Büşra Ay TROAS BÖLGESİ ARKAİK AKROTERLERİ ARCHAIC ACROTERIONS OF THE TROAD.....	78-94
Yunus Özdemir PARİON'DAN ELE GEÇEN AĞIRŞAKLAR SPINDLE WHORLS FROM PARION.....	95-121
Serdar Berber KUZEYDOĞU LYDIA'DA NISYRA (SARAÇLAR) YERLEŞİMİ VE APOLLON KÜLTÜ NISYRA (SARAÇLAR) SETTLEMENT AND THE CULT OF APOLLO IN NORTHEASTERN LYDIA.....	122-144
Emel Gülşah Akın 21. YÜZYILDA MÜZELERİN GÜVENİLİRLİK SORUNSALI THE ISSUE OF TRUSTWORTHINESS IN MUSEUMS IN THE 21st CENTURY.....	145-154

Editörden

Troy Museum Journal'ın ikinci sayısı ile karşınızdayız. İlk sayımızı okuyanlar bir hayalin hayata geçişi konusunda duyduğumuz heyecanı hatırlayacaklardır. Troy Museum Journal bizler için sadece bir dergi değil! Türk Müzeciliği için ortaya koyduğumuz hedeflerin ve Troya Müzesi'ne olan tutkumuzun bir ürünü. Böyle olunca dergiye fazlasıyla özen gösteriyoruz. Bu noktada her yeni sayısı için yayın arayışı çabalarımızın en başında geliyor. Yayın sürecine girdikten sonra birilerinin yayın göndermesini beklemektense öncelikli konularımızla ilgili araştırmacıların peşine düşen biz oluyoruz. Çanakkale, Troas, müze koleksiyonumuz ya da genel anlamda müzecilik üstüne düşünen ve kalem oynatan araştırmacılar radarımızda oluyor. Böylece dergi içeriği kısmen bir editör seçkisi haline gelebiliyor.

Troy Museum Journal'ı özel kılan bir diğer nokta ise dergi kapak tasarımları olacak. İlk sayımızda kapakta Murat Germen'in harika bir fotoğrafına yer vermiştik. Bu sayıda ise yapay zekâ katkısı ile oluşturulan bir görsel var. Kapakta Büşra Ay'ın makalesinde yer alan disk akroter parçasını kullanmaya karar verdiğimizizde tasarımı yapay zekâ ile tamamlamak istedik. Böylece yapay zekâ yardımı ile ürettiğimiz mermerden medusanın gözlerini ve kısmen yüzünü akroter parçası ile bütünleştirdik. Bu tasarımı biz çok sevdi, umarım aynı etkiyi sizde de bırakır. Künye kısmında adını ulaşılabiliyorsunuz ama bu harika tasarımların sahibini bir kez daha burada anmak istiyorum; Müze uzmanımız Güney Can Gülşan.

Tüm bu koşuşturma arasında son günlerde büyük üzüntüler yaşadık. 28 Ağustos günü Türk Arkeolojisi'nin duayen isimlerinden Prof. Dr. A. Çoşkun Özgünel'i kaybettik. Çoşkun Hoca'nın Çanakkale için ayrı bir önemi var. Apollon Smintheion kazılarını başlatmış ve 40 yıl boyunca sürdürmüştü. Yanı sıra çok uzun yıllar Çanakkale Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu'nun başkanlığını yürütmüştü. Vefat haberinden sadece birkaç gün sonra Çanakkale Kültür Yolu Festivali kapsamında yaptığımız sempozyumu Hocamıza adadık. "Prof. Dr. A. Çoşkun Özgünel III. Troas Sempozyumu" nu adına yakışır şekilde gerçekleştirdik. Şimdilerde ise Hocamız adına çıkarmayı planladığımız özel sayımız için çalışmalara başladık. Bu özel sayıda Çoşkun Hocayı bol bol yad etme fırsatını bulacağız.

Tarihler 20 Eylül'ü gösterdiğinde bir başka kayıp yaşadık. Alexandria Troas kazılarında restoratör olarak çalışan genç arkadaşımız Abdullah Akyol'u elim bir trafik kazası sonucu kaybettik. Kendisine Allah'tan rahmet yakınlarına sabır diliyoruz.

Bizim gündemimizde hayatın ta kendisi gibiydi. Kayıplar, hüznler, sevinçler, umutlar bir arada harmanlanmış ve bir sıraya tabi olmaksızın hayatımıza girip çıkıyor. Ağustos ayının son günlerde ayrı bir heyecan yaşadık. ABD'den iadesi sağlanan 6500 yıllık Kilya İdolü "adını aldığı topraklara geri döndü". Çanakkale Kültür Yolu Festivali kapsamında düzenlenen 'Kaçış Yok!' sergisi ile Troya Müzesi'nde ziyaretçiler ile buluşan "Kilya" bundan böyle kalıcı olarak

Müze koleksiyonumuzda yer alacak. Eser iadesi konusunda Kültür Varlıkları Müzeler Genel Müdürlüğü ve Kaçakçılıkla Mücadele Dairesi Başkanlığı'nın başarıları gurur verici.

Şimdi ikinci sayımızın içeriğine geelim. Sayının ilk makalesi Prof. Dr. Rüstem Aslan'a ait. "Documents Pertaining To The First Legal Court Case Filed By The Ottoman Empire To Reclaim Its Smuggled Artifacts" isimli makalenin konusu, Heinrich Schliemann'ın yasa dışı yollarla kaçırdığı hazineleri geri almak için Osmanlı Devleti'nin Atina'da 1874 Nisan ayında açtığı dava. Bu makalede ilk kez Atina'daki 'Priamos Hazinesi Davasını' ilk mahkeme kararı belgeleri faksimile olarak yayınlanmaktadır. Sayın Gonca Dikenci, "Kerpiç Mimarisinde Troya Örneği: Yapım Yöntemi, Malzeme Karakterizasyonu Ve Koruma/Onarım Uygulamaları" başlıklı makalesinde Troya II-III Kale duvarının kerpiç malzemesini tanımlamak amacıyla basit kimyasal analizlerden, X-ışını saçılımı (XRD) yöntemlerine yaptığı analizleri bilim dünyası ile paylaşıyor. Troas Bölgesini konu edinen bir diğer makale ise Sayın Büşra Ay'ın, "Troas Bölgesi Arkaik Akroterleri" isimli makalesi. Çalışma Troas Bölgesi'nde Arkaik Dönem yerleşimlerinde daha önceki araştırmacılar ve yazar tarafından yapılan çalışmalarda tespit edilen akroter buluntularını içeriyor. Sayın Yunus Özdemir'in çalışması bizleri bu kez Kuzey Troas'a taşıyor. "Parion'dan Ele Geçen Ağırşaklar" isimli makalede Parion'da 2009 – 2019 yılları arasında farklı alanlarda yapılan kazı çalışmaları sırasında gün yüzüne çıkarılan 19 ağırşak inceleniyor. Sayın Serdar Berber ise "Kuzeydoğu Lydia'da Nisyra (Saraçlar) Yerleşimi ve Apollon Kültü" isimli çalışması ile kuzeydoğu Lydia'da Katakekaumene (Yanık Ülke) yöresinde yer alan Antik Nisyra (Saraçlar) yerleşiminin bilinirliğini artırmayı hedeflemektedir. Sayıdaki son makalemiz ise Sayın Emel Gülşah Akın'dan; "21. Yüzyılda Müzelerin Güvenilirlik Sorunsalı". Bu makalede, post-truth çağında müzelerin karşı karşıya kaldığı güvenilirlik sorunu ve halkın müzelerle kurduğu güven ilişkisi ele alınıyor.

Kıymetli okur, sözlerimi noktalarken derginin çıkmasını sağlayan Troya Müzesi Yayın Departmanı'nı tebrik etmek istiyorum. Harika iş çıkarıyorlar!

Bir sonraki sayıda görüşmek üzere,
Troya'dan sevgilerle...

Rıdvan GÖLCÜK

DOCUMENTS PERTAINING TO THE FIRST LEGAL COURT CASE FILED BY THE OTTOMAN EMPIRE TO RECLAIM ITS SMUGGLED ARTIFACTS¹

OSMANLI DEVLETİ'NİN KAÇIRILAN ESERLERİ GERİ ALMAK İÇİN AÇTIĞI İLK DAVA BELGELERİ

Rüstem Aslan *

Abstract

Heinrich Schliemann's first official excavations, which began in 1871, became the most discussed and debated archaeological excavation of the 19th century. In particular, the question of whether the city of Troy, mentioned in Homer's epics, really existed or not is the focal point of these discussions. However, the 'Treasures of Priamos' found by Heinrich Schliemann in 1873 and smuggled out of the Ottoman Empire were also intensely discussed. The lawsuit filed by the Ottoman Empire in Athens in April 1874 to recover the treasures illegally smuggled by Heinrich Schliemann was finalised in May 1875. There are different stages of the lawsuit process in Athens. Despite the Ottoman Empire prevailing in the lawsuit to recover the artefacts, the proceedings were ultimately concluded with a settlement, in light of the prevailing circumstances of the period. Until today, no documents related to the case from Greece Archive have been published. In this article, for the first time, the first court decision and documents of the 'Priamos Treasure Case' in Athens are published in facsimile. The case documents, including a complete list of artefacts, are of great importance for the evaluation of Ottoman archival documents on the subject.

Keywords: Henrich Schliemann, Troy Excavation, 'Priamos Treasures', Ottoman Empire, Court Case Process

Öz

Heinrich Schliemann'nın 1871'de başlayan ilk resmi kazıları, 19. Yüzyılın üzerinde en çok konuşulan ve tartışılan arkeolojik kazısı olmuştur. Özellikle, Homeros'un destanlarında adı geçen Troya kentinin gerçekten varolup olmadığı konusu bu tartışmaların odak noktasını oluşturmaktadır. Ancak Heinrich Schliemann'ın 1873 yılında bulup, Osmanlı İmparatorluğu dışına kaçırdığı 'Priamos Hazinesi' de aynı şekilde yoğun bir şekilde tartışılmıştır. Osmanlı Devleti, Heinrich Schliemann'ın yasa dışı yollarla

¹ The documents of the Greek Court in Athens pertaining to the lawsuit initiated by the Ottoman Empire against Heinrich Schliemann in Athens were provided to me by Dr. Donald F. Easton for publication. I extend my sincerest gratitude to him for this. The translation of the Greek court records into English was made possible by Yalçın Balcı, for which I am also immensely grateful.

* Prof. Dr., Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, Çanakkale/TÜRKİYE, rustemaslan@comu.edu.tr ORCID: 0000-0002-5304-1354 (Makale Gönderim Tarihi: 18.09.2024, Makale Kabul Tarihi: 20.09.2024).

kaçırdığı hazineleri geri almak için Atina 1874 Nisan ayında açtığı dava 1875 yılı Mayıs ayında sonuçlandırılmıştır. Atina'daki dava sürecinin farklı aşamaları söz konusudur. Osmanlı Devleti'nin eserleri geri almak için açtığı davayı kazanmış olmasına rağmen, dönemin koşulları nedeniyle dava sulh ile sonuçlandırılmıştır. Günümüze kadar söz konusu dava ile ilgili Yunanistan arşivlerinden hiçbir belge yayınlanmamıştır. Bu makalede ilk kez Atina'daki 'Priamos Hazinesi Davasını' ilk mahkeme kararı ve belgeleri faksimile olarak yayınlanmaktadır. Eserlerin tam bir listesini de içeren dava belgeleri konu ile ilgili Osmanlı Arşiv Belgeleri'nin değerlendirmek için büyük önem taşımaktadır.

Anahtar Kelimeler: *Henrich Schliemann, Troya Kazıları, 'Priamos Hazineleri', Osmanlı İmparatorluğu, Mahkeme Süreci*

INTRODUCTION

The account of the discovery of the Trojan Treasures by Heinrich Schliemann on 31 May 1873 in Hisarlık/Troy and their subsequent removal on 6 June 1873 is divided into five sections in terms of developments (Easton, 1994: 221-223). The Trojan Treasures adventure can be divided into five sections. The first concerns their discovery and subsequent smuggling from Çanak-kale/Turkey (Aslan and Sönmez 2011; 43-51). The second covers their concealment in Athens by Schliemann during the legal struggle initiated by the Ottoman Empire to reclaim the treasures (Aslan, 2024. - Trail 1988; 1988: 273-277). The third section deals with their Following the lawsuit, a temporary exhibition was held in London (Easton, 1994: 231). From 1882 to 1945, the artefacts were displayed in Berlin (Saherwale- Goldman and Mahr, 1993). After World War II, the treasures were concealed in Moscow by Russian soldiers as war booty until 1995 (Tolstikov and Triester, 1996 – Sazcı, 2007). Of the five sections, the events in Athens and Moscow are the most legally debated and still controversial. The lawsuit process in Athens, which lasted approximately eight months

between the Ottoman Empire and Schliemann, was the subject of considerable interest and attention from the international public at the time. Schliemann was able to retain possession of the findings by employing a variety of strategies in Athens and securing illicit assistance from the Greek judicial system. It is regrettable that the unyielding stance of the Ottoman Empire from the moment the artefacts were unearthed remained unresolved for reasons that remain unclear. The findings were ultimately deemed in Schliemann's favour, as the Ottoman Empire withdrew from the lawsuit and, in effect, settled the case. The lawsuit process, which commenced in April 1874, concluded on 5 April 1875 with Schliemann agreeing to pay 50,000 gold francs in compensation (Sönmez, 2012: 215-228). Nevertheless, the rationale behind the Ottoman Empire's decision during this process remains largely unexplored. This article, for the first time, analyses the court process document from the Greek Archiv.

The Discovery and Smuggling of 'Priam's Treasure'

The discovery of the treasures in Athens commenced on 26 June 1873, approximately two and a half weeks after the artefacts were unearthed in Troy. This occurred at Schliemann's residence on Mouson Street (Easton 1994: 226; Traill 1988: 277). Upon his return from Troy, Schliemann promptly commenced drafting his comprehensive report on the findings at Hisarlık Hill. He recorded his initial impressions in a rough draft of his diary (Schliemann, 1873: 300-3105; Easton, 1994: 276). He proceeded to unpack the items from the six crates and baskets, creating a comprehensive inventory. This list is regarded as the most accurate, given that the descriptions were made during the unwrapping of the artefacts (Easton, 1984: 149-156; Easton, 1994: 226). Schliemann realised that the report he had hastily written earlier was incorrect and therefore sent a telegram to his publisher Brockhaus, requesting that the report he had sent from Troy not be published (Witte, 1990: 452). In addition to the sauce container and bronze tools mentioned in the earlier report, he added two gold items, one electrum and nine silver vessels, six silver ingots, six gold bracelets, two gold caps, one gold diadem, four gold basket earrings with pendant chains, 56 gold shell earrings, and 8,750 gold beads, plaques, and buttons. The discovery of additional findings not referenced in the initial report from Troy also constituted a surprise for Schliemann. Discussions about these findings commenced following Schliemann's publication of the findings and continue to the present day. In light of Schliemann's

reports, Easton posits that the artefacts were hastily wrapped with the intention of facilitating their illicit removal from Turkey. However, the artefacts, particularly the gold items, were not entirely visible due to their covering in soil within large bronze vessels. Accordingly, Easton posits that the comprehensive and definitive list was compiled by Schliemann at his residence in Athens (Easton, 1984: 162; Easton, 1994: 226 ff.- Günay, 1998).

Traill, however, posits that not all of Schliemann's artefacts were unearthed in Troy. In particular, he asserts that the artefacts subsequent to the list compiled in Athens were not discovered in Troy itself, but rather elsewhere, either purchased or possibly commissioned (Traill, 1983: 183; Traill, 1984). In contrast, Bleadow and Witte contend that Schliemann's reports, despite certain omissions, accurately reflect the artefacts he himself discovered at Hisarlık (Bleadow, 1991: 197-206; Witte, 1990: 452). However, recent Ottoman archival documents demonstrate that the artefacts were discovered at various times and in disparate locations within Troy. Additionally, it is evident that some of the artefacts were misappropriated by workers without Schliemann's knowledge, but were subsequently repurchased by him. Furthermore, Ottoman archival documents indicate that Schliemann illicitly transported the artefacts on three occasions in April, May and June 1873 (Aslan & Sönmez, 2012; Aslan & Sönmez, 2013).

Beginning of the trial in Athens

Schliemann, who was preparing to publish the Treasures of Troy in Athens, was aware that the Ottoman Empire would soon seek to reclaim the archaeological discoveries. The most significant factor contributing to Schliemann's apprehension was the stipulation set forth in the authorisation granted to him by the Ottoman Empire. In accordance with the stipulations set forth, the discoveries from Hisarlık Tepe were to be apportioned 50-50 between Schliemann and the Ottoman Empire (Schliemann, 1875: 53; Meyer, 1953: 185). Nevertheless, the authorisation granted to Schliemann was subject to the provisions set forth in the 1869 Regulation on Asar-ı Atika. In accordance with the stipulations of the aforementioned Regulation, the artefacts were to be distributed between the excavator and the Ottoman State in a 50-50 ratio. However, the Regulation prohibited the exportation of the artefacts (for further details on the Asar-ı Atika Regulations, see Eldem, 2010: 53-62- Eldem, 2014- Karaduman, 2004). Consequently, Schliemann effectively engaged in the illicit exportation of the artefacts. Schliemann devised a series of strategies to counter the legal action initiated by the Ottoman Empire to reclaim the treasures. Schliemann's strategy was to bring the process to a legal standstill if the Ottoman state tried to take the matter to court. In a letter to his publisher, Brockhaus, dated 5 July 1873, he stated that the Ottoman state could do nothing to him because, according to his research, he had learned that no country other than Turkey would decide a case between two foreigners. In short, Schliemann, as in his

business life, took what he called 'precautions' and considered all possibilities.

In the petition filed by the Ottoman State, it is stated in the court records that half of the artefacts listed as 12,711 pieces should be shared in accordance with the excavation permit granted to Schliemann, which stipulates that the artefacts are to be divided equally between the two parties. However, Anton Dethier's lawsuit petition does not make mention of the fact that all of the artefacts were in fact illicitly exported abroad. It is possible that this decision was influenced by the Regulation of 7 April 1874, which came into force at the time. However, Schliemann, who was prepared for such a situation, adopted a third strategy in his defence, which resulted in a legal impasse. On 3 May 1874, following hearings on 1 May 1874, the Greek court ruled that it lacked jurisdiction to hear the case of two parties who were not its citizens. According to these documents, which published for the first time in this article, the case came before the Court of First Instance on 1st May 1874. (all dates must be the Julien dates) . The decision (1874/977) is dated 3rd May, and was published on 4th May (see. copy of court judgements at the end of the article Images 1-25) It went before the Court of Appeal on 16th May. Their decision (1874/962) was made on 22nd May, published on 23rd May. (see. English translation of the Athens Case Documents). On 25th May the police and other authorities were authorised to enforce the court's decision that the Troy treasures might, as an interim measure, be seized.

Ending the Court Case

The court proceedings continued for an extended period, which was contrary to the interests of the Ottoman Empire. Ultimately, following a period of ten months during which the court delivered three separate verdicts, Schliemann was sentenced to pay a sum of 10,000 francs in compensation. The Ottoman Empire was displeased with this outcome, whereas Schliemann was gratified. He even proposed paying 50,000 francs and requested a new excavation permit in return. Following protracted negotiations, the Ottoman Empire consented to settle the case, with the result that the 'Treasure of Priamos' remained in Schliemann's possession (Easton, 1995; 2002 – Aslan, 2024). Safvet Pasha, the Minister of Education at the time, attributed the decision to the favourable stance of the Athens Ambassador, Fotyadi Bey, and the mounting litigation expenses. Subsequent to this resolution, the Ottoman Ambassador to Athens, Fotyadi Bey, entered into an agreement with Schliemann on April 13, 1875, effectively concluding the court proceedings through a settlement, thereby concluding the 'Priamos Treasure Case'.

Bibliography

- Aslan, R. (2024) 'Friend or Foe? The Relationship between Heinrich Schliemann and Philipp Anton Dethier during the 'Priam's Treasures' Court Case'. Laffineur R., Perna M. (Eds), *IXNH. Walking in the Footsteps of the Pioneer of Aegean Archaeology: In celebration of the 200th anniversary of the birth of Heinrich Schliemann* (Aegeum 49), 85-99.
- Aslan, R.-Sönmez, A. (2012). Die Entdeckung und der Schmuggel des Priamos-Schatzes von Hisarlık (Troya) nach Athen anhand Osmanischer Quellen. *Studia Troica*, 19, 43-56.
- Aslan, R.-Sönmez, A. (2010). Heinrich Schliemanns Ausgrabungen in Troya nach osmanischen Quellen. *Studia Troica*, 18, 237-248.
- Bloedow, E. F. (1991). The Authenticity and Integrity of 'Priam's Treasure'. *Boreas* 14/15, 197-206.
- Easton, D. F. (2002). *Schliemann's Excavations at Troy 1870-1873*. Mainz am Rhein: von Zabern.
- Eldem, E. (2010). *Osman Hamdi Bey Sözlüğü*. İstanbul.
- Eldem, E. (2014). Philip Anton Dethie'nin Schliemann ve Cesonola ile Mücadelesi' (1874)". *Sanat Tarihi Araştırmaları* 2, Özel Sayı, 24-37.
- Esin, U., (1991). *Heinrich Schliemann, Kazı Raporları ve Mektuplarından Seçme Parçalarla*. Sandoz Kültür Yayınları, İstanbul.
- Fitton, L., (1991). *Heinrich Schliemann and the British Museum*. British Museum Occasional Paper 83, Londra.

- Günay, D. (1998). 'İstanbul Arkeoloji Müzeleri Arşivinden Schliemann'ın Bir Mektubu': Light on Top of the Black Hill. (Yayınlayan: Güven Arsebük vd). *Studies Presented to Halet Çambel- Karatepedeki Işık. Halet Çambel'e Sunulan Yazılar* (ss. 57-69). İstanbul.
- Karaduman, H. (2004). Belgelerle İlk Türk Asar-ı Atika Nizamnamesi. *Belgeler, Türk Tarih Belgeleri Dergisi*, Cilt: 15, Sayı: 29, 73-92.
- Karaduman, H. (2008). *Türkiye'de Eski Eser Kaçakçılığı*, Ankara.
- Meyer, E. (1953). *Heinrich Schliemann Briefwechsel I*, Berlin, 1953.
- Robinson, M. (2006). *Schliemann's Silent Partner: Frank Calvert (1828-1908) Pioneer, Scholar and Survivor*, Xlibris Corporation.
- Sazcı, G. (2007). *Troya Hazinesi*. Aygaz Yayınları.
- Schliemann, H. (1875). *Troy and Its Remains, A Narrative of Researches and Discoveries Made on the Site of Ilium and in the Trojan Plain*, London.
- Saherwal, G., Goldman, K. & Gustav, M. (1993). *Heinrich Schliemanns 'Sammlung Trojanischer Altertümer*. Berlin.
- Sönmez, A. (2012). Truva Hazinesinin Peşinde Bir Hukuk Mücadelesi: Osmanlı Devleti ve Schliemann Davası. *Otam*, Sayı: 29, 215-228.
- Sönmez, A. (2014). *Osmanlı Devleti'nde Eski Eser Kaçakçılığı. Truva Örneği*. Kriter Yayınları. İstanbul.
- Traill, D. A. (1982). Schliemann's American Citizenship and Divorce. *The Classical Journal*. Vol. 77, No. 4, 336-342.
- Traill, D. A. (1985). Schliemann's Dream of Troy: The Making of a Legend. *The Classical Journal*. Vol. 81, No. 1, 14-15.
- Traill, D. A. (1988). How Schliemann smuggled Priam's Treasure from the Troad to the Athens. *Hesperia*, Sayı 57, 273-277.
- Traill, D. A. (1995). *Schliemann Of Troy. Treasure and Deceit*. London.
- Uslu, G. (2009). Ottoman Appreciation of Trojan Heritage 1870-1875. *Tijdschrift Voor Mediterrane Archeologie*. No: 41, 4-10.
- Witte, R. (1990). Endlose Diskussion um den 'Schatz des Priamos' – neue Erkenntnisse durch Briefe Schliemanns an seinen Verleger Brockhaus?. *Ethnographisch-Archaeologische Zeitschrift*. 31, 440-455.

Judgment No. 977 **The Athens Court of First Instance**

Consisting of: Hon. A. Agathonicos, president, Hon. Th. Fragopoulos, Hon. K. Nakkas, Judges and Hon. J. Eftaxias, junior judge of the Court of First Instance acting as the public prosecutor (due to the absence of the prosecutor and his deputies), as well as the clerk, J. Sakelariou,

On the 1st of May 1874, held an open hearing in the public court, concerning the following case between the following parties:

The **petitioner**, who is the Minister of Public Education of the Ottoman Empire, residing in Istanbul, acting as the representative of the relevant Archaeological Museum, duly represented by his attorneys-at-law, Mr. P. Paparigopoulos and Z. Psaras, who also appointed Mr. Em. Kokkinos as an attorney during the hearing session, all of them being lawyers,

and

The **respondent**, Mr. Heinrich Schliemann, an American subject, residing in Athens, represented by his attorneys-at-law, Mr. A. Chalkocondylis and Mr. P. Kalligas, lawyers, who also appointed Mr. Balanos and Mr. G.A. Rallis as attorneys during the hearing session.

The petitioner, the Minister of Public Education of the Ottoman Empire, through his attorneys, in his petition, dated 29 April 1874, stated the following to the president of the Court:

That Mr. Heinrich Schliemann, an American subject, in his letter dated 18 June 1871, addressed to the Ministry of Public Education of the Ottoman Empire, requested permission to proceed with the excavation of the region near Dardanelles at the site called Hisarlik, with the aim to actually find the true location of Pergamos, which was a part of the ancient town of Troy. In the same letter, he suggested that in case he was fortunate enough to find any valuable items that would be relics of that ancient Asian civilization (where the comparison between these findings and other similar objects of the European civilization, manufactured during the same period, kept in Greece and other places in Europe, can provide valuable information about the interpretation of that ancient world), he would divide these items in half, by drawing lots in the presence of a representative of the Museum, and give half of them to the Imperial Museum of Turkey and keep the other half for himself.

This suggestion was accepted by the Turkish authorities, and a decision issued by the Vizier, dated 23 Revnil Achir 1288 (Ottoman dated), gave to the above mentioned person the requested permission to proceed with excavating the region around Hisarlik, under the explicit clause that in case any ancient items are discovered, then half of them shall be taken by Mr. Schliemann and the other half shall be given to the Imperial Museum.

Mr. Schliemann started his work and when this had progressed by two thirds, he was fortunate enough to find many ruins and also various other objects, which in his

opinion belong to the time of Priam. But he forgot the obligation he had agreed to, and took with him everything he found and brought them here (to Greece) to keep in his house. These findings amount to a total of 12.711 items, described in the attached list.

The fact that the location where all these items were found is under the jurisdiction of the Ministry of Public Education of the Ottoman Empire cannot be disputed by the respondent. But even if this was not a fact, still the site and the soil under which these items laid hidden and specifically this deserted region belong, according to Turkish Law, to the Sultan, who permitted respondent the right to take the undivided half of all discovered items into his ownership; therefore, according to the agreement mentioned above, the Ottoman State, representing the Imperial Museum, also has the undivided ownership of half of these items, and the right to claim them, under Article 1034, par.I of the Code of Civil Procedure, and this right has been recognized by the respondent in the above agreement, which he personally signed.

That respondent is an American subject, therefore a foreigner, under Article 1034, par.4 of the Code of Civil Procedure, and that his home address is different to the one registered with the Ministry of Education of the Turkish Authorities.

That, according to Article 24 of the Treaty signed on 27 May 1855 between Greece and Turkey, any legal disputes which can be raised inside Greece between Ottoman and foreign subjects can be tried by the courts in both these states, in accordance with

the current laws, principles and provisions applicable in more law-abiding countries.

Already, according to the Treaty signed on 22 September/4 October 1837 (Article 11) between Greece and England, and the Treaty signed on 20 February/2 March 1835 (Article 9) between Greece and Austria, the subjects of these states (England and Austria) are permitted to free and easy access to the (Greek) courts, to pursue to claim their legal rights and are to enjoy where justice is concerned exactly the same privileges and rights as native subjects. The writers Oikonomidis (manual: par. 45, page 131, footnote) and Father (illegible name) (page 426) in their interpretation of the Treaties between Austria and England and Greece, state that any disputes that concern English and Austrian subjects fall under the jurisdiction of Greek courts, based on the above mentioned Treaties (see Father, page 428, Art. 1, B) and Oikonomidis par. 45, page 131.

Therefore, if this case concerned English or Austrian subjects, they would be entitled to file a complaint against another foreign subject (in this case it concerns an American subject) and they would enjoy the same rights as any Greek subject, who is entitled to take any foreign subject to court. In the same manner it is implied, under Article 24 of the Treaty signed between Greece and Turkey, that the same rights should be enjoyed by all Ottoman subjects, and particularly by the Ottoman Government, in accordance with the current laws, principles and provisions applicable in more law-abiding countries, which England and Austria are.

Based on the above reasons, in accordance with Article 27 of the Code of Civil Procedure (in combination with Article 24 of the Treaty between Turkey and Greece and Article 9 and 11 of the Treaties with Austria and England), which defines that foreign subjects are permitted to be indicted to the Greek courts by other foreign subjects, when the Treaties signed by the (Greek) State provide such an exception – in this case these conditions are fulfilled; therefore it falls under the jurisdiction of the Greek courts to try this specific case between the Ottoman State and Mr. Schliemann, regardless of the precautionary seizure of the found items. The petitioner requests to be given permission to carry out precautionary seizure of the items kept by respondent in his house, which were found during the excavations at the above mentioned site, which according to the respondent's opinion was the location of ancient Troy; the following list contains these items, which the Turkish authorities intend to claim.

The list of these items is the following:

A – made of bone

1) two men's skulls	2
2) one skull of a woman	1
3) one skeleton of an unborn baby	1
4) one dented bone	1
5) one bone depicting a musical instrument	1
6) one saw	1
7) one hammer	1
8) six scepter handles	6
9) six dummies	6
10) five styli	5

11) thirteen knives	13
12) seventeen buckles	17
13) fourteen sharp objects	14
14) one sphere	1
15) one fossil bone	1
16) fifteen nameless objects	15

B – made of ivory

1) three figurines	3
2) one tube	1
3) 21 buckles	21
4) 3 rings	3
5) 2 flutes	2
6) 2 parts of a lyre	2
7) 49 various and nameless objects	49
8) 1 stylus made of deer horn	1
9) 1 wooden stylus	1
Total amount of items	180
	180

C – made of clay

1) spindles commonly shaped	299
2) spindles uncommonly shaped	824
3) spindles not complete	8
4) seals	20
5) amphorae, drinking cups, small plates, etc.	1450
	2601

D – made of stone

1) made of marble	
a) pieces without inscription	7
b) figurines	184
	191
2) made of blue stone	

a) figurines	42	v) water boiler	1
b) weapons	358	w) shield	1
c) tools	150	x) items probably coins	9
		y) copper piece	1
		z) undescribed items	12
	<hr/>		<hr/>
	508		
E – made of metal		295	
1) made of lead		F – made of silver	
a) shapeless pieces	3	1) buckles	2
b) nails thirteen	13	2) bracelets	6
c) small plates	2	3) rings	3
d) cone	1	4) small versae	4
		5) phiales	3
	<hr/>	6) drinking cups	2
	19	7) vessels without handle	6
2) made of copper		8) basins	2
a) lances	20	9) talents	6
b) arrows	16	10) coin	1
c) axes	38	11) unknown objects	2
d) knives	30		<hr/>
e) swords or daggers	9		38 + 1
f) nails	41	G – made of gold	
g) buckles	73	1) knife	1
h) saws	3	2) head-dress	1
i) talents	6	3) diadem	1
j) key	1	4) key for belt	1
k) anchor	1	5) buckle	1
l) bracelets	5	6) bracelets	6
m) rings	9	7) ring	1
n) rod	1	8) earrings	68
o) disk	1	9) flower-shaped buttons	8701
p) sphere	1	10) drinking cups	2
q) small plate	1	11) illegible	1
r) drinking cups	6	12) tablet	1
s) cover	1		
t) vessel for grape must	1		
u) sieve	1		

13) unknown objects	3
<hr/>	
	8790 + 3 + 50

H – made of amber

1) earrings	5
2) bracelets	2
<hr/>	
	7 + 1

I – made of iron

1) nail	1
2) sphere	1
<hr/>	
	2
<hr/>	

9151 total 12711

The above petition was filed to the president of the court, who was not to make a decision himself, and therefore he referred it to the court and set this day as the trial date. Today present are the representatives of the two parties, with their written statements; the petitioner requests for his request to be accepted and the trial expenses to be covered by the other party and the respondent requests for the request to be denied and the representatives of the Turkish Authorities to cover the trial expenses.

The court heard all the oral testimonies and read the attached documents and took into account the view of the prosecutor.

The court has studied the case
And considered it according to the Law

Whereas the domestic courts do not have jurisdiction to try any disputes between foreign subjects, other than those specifically described as an exception in Article 27 of the Code of Civil Procedure.

Whereas when considering the combination of Articles 27 and 19 of the Code of Civil Procedure, the court which has the jurisdiction for a territory where the seizure of any object takes place has to decide about this act, when this seizure is carried out against any foreign subject whose property was seized within the (Greek) territory. However, this provision, which concerns the dispute regarding seizure, only applies in cases when the Greek courts have the jurisdiction to decide on the overall case. Therefore, if the decision on the overall case, the specific request of the petitioner, does not fall under the jurisdiction of the court, based on the fact that it involves an agreement signed between foreign subjects in foreign territory, before the court can decide on the requested precautionary measure it must first take into account and examine the document on which the overall case depends. And based on this document it does not fall under the jurisdiction of the court.

Accordingly it would not make any sense if the court would decide not about the overall case, the specific request, but about the outcome of the petition, which is the

precautionary seizure, according to the rule “accessorium sequitur principale”. Furthermore, in case the judge would pass judgment on the issue of precautionary seizure, this would create a precedent, regarding the jurisdiction over all other disputes between foreigners; this then would transform what is so far an exception into a general rule, which clearly opposes the intention of the law-maker, which permits foreign subjects to be tried by domestic courts by exception [see Father, page 431, Pager J. Saisie, arret par. 521-523, Carre vol. 4, p. 1959, quator: zacharie J. 5. 748, bis, and also see the decision “de la cour de Bordeaux: 16 Aout 1817].

In case someone would question the above and bring up the above provisions in combination with Articles 923, 919, 920, 927, 1034, par. 4 1035 of the Code of Civil Procedure, and suggest that a foreign subject in Greece has the right to request– in the same manner as a native petitioner – the enforcement of a precautionary seizure measure against a foreign respondent, and that the Greek courts should issue the relevant permission under the same conditions as this would apply for or against any native Greek person; then it should be mentioned that the defined exception regarding foreign subjects [comb. 47 Art. 19.5.27 Code of Civil Procedure] would not make any sense, which is that in essence the court has the authority to reject the hearing of this petition.

Regarding the reasons that petitioner calls upon, which in his opinion give full jurisdiction to the Greek courts, our view is that Article 24, which is part of the Treaty

between Greece and Turkey, dated 27 May 1855, only aims to establish similar procedures for Ottoman subjects as for Greek or foreign subjects when they are indicted. These procedures should be not arbitrary but in full accordance with the principles, laws and provisions which are applicable in more law-abiding countries. But the above clause is not giving us specific jurisdiction to oppose the existing Code of Civil Procedure.

Regarding Article 11, which is part of the Treaty between Greece and Great Britain, dated 22 September 1837, as well as Article 9, which is part of the Treaty between Greece and Austria, dated 20 February 1835, based on which the subjects of these states are entitled to free and easy access to the (Greek) courts, and are, where justice is concerned, to enjoy exactly the same privileges and rights as native subjects; these articles do not establish a general and overall jurisdiction of the Greek court, they rather directly relate with issues pertaining to shipping and commercial rights of the mentioned countries. So, they clearly concern the awarding of justice in those cases where the relevant courts have the jurisdiction to judge; however, in this case the specific respondent is an American subject, and the above mentioned treaties are not relevant in any way, because our government did not sign a Treaty with his government.

Furthermore, the respondent, Heinrich Schliemann, did not in any way place himself under the jurisdiction of the Greek courts; if this had occurred then we would have to apply the last clause of Article 27

of the Code of Civil Procedure. Because he personally states that by majority he resides in the city of Paris, where he owns a great fortune, and on the other hand the petitioner states explicitly that the person who is central in the petition is the Schliemann who resides in Athens.

Further, the act on which this specific request is based, which the petitioner claims that the respondent did commit, does not fulfill the requirements of Article 22 of the Code of Civil Procedure, because it does not concern an act committed within the territory that falls under the jurisdiction of the Greek courts, but in foreign territory by foreign subjects.

Based on all which is described above the Court rejects the petition that is publicly discussed in this hearing today, because it does not fall under the jurisdiction of this Court to accept and examine the petition against Heinrich Schliemann.

Because Mr. Schliemann did not submit a list of trial expenses to the Court, the Court will not order them to be covered by petitioner.

Now therefore, considering the provisions of law and the file of proceedings

The Court rejects the petition, dated 29 April 1874, submitted by the archaeological Ottoman Museum, as unacceptable.

This was judged and decided in Athens on 3 May 1874.

The President
(signature)

The acting Clerk
(signature)

The judgment was published in Athens on 4 May 1874

The President
(signature)

The acting Clerk
(signature)
(official stamp)

GENERAL ARCHIVES OF THE STATE
Ref. No. 50141/2-2-1994

This is an exact copy from the original
Decision of the Athens Court of First Instance No. 977/1874

Given to Mr. Evangelos Giannakopoulos
Athens, 2 February 1994

THE DIRECTOR
(signature)

NIKOLAOS KARAPIDAKIS

In the name of the King of the Greeks, George the First

Judgment No. 962/37600

The Athens Court of Appeal

[an exact copy, Ref. No. 657,
was given to lawyer P. Papparigopoulos,
Athens, 1 June 1874
(signature)]

Consisting of: Hon. A. Athanassiades, president, and Hon. P. N. Pavlopoulos, Hon. G. D. Karytinis, Hon. Io. Diouvouniotis and Hon. St. Andropoulos,

On the 16th of May 1874, held an open hearing in the public court; present were also the Public Prosecutor, Mr. Ev. Louriotis and the acting Clerk A.I. Vassileiou, concerning the following case between the following parties:

The **appellant**, who is the Minister of Public Education of the Ottoman Empire, residing in Istanbul, who acts as the representative of the relevant Imperial Archaeological Museum, who is duly represented by his attorneys-at-law, Mr. Em. Kokkinos and P. Paparigopoulos, lawyers,

and

The **appellee**, Mr. Heinrich Schliemann, an American subject, residing in Athens, represented by his attorneys-at-law, Mr. A. Chalkocondylis and Mr. P. Kalligas, Mr. A. Balanos, Mr. G. Rallis and Hl. Potamianos, lawyers.

The Minister of Public Education of the Ottoman Empire, who represents the relevant Archaeological Museum, in his petition, dated 29 April 1874, addressed to the President of the Athens Court of First Instance, the judgment which he is now asking to be reviewed, stated the following:

That Mr. Heinrich Schliemann, an American subject, in his letter, dated 18 July 1871, to the Ministry of Public Education of the Ottoman Empire, requested permission to proceed with the excavation of the region near Dardanelles, a site called Hisarlik, with the aim to actually find the true location of Pergamos, which was a part of the ancient town of Troy. In the same letter,

he suggested that in case he was fortunate enough to find any valuable items that would be relics of that ancient Asian civilization (where the comparison between these findings and other similar objects of the European civilization, manufactured during the same period, kept in Greece and other places in Europe, can provide valuable information about the interpretation of that ancient world), he would divide these items in half, by drawing lots in the presence of a representative of the Museum, and give half of them to the Imperial Museum of Turkey and keep the other half for himself. This suggestion was accepted by the Turkish authorities, and a judgment issued by the Vizier, on 23 Revnil Achir 1288 (Ottoman dated), gave to the above mentioned person the requested permission to excavate the area around Hisarlik, under the explicit clause that in case any ancient items are discovered, then half of them shall be taken by Mr. Schliemann and the other half shall be given to the Imperial Museum.

Mr. Schliemann started his work and when this had progressed by two thirds he was fortunate enough to find many ruins and also various other objects, which in his opinion belong to the time of Priam. But he forgot the obligation he had agreed to, and took with him everything he found and he brought it here (to Greece) to keep in his house. These findings amount to a total of 12.711 items, described in the list below, as part of the petition.

The fact that the location where all these items were found is under the jurisdiction of the Ministry of Public Education of the

Ottoman Empire cannot be disputed by the appellee. But even if this was not a fact, still the site and the soil under which these items laid hidden and specifically this deserted region belong, according to Turkish Law, to the Sultan, who permitted appellee the right to take the undivided half of all discovered items into his ownership; therefore, according to the agreement mentioned above, the Ottoman State, representing the Imperial Museum, also has the undivided ownership of half of these items, and the right to claim them, under Article 1034, par.I of the Code of Civil Procedure, and this right has been recognized by the appellee in the above agreement, which he personally signed. That appellee is an American subject, therefore a foreigner, under Article 1034, par.4 of the Code of Civil Procedure, and that his home address is different to the one registered with the Ministry of Education of the Turkish Authorities.

That, according to Article 24 of the Treaty signed on 27 May 1855 between Greece and Turkey, any legal disputes which can be raised inside Greece between Ottoman and foreign subjects can be tried by the courts in both these states, in accordance with the current laws, principles and provisions applicable in more law-abiding countries. Already, according to the Treaty signed on 22 September/4 October 1837 (Article 11) between Greece and England, and the Treaty signed on 20 February/2 March 1835 (Article 9) between Greece and Austria, the subjects of these states (England and Austria) are permitted to free and easy access to the (Greek) courts, to pursue to claim their legal rights and are to enjoy

where justice is concerned exactly the same privileges and rights as native subjects. The writers Oikonomidis (manual: par. 45, page 131, footnote) and Father (illegible name) (page 426) in their interpretation of the Treaties between Austria and England and Greece, state that any disputes that concern English and Austrian subjects fall under the jurisdiction of Greek courts, based on the above mentioned Treaties (see Father, page 428, Art. 1, B) and Oikonomidis par. 45, page 131.

Therefore, if this case concerned English or Austrian subjects, they would be entitled to file a complaint against another foreign subject (in this case it concerns an American subject) and they would enjoy the same rights as any Greek subject, who is entitled to take any foreign subject to court. In the same manner it is implied, under Article 24 of the Treaty signed between Greece and Turkey, that the same rights should be enjoyed by all Ottoman subjects, and particularly by the Ottoman Government, in accordance with the current laws, principles and provisions applicable in more law-abiding countries, which England and Austria are.

Further, in accordance with Article 27 of the Code of Civil Procedure (interpreted in combination with Article 24 of the Treaty between Turkey and Greece and Article 9 and 11 of the Treaties with Austria and England), which defines that foreign subjects are permitted to be indicted in the Greek courts by other foreign subjects, when the Treaties signed by the (Greek) State provide such an exception – in this case these conditions are fulfilled;

therefore it falls under the jurisdiction of the Greek courts to try this specific case between the Ottoman State and Mr. Schliemann, regardless of the measure of precautionary seizure.

The Minister of the Turkish authorities, in his capacity as representative (of the Archaeological Museum), comes to the Greek Court and submits himself to Greek Justice and requests to be given permission by the President of the Court to carry out precautionary seizure of the items kept by appellee in his house, which were found during the excavations at the above mentioned site, which according to appellee's opinion was the location of ancient Troy; the following list contains these items, which the Turkish authorities intend to claim.

The list of these items is the following:

A – made of bone

1) two men's skulls	2
2) one skull of a woman	1
3) one skeleton of an unborn baby	1
4) one dented bone	1
5) one bone depicting a musical instrument	1
6) one saw	1
7) one hammer	1
8) six scepter handles	6
9) six dummies	6
10) five styli	5
11) thirteen knives	13
12) seventeen buckles	17
13) fourteen pointed objects	14
14) one sphere	1
15) one fossil bone	1

16) fifteen nameless objects	15
	<hr/>
	86

B – made of ivory

1) 3 figurines	3
2) 1 tube	1
3) 21 buckles	21
4) three rings	3
5) two flutes	2
6) two parts of a lyre	2
7) 49 various and nameless objects	49
8) one stylus made of deer horn	1
9) one wooden stylus	1
	<hr/>
Total amount of items	180

C – made of clay

1) spindles commonly shaped	299
2) spindles not complete	8
3) spindles uncommonly shaped	824
4) seals	20
5) amphorae, skyphoi, small plates, etc.	1450
	<hr/>
	2601

D – made of stone

1) made of marble	
a) pieces without inscription	7
b) figurines	184
	<hr/>
	191

2) made of blue stone		o) disk	1
a) figurines	42	p) sphere	1
b) various weapons	358	q) small plate	1
c) tools	150	r) drinking cups (skyphoi)	6
		s) cover	1
		t) vessel for grape must	1
	508	u) sieve	1
		v) water boiler	1
d) templates for construction of weapons and metal tools	38	w) shield	1
		x) items probably coins	7
		y) copper piece	1
		z) undescribed items	1
	778		
E – made of metal			295
		3) – made of silver	
a) shapeless pieces	3	a) buckles	2
b) nails	13	b) bracelets	6
c) small plates	2	c) rings	3
d) cone	1	d) small versae	4
		e) phiales	3
		f) drinking cups (skyphoi)	2
	19	g) vessels without handle	6
		h) basins	2
2) made of copper		i) cover	1
a) lances	20	j) talents	6
b) arrows	16	k) coin	1
c) axes	38	l) unknown objects	2
d) knives	30		
e) swords or daggers	9		
f) nails	41		
g) buckles	73		38 + 1
h) saws	3		
i) talents	6	4) – made of gold	
j) key	1	a) knife	1
k) anchor	1	b) head-dress	1
l) bracelets	5	c) diadem	1
m) rings	9	d) key for belt	1
n) rod	1		

e) buckle	1
f) bracelets	6
g) rings	2
h) earrings	68
j) flower-shaped buttons	8701
i) drinking cups (skyphoi)	2
k) unclear	1
l) tablet	1
m) unknown objects	

8790 + 3 + 50

5) – made of amber

a) earrings	5
b) bracelets	2

7 + 1

6 – made of iron

a) nail	1
b) sphere	1

2

9151

12710

The president of the court, upon receiving the above petition, hesitated to come to a judgment himself, and therefore referred it to the Court of First Instance, which after the public hearing of the case issued judgment No. 977, in which the Court rejected the above petition as inadmissible.

This judgment is submitted to our Court by the Minister of Public Education of the Ottoman Empire in his above mentioned capacity, in his appeal, dated 10 May 1874; appellant requests for the above judgment to be revised, for his petition dated 29 April 1874 to be accepted and to be given permission to proceed with the precautionary seizure of the items listed in detail and also for appellee to cover the expenses of both trials, at the first and second degree.

This is the background of this case which is discussed today in a public hearing by our Court; at the beginning of this hearing the representatives of the two parties requested, through their written suggestions, the following:

The representatives of the appellant requested his appeal to be accepted, the previous judgment to be revised, and his petition as of 29 April 1874 to be fully accepted and to receive permission to proceed with precautionary seizure of the above listed items and appellee to be convicted to full coverage of the expenses of the court trials at the first and second degree.

The representatives of the appellee requested the acceptance of the claims included in his suggestion, which he is fully capable of proving, and when necessary to certify

under oath, and generally the complete acceptance of the claims and petitions which are included in his suggestions.

The Court heard the oral presentation of both views relating to this case, and took into account the view of the Prosecutor

Now therefore, upon due consideration of the file of proceedings and the provisions of law

According to document Ref. No. 17918, dated 6 April 1874, issued by the public notary, Mr. G. Afentakis, the facts are that: Mr. Philippe Zitier, director of the Imperial Archaeological Museum, located in Istanbul, as a representative of the Minister of Public Education of the Ottoman authorities, according to the document issued on 2 March 1874, which is attached, and also ambassador of the Ottoman State, in this capacity appointed their lawyers as representatives in the present case.

Therefore the claim of the appellee that the mentioned Museum is represented by the person appointed based on the above Decree, in accordance with the legislation and the customs of Turkey, will be accepted as true. However, appellee's objection that the Minister of Education, who is actually represented, did not receive proper authorization to represent the mentioned Museum, will be rejected as untrue. Because the assurance given in the documents submitted by the above mentioned public officials, in their capacity as public servants, and specifically the statement given by the ambassador, the authorized Minister, who in general is representing the Sultan and his

entire government, gives our Court enough proof and makes any other counterproof unnecessary. Therefore we decide that the objection of the appellee, in which he claims that this appeal should not be accepted by our Court, is unfounded and rejected, because it is legally founded.

According to Articles 618, par.1, 1041 and 1027 of the Code of Civil Procedure the Court of First Instance is entitled to decide on the petition of precautionary measures, including seizure, under Article 1029, and on disputes and differences concerning any such seizure. In the Court of First Instance the President hesitated to come to a judgment and took the case to a public hearing, according to Article 635, where it was decided that deciding in this particular case does not fall under the jurisdiction of the Court, in which case Article 638 – which does not allow any appeal against the judgment of the President, would be applicable. However, it is justified, regarding procedures on precautionary measures, under the above mentioned Articles, to revise the judgment of the Court of First Instance; therefore, based on Articles 623 and 661, the above judgment can be reviewed and we deem appellee's objection to the appeal process inadmissible.

According to Article 27 of the Code of Civil Procedure, foreign subjects are permitted to be indicted in the Greek courts by other foreign subjects by exception, only in the specific cases described in Articles 19, 20 & 22, par.3, 4, 5 - 7, which establish an exceptional right in favour of native subjects. Because of the reference in Article 19, which does not define an exception in

the same cases, it becomes obvious that foreign subjects enjoy the right of seizure, as mentioned in its fifth paragraph, in exactly the same manner as native subjects. Because if the legislator wanted to exclude foreign subjects from this specific right mentioned in this paragraph, then it would be mentioned in the reference included in Article 27.

Therefore, in the same manner that native subjects, who want to seize the property of a native fugitive who does not have a permanent place of residence in the (Greek) territory, or the property of a foreign subject, who may also not have his permanent place of residence in the (Greek) territory, are permitted to request for relevant seizure as part of their overall petition, from the Court which has the jurisdiction for the territory where the seizure is carried out, foreign subjects also have the same rights regarding seizure of property of foreign subjects. This is because the Law does not differentiate in any way between native and foreign subjects where the issue of seizure is concerned.

The view given by the Court of First Instance and also suggested by the appellee, that this exceptional permission only applies to foreign subjects when they are entitled to indict foreigners in accordance with the rest of the cases described in Articles 19, 20 & 22, par.3,4,5-7, is incorrect. Because, if this was the intention of the Law, then Article 27 would have included an exception of the fifth paragraph of Article 19, which specifically defines the right of seizure both for natives and foreigners. The phrase written in the German text “whose

property can be seized in the territory” does not refer to the cases where native subjects can indict native subjects – which is what the appellee claims – but to the cases where seizure is permitted in accordance with Articles 885 and 1034. This meaning is rather obvious because the same phrase also refers to native subjects.

Thus, because native subjects are always permitted to indict foreign subjects in the Greek Courts, according to Article 28 – but not those who committed the offense outside the territory (Article 26) – and also native subjects, the word “permitted” surely refers to the permission to seize, because not in all cases properties will be seized under Articles 26, 885 and 1034.

Also appellee’s claim that by issuing a positive judgment in this case we would transform the general rule on the meaning of exception defined in Article 27, is deemed untrue. Also the view of the Court of First Instance about the major issue following the minor is not valid. On the one hand because even if the exception only pertained to the procedure of seizure, still the rule defined in Article 27 remains the same with the exceptions described in Articles 19, 20 & 22. On the other hand because in the exceptional case of a seizure, jurisdiction exclusion is explicitly established for the main request, due to such seizure.

Based on the above, it was erroneous that the Court of First Instance rejected the specific petition on the ground that it did not fall under its jurisdiction, and it is valid to proceed with examining the appeal as well.

It would be possible to say that the Ottoman Archaeological Museum submitted a request against Heinrich Schliemann (who is indeed an American subject) to receive half of the ancient, movable items discovered in Troy by Heinrich Schliemann, which he subsequently transported to Athens; according to the applicable civil procedure it is not allowed to proceed with precautionary seizure of these movable items belonging to H. Schliemann (this concerns a case between one foreign subject and another foreign subject).

Because on the one hand par. I, Article 1034 of the Code of Civil Procedure defines the cases when a request concerning seizure is permitted to be judged by the Greek courts; on the other hand Article 27, in combination with Article 19, par. 5 b', defines the cases when it is permitted to seize items in Greek territory which belong to a foreign subject. * 20. 22 No. 3-7, the cases about immovable property and personal claims are accepted to be tried by the Greek courts. Thus, before examining whether according to the Law it is possible to try this case concerning the main request of the Ottoman Archaeological Museum and before proving that this is so, it is obviously not permissible to proceed with the measure of precautionary seizure.

Apart from the above, if we would accept the solution given by the Court of First Instance that the domestic courts do not have the jurisdiction to judge this case in essence, then they also do not have the jurisdiction to allow the relevant seizure and neither to issue a judgment concerning the relevant disputes resulting from this

seizure. Therefore we need to take into consideration the general principles of domestic and also international law which are applicable in all law-abiding countries, that the property of the debtor, no matter where it is, is deemed to be and shall be kept as a guarantee in favour of the claims of the creditor, and that subjects of all nations should be treated with the same justice, and that all movable property falling under the jurisdiction of any state should be governed by the Laws of the State where that property is.

We must also take into consideration that in case of liquidation of property or any other relevant exchange Articles 19, par.4, 858 & 859 par.1 of the Code of Civil Procedure are applicable; these define the principle that foreign subjects are allowed inside domestic territory to proceed with measures against foreign subjects, without any investigation as to the content of the property; and that after the seizure it is under the jurisdiction of the Greek courts that any disputes pertaining to the seizure are being solved. Therefore our domestic law does not explicitly forbid foreign subjects to proceed with precautionary measures when this measure is related to a specific claim.

Taking into account that foreign courts are not authorized to judge such a case, when the disputed property is not within their own jurisdiction, but it is in our territory, then it would be unfair for Greek courts not to judge such a case. Because if the courts of their country would give permission to any foreign subjects to proceed with the said measures, and the legislation in our

country also supports such an outcome of a case, then if our courts would not issue a permission for seizure, they would offer asylum to malicious debtors and to others who take advantage of illicit exchanges.

This solution to issues like this is also supported by currently applicable French legislation, and other renowned writers, even though the provisions of Article 27 and 19 par. 4,5 of our legislation are not included in the French Law (see Roger par. 156 207.3, 520-521, Dalloz droit civile p. 331, Saisie arret, par. 304 Boetix par. 162, 163, Demol 261, par.4). Therefore the Court of First Instance issued the erroneous judgment that to judge this case does not fall within its jurisdiction.

The seizure of the property is based on the reasons that appellant wishes to claim ownership of the items to be seized and that appellee keeps them in his own residences. The appellant, with the intention to prove ownership of these items, brings up the letter dated 18 June 1871, written by appellee; in this letter he requests permission to carry on with the excavation of the site and promises to share by half with the Archaeological Museum of Turkey all the antiquities found in the area of Troy and also the judgment issued by the Vizier, on 23 Revnil Achir 1288 (Ottoman dated), addressed to the Commander of the Archipelago (Aegean Sea), in which he accepts the suggestion of appellee and gives him permission to excavate. Therefore, according to Articles 1034 par. 1 and 3, 1036 and 1028 of the Code of Civil Procedure this specific petition is both justified and accepted.

Whereas the requested seizure is not based on the risk of removing the items to be seized; this is mentioned because appellee claims that in this case there is no such a risk, and appellee's attorney is willing to state under oath that such a risk of removing the items is not imminent.

The law demands only a simple statement of ownership of the items to be seized and not a full proof of ownership. And this statement is forwarded by the appellant, and it is not in any way disputed by the appellee that the items described in the request to the Court are those found during the excavations in Troy.

According to Article 1036 all property requested to be seized should be accurately described; all the items mentioned in the petition are listed with precision apart from the items numbered 4, m) made of gold, which are unknown in number and nature. Therefore we only accept appellee's objection concerning these specific items.

Based on the above

The Court rejects appellee's objection about admissibility of the appeal, based on legal grounds of the judgment under revision.

The Court accepts the appeal
Revises the judgment of the Court of First Instance, No. 977
Rejects appellee's objection on the ground of non-jurisdiction
(for the Court to try the initial petition)

Having accepted this petition,

The Court permits the Minister of Public Education of the Ottoman Empire, who is representing the Archaeological Museum in Istanbul, to proceed with precautionary seizure of the objects kept in the residence of the appellee, which are discovered in Troy and are mentioned in detail in the attached list.

The Court also decides to reject appellee's objection about the items numbered 4 m) made of gold as unknown objects.

The Court orders appellee to cover all court expenses caused by the appellant for both the first and the second degree, which amount to sixty (60) drachmas, plus the stamp expenses.

This was judged and decided in Athens on 22 May 1874.

The President
(signature)

The acting Clerk
(signature)

It was published on 23 May 1874

The President
(signature)

The acting Clerk
(signature)

The Court orders everyone involved to execute the above judgment; the bailiff to deliver it, the prosecutors to act their part and all Commanders and other officers of the public forces to act in an assisting manner.

For the certification of the above the Judges of the Court and its Secretary have signed the original copy of this judgment.

Athens, 25 May 1874
(signatures)

1870 yılında İstanbul'da doğmuş ve İstanbul'da yaşamış bir Türk şair ve yazarıdır. İlk şiirleri 1890'da 'Sakarya' adlı gazetesinde yayımlandı. 'Sakarya' gazetesinde yayımladığı şiirleri nedeniyle 'Sakarya Şairi' olarak tanındı. 'Sakarya' gazetesinde yayımladığı şiirleri nedeniyle 'Sakarya Şairi' olarak tanındı. 'Sakarya' gazetesinde yayımladığı şiirleri nedeniyle 'Sakarya Şairi' olarak tanındı.

A. Ş. Özlü

if sözünün aşkı 2
 if sözünün aşkı 1

	1/ <i>in</i> <i>ouyrtas' ipkrtas</i>	1	
	2/ <i>in</i> <i>oklav' ppar ppar</i>	1	
	3/ <i>in</i> <i>oklav' paprtar ppar</i>	1	
	<i>na' pparar</i>	1	
	4/ <i>na</i> <i>ppara</i>	1	
6/	<i>Mlar pparar</i>	1	
7/	<i>"E' ppar' ouyrtar</i>	6	
8/	<i>"E' ardrar ppar</i>	6	
9/	<i>ppara ppar' ppar</i>	5	
10/	<i>ppara ppar' ppar</i>	13	
11/	<i>ppara ppar' ppar</i>	14	
12/	<i>ppara ppar' ppar</i>	14	
13/	<i>ppara ppar' ppar</i>	15	
14/	<i>Mlar pparar</i>	1	
15/	<i>"E' ardrar ppar</i>	1	
16/	<i>ppara ppar' ppar</i>	15	
<i>Biz' ppar' ppar' ppar</i>			
1/	<i>ppara ppar</i>	3	
2/	<i>ppara ppar</i>	1	
3/	<i>2' ppar</i>	21	
4/	<i>3' ppar</i>	3	
5/	<i>2' ppar</i>	2	
6/	<i>2' ppar ppar</i>	2	
7/	<i>49 ppar na' ppar ppar</i>	49	
8/	<i>1' ppar na' ppar ppar</i>	1	
9/	<i>1' ppar ppar</i>	1	
	<i>na' ppar ppar</i>	180	180
	<i>F. E' ppar' ppar</i>		

	1/ Απουλα κεινοί	299
	2/ Απουλαι κἀταλαι (πῶσιν ἄλλοι οὐκ ἔχουσιν)	824
	3/ Απουλαι ἀναισθητικοί	8
	4/ Ζεωπίδες 20.	20
	5/ Ἰπποπόνη, αὐτός, παραφίδος κὺ τὸ ἐπιπέλα	1450
	<u>Σ. εὐ ζέδου</u>	<u>2601</u>
	1/ Ἐα μαρτίαν	
	α/ ἐπιπέλα ἀναισθητικοί	7
	β/ ἰδιότα	184
		<u>191</u>
	2/ εὐ κεινοί ζέδου	12.
	α/ ἰδιότα	358
	β/ ἰδιότα ἰδιότα	150
	γ/ ἰδιότα	<u>508</u>
	δ/ Μίτριον ἐπὶ ἀκατακροτῶ ὄψιν	38
	Ἐπιπέλα μαλαγγίτων	<u>779</u>
	<u>Ε. εὐ μεταλλοῦ</u>	
	1/ Ἐα μαρτίαν	
	α/ ἐπιπέλα ἀναισθητικοί	3
	β/ ἰδιότα ἰδιότα	13
	γ/ παραφίδος	2.
	δ/ κέδου	1
		<u>19</u>
	2/ εὐ κεινοί	20
	α/ ἰδιότα	76
	β/ ἰδιότα	

199	1/ yazılıms	38
200	2/ yazılıms	30
8	3/ yazılıms	9
0	4/ yazılıms	41
1	5/ yazılıms	73
2801	6/ yazılıms	3
	7/ yazılıms	6
	8/ yazılıms	1
7	9/ yazılıms	1
10	10/ yazılıms	5
191	11/ yazılıms	1
	12/ yazılıms	1
	13/ yazılıms	1
8	14/ yazılıms	1
	15/ yazılıms	6
	16/ yazılıms	1
	17/ yazılıms	1
9	18/ yazılıms	1
	19/ yazılıms	1
	20/ yazılıms	1
	21/ yazılıms	9
	22/ yazılıms	1
	23/ yazılıms	12
	Σ 295.	
	Σ 295.	
	1/ yazılıms	2
	2/ yazılıms	6
	3/ yazılıms	3
	4/ yazılıms	4

5/ $\epsilon\gamma\gamma\alpha\varsigma$	3
6/ $\omicron\upsilon\delta\epsilon\tau\alpha$	2.
7/ $\alpha\gamma\gamma\epsilon \alpha\iota\tau\omicron \kappa\epsilon \lambda\epsilon\tau\omicron$	6
8/ $\mu\alpha\alpha\tau\alpha\gamma$	2.
9/ $\omicron\iota\iota\sigma\alpha\sigma\mu\alpha$	1
10/ $\mu\alpha\alpha\tau\alpha\tau\iota$ (κατατάξη)	6
11/ $\nu\epsilon\mu\iota\sigma\mu\epsilon$	1
12/ $\nu\epsilon\sigma\tau\eta\mu\alpha\tau\alpha \alpha\gamma\mu\alpha$	2
	<hr/>
	38 + 1
<u>Γ/ $\epsilon\iota\alpha$ Χρυσού</u>	
1/ $\mu\alpha\gamma\mu\epsilon\tau\alpha\varsigma$	1
2/ $\alpha\gamma\alpha\delta\epsilon\tau\mu\alpha$	1.
3/ $\delta\alpha\delta\eta\mu\alpha$	1
4/ $\alpha\gamma\epsilon\iota\delta\eta \mu\epsilon\tau\epsilon\lambda\epsilon\tau\omicron\varsigma$	1
5/ $\alpha\delta\epsilon\sigma\alpha\varsigma$	1
6/ $\lambda\iota\gamma\mu\alpha$	6
7/ $\sigma\alpha\kappa\alpha\lambda\upsilon\lambda\alpha\omicron\varsigma$	1
8/ $\iota\omega\delta\iota\alpha$	68
9/ $\mu\alpha\gamma\mu\alpha\tau\iota\lambda\alpha\iota \alpha\delta\iota\chi\tau\iota$	8701
10/ $\omicron\upsilon\delta\epsilon\tau\alpha$	2.
11/ $\delta\iota\omega\tau\omicron\varsigma \delta\iota\omega\tau\omicron\varsigma$	1
12/ $\alpha\gamma\mu\iota\alpha$	1
13/ $\nu\epsilon\sigma\tau\eta\mu\alpha\tau\alpha \alpha\gamma\mu\alpha$	3.
	<hr/>
	8790 + 3 + 50
<u>4/ $\epsilon\iota\sigma$ $\eta\gamma\mu\epsilon\tau\omicron\varsigma$.</u>	
1/ $\iota\omega\delta\iota\alpha$	5
2/ $\lambda\iota\gamma\mu\alpha$	2.
	<hr/>
	7 + 1
<u>0/ $\epsilon\iota\sigma$ $\alpha\delta\iota\chi\tau\iota$.</u>	
1/ $\eta\gamma\mu\alpha$	1
2/ $\nu\epsilon\sigma\tau\eta\mu\alpha$	1
	<hr/>
	2.
	9151 $\nu\epsilon\sigma\tau\eta\mu\alpha\tau\alpha \alpha\gamma\mu\alpha$

1855
 1856
 1857
 1858
 1859
 1860
 1861
 1862
 1863
 1864
 1865
 1866
 1867
 1868
 1869
 1870
 1871
 1872
 1873
 1874
 1875
 1876
 1877
 1878
 1879
 1880
 1881
 1882
 1883
 1884
 1885
 1886
 1887
 1888
 1889
 1890
 1891
 1892
 1893
 1894
 1895
 1896
 1897
 1898
 1899
 1900
 1901
 1902
 1903
 1904
 1905
 1906
 1907
 1908
 1909
 1910
 1911
 1912
 1913
 1914
 1915
 1916
 1917
 1918
 1919
 1920
 1921
 1922
 1923
 1924
 1925
 1926
 1927
 1928
 1929
 1930
 1931
 1932
 1933
 1934
 1935
 1936
 1937
 1938
 1939
 1940
 1941
 1942
 1943
 1944
 1945
 1946
 1947
 1948
 1949
 1950
 1951
 1952
 1953
 1954
 1955
 1956
 1957
 1958
 1959
 1960
 1961
 1962
 1963
 1964
 1965
 1966
 1967
 1968
 1969
 1970
 1971
 1972
 1973
 1974
 1975
 1976
 1977
 1978
 1979
 1980
 1981
 1982
 1983
 1984
 1985
 1986
 1987
 1988
 1989
 1990
 1991
 1992
 1993
 1994
 1995
 1996
 1997
 1998
 1999
 2000
 2001
 2002
 2003
 2004
 2005
 2006
 2007
 2008
 2009
 2010
 2011
 2012
 2013
 2014
 2015
 2016
 2017
 2018
 2019
 2020
 2021
 2022
 2023
 2024
 2025

πρωτότυπος αὐτῶν ἀρχαιογράφων τῶν ἐπιφανέστατων τῶν ἐν τῇ Ἑλλάδι
καὶ καθ' ἡμετέραν

Ἐπειδὴ κατὰ τὰ ἐκτεθειμένα ἀσέπεια ἀνέστησαν ἡ ἐβό
ρυστήριον ὑπόγειον καὶ ἀναρριπιδῶδες ὑπογεγραμμένα, ποικίλα γραμμῆν ἐν
αὐτοῖς ἀναρριπιδῶδες ἰσολαφῆς καὶ αὐτῶν ἡ ἀσέπεια ἐπὶ ἐξέλι-
ξαν.

Ἐποδοῖς μὲν ὑποκατασκευάσαντα ἑαυτὰ τὰς ἐξέλιξας ἀλάξασαν
ἀναρριπιδῶδες ἀσέπεια, ἐπὶ ἀναρριπιδῶδες ἀσέπεια τὰ ἐξέλιξας ἐκείνων
κα.

Ἐπὶ ταῦτα

Ἀναρριπιδῶδες τῶν ἐν τῇ Ἑλλάδι 1874 ἀσέπεια καὶ
ἀναρριπιδῶδες ἀσέπεια καὶ ἀναρριπιδῶδες ἀσέπεια.

Ἐπιβλέψας ἀσέπεια τῶν ἐν τῇ Ἑλλάδι 1874

ὁ Πρόεδρος

[Signature]

ὁ ἀρχαιογράφος
Ἰωάννης

Ἐπιβλέψας ἀσέπεια τῶν ἐν τῇ Ἑλλάδι 1874

ὁ Πρόεδρος

[Signature]

ΓΕΝΙΚΑ ΑΡΧΕΙΑ ΤΟΥ ΚΡΑΤΟΥΣ

Αρ. Πρωτ. 50241/2-2-1994
Ακριβὲς φωτοαντίγραφο ἀπὸ τοῦ πρωτότυπου
ἀναρριπιδῶδες ἀσέπεια ἀσέπεια ἀρ. 977/1874
χορηγῆται εἰς κ. Ἐπαχ. Γαλακτοκομικὸν
ἀσέπεια, 2 Φεβρουαρίου 1994

ὁ ἀρχαιογράφος
Ἰωάννης

Αἰ γὰρ

α) γὰρ	20
β) αἰ	16
γ) αἰ	38
δ) αἰ	30
ε) αἰ	7
ζ) αἰ	41
η) αἰ	73
θ) αἰ	3
ι) αἰ	6
κ) αἰ	1
λ) αἰ	1
μ) αἰ	5
ν) αἰ	9
ξ) αἰ	1
ο) αἰ	1
π) αἰ	1
ρ) αἰ	6
σ) αἰ	1
τ) αἰ	1
υ) αἰ	1
φ) αἰ	1
χ) αἰ	1
ψ) αἰ	7
ω) αἰ	1
α) αἰ	1
β) αἰ	2
γ) αἰ	6
δ) αἰ	3

275

1) <i>Ευδοκίας</i>	4	
2) <i>Ευδοκίας</i>	3	
3) <i>Ευδοκίας</i>	2	
4) <i>Ευδοκίας</i>	6	
5) <i>Ευδοκίας</i>	2	
6) <i>Ευδοκίας</i>	1	
7) <i>Ευδοκίας</i>	6	
8) <i>Ευδοκίας</i>	1	
9) <i>Ευδοκίας</i>	2	
<hr/>		38+1
1) <i>Ευδοκίας</i>	1	
2) <i>Ευδοκίας</i>	2	
3) <i>Ευδοκίας</i>	1	
4) <i>Ευδοκίας</i>	1	
5) <i>Ευδοκίας</i>	1	
6) <i>Ευδοκίας</i>	6	
7) <i>Ευδοκίας</i>	2	
8) <i>Ευδοκίας</i>	68	
9) <i>Ευδοκίας</i>	8701	
10) <i>Ευδοκίας</i>	2	
11) <i>Ευδοκίας</i>	1	
12) <i>Ευδοκίας</i>	1	
13) <i>Ευδοκίας</i>		8790 + 3 + 50.
1) <i>Ευδοκίας</i>	5	
2) <i>Ευδοκίας</i>	2	
<hr/>		7+1.
1) <i>Ευδοκίας</i>	1	
2) <i>Ευδοκίας</i>	1	
<hr/>		2
		4157
		12710

26. İki oğuzluklar allahı bir özebekeş üzebekeş vebareş
 m, uai' d'öpün' şaşa' şaşa' aşt'ın ü' lo' d'uezi'ş'ion' k'at'
 a'it'et' ş'ep'olo'd'et'is' ö'm' ş'ul'a' ş'ep'i' ş'ep'i't'is' ş'ep'i't'is' ş'ep'i't'is'
 ü'v' ş'ep'i' 947' ü' v' ad'öp' a'it'ile'v', v' ü' ş'ep'i' ş'ep'i' ş'ep'i' ş'ep'i'
 a'it'ile'v', v' ad'öp' d'et'ile'v'.

27. Ad'öp' a'it'ile'v' ş'ep'i' ş'ep'i' ü'v' ş'ep'i' ş'ep'i' ş'ep'i' ş'ep'i'
 v'ole'v' ü' v' ü' ş'ep'i' ş'ep'i' ş'ep'i' ş'ep'i' ş'ep'i' ş'ep'i' ş'ep'i'
 a'it'ile'v' ş'ep'i' ş'ep'i' ş'ep'i' ş'ep'i' ş'ep'i' ş'ep'i' ş'ep'i'
 10. ü'v' ş'ep'i' ü'v' ş'ep'i' ü'v' ş'ep'i' ü'v' ş'ep'i' ü'v' ş'ep'i' ü'v' ş'ep'i'
 ü'v' ş'ep'i' ü'v' ş'ep'i' ü'v' ş'ep'i' ü'v' ş'ep'i' ü'v' ş'ep'i' ü'v' ş'ep'i'
 ş'ep'i' ş'ep'i' ş'ep'i' ş'ep'i' ş'ep'i' ş'ep'i' ş'ep'i' ş'ep'i' ş'ep'i' ş'ep'i'
 ş'ep'i' ş'ep'i' ş'ep'i' ş'ep'i' ş'ep'i' ş'ep'i' ş'ep'i' ş'ep'i' ş'ep'i' ş'ep'i'
 ş'ep'i' ş'ep'i' ş'ep'i' ş'ep'i' ş'ep'i' ş'ep'i' ş'ep'i' ş'ep'i' ş'ep'i' ş'ep'i'
 ü'v' ş'ep'i' ü'v' ş'ep'i' ü'v' ş'ep'i' ü'v' ş'ep'i' ü'v' ş'ep'i' ü'v' ş'ep'i'
 v'ole'v' ü'v' ş'ep'i' ü'v' ş'ep'i' ü'v' ş'ep'i' ü'v' ş'ep'i' ü'v' ş'ep'i' ü'v' ş'ep'i'

28. İki oğuzluklar allahı bir özebekeş üzebekeş vebareş
 ü'v' ş'ep'i' ü'v' ş'ep'i' ü'v' ş'ep'i' ü'v' ş'ep'i' ü'v' ş'ep'i' ü'v' ş'ep'i'
 ü'v' ş'ep'i' ü'v' ş'ep'i' ü'v' ş'ep'i' ü'v' ş'ep'i' ü'v' ş'ep'i' ü'v' ş'ep'i'
 ü'v' ş'ep'i' ü'v' ş'ep'i' ü'v' ş'ep'i' ü'v' ş'ep'i' ü'v' ş'ep'i' ü'v' ş'ep'i'
 ü'v' ş'ep'i' ü'v' ş'ep'i' ü'v' ş'ep'i' ü'v' ş'ep'i' ü'v' ş'ep'i' ü'v' ş'ep'i'

29. İki oğuzluklar allahı bir özebekeş üzebekeş vebareş
 ü'v' ş'ep'i' ü'v' ş'ep'i' ü'v' ş'ep'i' ü'v' ş'ep'i' ü'v' ş'ep'i' ü'v' ş'ep'i'
 ü'v' ş'ep'i' ü'v' ş'ep'i' ü'v' ş'ep'i' ü'v' ş'ep'i' ü'v' ş'ep'i' ü'v' ş'ep'i'
 ü'v' ş'ep'i' ü'v' ş'ep'i' ü'v' ş'ep'i' ü'v' ş'ep'i' ü'v' ş'ep'i' ü'v' ş'ep'i'
 ü'v' ş'ep'i' ü'v' ş'ep'i' ü'v' ş'ep'i' ü'v' ş'ep'i' ü'v' ş'ep'i' ü'v' ş'ep'i'
 ü'v' ş'ep'i' ü'v' ş'ep'i' ü'v' ş'ep'i' ü'v' ş'ep'i' ü'v' ş'ep'i' ü'v' ş'ep'i'

30. İki oğuzluklar allahı bir özebekeş üzebekeş vebareş
 ü'v' ş'ep'i' ü'v' ş'ep'i' ü'v' ş'ep'i' ü'v' ş'ep'i' ü'v' ş'ep'i' ü'v' ş'ep'i'
 ü'v' ş'ep'i' ü'v' ş'ep'i' ü'v' ş'ep'i' ü'v' ş'ep'i' ü'v' ş'ep'i' ü'v' ş'ep'i'
 ü'v' ş'ep'i' ü'v' ş'ep'i' ü'v' ş'ep'i' ü'v' ş'ep'i' ü'v' ş'ep'i' ü'v' ş'ep'i'
 ü'v' ş'ep'i' ü'v' ş'ep'i' ü'v' ş'ep'i' ü'v' ş'ep'i' ü'v' ş'ep'i' ü'v' ş'ep'i'

31. İki oğuzluklar allahı bir özebekeş üzebekeş vebareş
 ü'v' ş'ep'i' ü'v' ş'ep'i' ü'v' ş'ep'i' ü'v' ş'ep'i' ü'v' ş'ep'i' ü'v' ş'ep'i'
 ü'v' ş'ep'i' ü'v' ş'ep'i' ü'v' ş'ep'i' ü'v' ş'ep'i' ü'v' ş'ep'i' ü'v' ş'ep'i'
 ü'v' ş'ep'i' ü'v' ş'ep'i' ü'v' ş'ep'i' ü'v' ş'ep'i' ü'v' ş'ep'i' ü'v' ş'ep'i'

32. İki oğuzluklar allahı bir özebekeş üzebekeş vebareş
 ü'v' ş'ep'i' ü'v' ş'ep'i' ü'v' ş'ep'i' ü'v' ş'ep'i' ü'v' ş'ep'i' ü'v' ş'ep'i'

KERPIÇ MİMARİSİNDE TROYA ÖRNEĞİ: YAPIM YÖNTEMİ, MALZEME KARAKTERİZASYONU VE KORUMA/ONARIM UYGULAMALARI*

THE EXAMPLE OF TROY IN ADOBE ARCHITECTURE: CONSTRUCTION METOD, MATERIAL CHARACTERIZATION AND CONSERVATION/RESTORATION APPLICATIONS

Gonca Dikenci**

Öz

19. yüzyılda Hisarlık Tepesi'nde başlayan Troya Kenti'nin arkeolojik kazı çalışmalarında mimari yapıların ortaya çıkarılması ve kentin algılanması üzerine yoğunlaşmıştır. Kapsamlı koruma/onarım çalışmaları ise Prof. Dr. Manfred Korfmann'ın yaptığı arkeolojik kazı çalışmalarıyla eş zamanlı yürütülmüştür ve Prof. Dr. Rüstem Aslan tarafından bu çalışmalar devam ettirilmiştir. Toplulukların yerleşik yaşama geçtiği Neolitik Çağ ile keşfedilen kerpiç günümüzde de kullanılan bir inşa malzemesidir. Troya Kenti'nin mimari tasarımını taş temel üzerine kerpiç duvar örgüsü oluşturmaktadır fakat arkeolojik alanlardaki kerpiç malzemeyi korunma sorunları nedeniyle yalnızca birkaç noktada özgün Troya kerpicci bulunmaktadır. Troya'nın tüm dönemlerinde kerpiç tuğlalardan duvar örgüsü yapılmıştır. Kullanılan kerpiç tuğlalar farklı katmanlarda farklılık göstermekle birlikte aynı katman içerisinde de farklı boyutlar sergilemektedir. Her dönem kalıp kullanılarak kerpiç üretimi yapılmış ve genel olarak bol öğütülmüş saman katkılı, sarımtırak killi topraktan elde edildiği anlaşılmıştır. Troya Ören Yeri'nin koruma/onarım çalışmaları kapsamında Troya II-III Kale duvarının kerpiç malzemesini tanımlamak amacıyla basit kimyasal analizler ve detay kil analizi için X-ışını saçılımı (XRD) yöntemleri kullanılmıştır. Böylece özgün ve onarımda kullanılan kerpiç malzemenin kimyasal analiz sonuçları irdelenerek, özgün kerpiç malzemenin detay kil analizi sonucunun bundan sonra yapılacak koruma ve onarım uygulamaları için oluşturulacak malzemeye referans olması amaçlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Troya, Kerpiç, Analiz, Koruma, Onarım

* Bu makale, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Arkeoloji Anabilim Dalı "Troya Ören Yeri Mimari Yapılarının Koruma/Onarım Uygulamaları ve Troya II-III Kerpiç Yapı Duvarlarının Malzeme Karakterizasyonu" başlıklı tez çalışmasından üretilmiştir. Ayrıca Troya Ören Yeri koruma ve onarım uygulamalarına Arkeoloji ve Sanat Dergisi 174. sayıda "Troya Ören Yeri Mimari Yapılarının Koruma/Onarım Süreçleri ile Yapılan Uygulamalar Üzerine Değerlendirme" başlıklı makalede detaylı yer verilmiştir.

** Türkiye Cumhuriyeti Kültür ve Turizm Bakanlığı, Troya Müzesi, Çanakkale/TÜRKİYE, gonca.dikenci@ktb.gov.tr ORCID: 0009-0000-0863-701 (Makale Gönderim Tarihi: 23.08.2024, Makale Kabul Tarihi: 16.09.2024)

Abstract

The archaeological excavations of the City of Troy, which started on Hisarlık Hill in the 19th century, focused on revealing architectural structures and perceiving the city. Comprehensive conservation and restoration works were carried out simultaneously with the archaeological excavations carried out by Prof. Dr. Manfred Korfmann, and these works are continued by Prof. Dr. Rüstem Aslan. Adobe, which was discovered in the Neolithic Age when communities settled down, is a building material that is still used today. The architectural design of the City of Troy consists of adobe masonry on a stone foundation, but due to the problems of preserving the adobe material in archaeological sites, there are only a few original Troy adobe bricks at a few points. In all periods of Troy, masonry was made of adobe bricks. The adobe bricks used vary in different layers and also display different sizes within the same layer. In every period adobe was produced using molds, and it was generally obtained from yellowish clay soil with plenty of ground straw added. Within the scope of the conservation/restoration work of the Troy Ruins, simple chemical analyzes and X-ray scattering (XRD) methods were used for detailed clay analysis to identify the adobe material of the Troy II-III castle wall. Thus, by examining the chemical analysis result of the original adobe material used in the repair, it is aimed that the detailed clay analysis result of the original adobe material will be a reference for the material to be created for future conservation and repair applications.

Keywords: *Troy, Adobe, Analysis, Conservation, Restoration*

1. GİRİŞ

Bu mekanik yöntemlerle üretilebilen ve günümüzde de kullanılan doğal bir yapı malzemesidir. Kerpiç çamuru içerisine saman, çakıl, çömlek kırığı gibi çeşitli katkı maddeleri eklenerek sağlamlığı artırılrsa da kerpice karakteristik özellik kazandıran içerisindeki kil mineralleridir. Doğal yollarla üretilebiliyor olması çevre şartlarından kolay etkiliyor olmasına neden olmaktadır ve dolayısıyla arkeolojik alanlardaki kerpiç yapıların özgün hallerini korumak amacıyla çeşitli alternatifler üretmek gerekmektedir. Koruma ve onarım uygulamaları için sağlamaştırma yöntemleri olsa da kerpiç yapının onarımı için en uygun

malzeme özgün kerpiç malzemeye uyumlu yeni kerpiç harcı oluşturmaktır. Kültür varlıklarını yalnızca buldukları şekilleriyle muhafaza etmek yeterli değildir. Aynı zamanda yapının yapım yöntemi ve malzeme içeriği hakkında bilgi sahibi olmak özgün malzemeyi korumak adına önemlidir. Bu nedenle yapılacak çalışmalarda arkeometrinin yan dallarından faydalanarak malzeme analizleriyle desteklenmelidir. Bu kapsamda Troya'nın arkeolojik araştırma tarihçesi, kerpiç duvarlarının yapım teknikleri, koruma ve onarım uygulamalarının detayları, bozulma durumları ve malzeme içeriği hakkında bilgi sahibi olmak gerekmektedir.

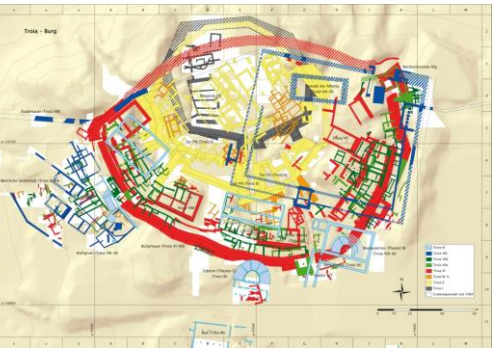
2. TROYA ÖREN YERİ ARAŞTIRMA TARİHÇESİ

Troya Ören Yeri, Çanakkale Merkez ilçeye bağlı Tevfikiye köyü sınırları içerisinde yer almaktadır. İlk arkeolojik kazılar Çanakkale Boğazi'nin (Hellasontos) güneyinde bulunan 200x150 m ölçülerinde yapay bir tepe olan Hisarlık Tepesi'nde yapılmıştır (Allen, 1999: 76; Aslan, 2018a: 125). Frank Calvert İngiliz Konsolosu olarak görev yapmaktadır ve eserlere olan ilgisinden dolayı bir koleksiyonerdir. Hisarlık Tepesi'nin bir höyük olduğunu düşünerek 1863-1865 yılları arasında kazı çalışmaları gerçekleştirmiştir (Aslan, 2018b: 3). F. Calvert, kazı çalışmalarının verilerini Heinrich Schliemann ile paylaşmasının ardından 1870-1890 yıllarında büyük çaplı kazı çalışmaları gerçekleştirmiştir (Schliemann, 1874: 5; Allen, 1999: 128). Wilhelm Dörpfeld 1888-1890 yıllarında H. Schliemann ile çalışma yürütmüş, 1890 yılında H. Schliemann'ın vefatı üzerine kazı

çalışmalarına 1893-1894 yılları arasında devam etmiştir (Dörpfeld, 1902: 17). 1932-1938 yılları arasında Cincinnati Üniversitesi'nden Carl William Blegen yedi kazı sezonu gerçekleştirmiştir (Blegen, 1939: 204). Uzun bir aranın ardından 1988-2005 yılları arasında Tübingen Üniversitesi'nden Prof. Dr. Manfred Korfmann uluslararası bir ekiple arkeolojik kazı çalışmaları yürüterek yapılan çalışmalar her yıl Studia Troica yayını altında toplanmıştır (Korfmann, 1994: 11). Prof. Dr. Manfred Korfmann'ın 2005 yılında vefat etmesi nedeniyle Tübingen Üniversitesi'nden Prof. Dr. Ernst Pernicka ile Dr. Peter Jablonka Troya'da yapılan arkeolojik kazı çalışmalarını 2012 yılına kadar devam ettirmiştir (Jablonka, 2006: 3). 2015 yılından bu yana ise Troya Kazıları Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Öğretim Üyesi Prof. Dr. Rüstem Aslan başkanlığında devam etmektedir (Resim 1, Plan 1).

Resim 1: Troya Ören Yeri hava fotoğrafı (Troya Arşiv).

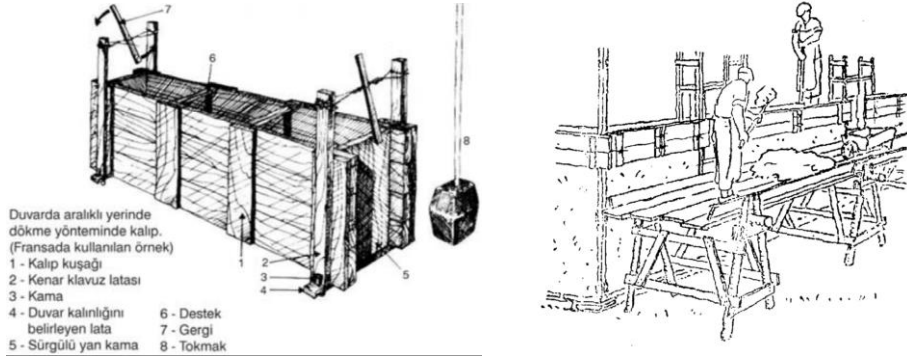
Plan 1: Troya'nın genel planı (Troya Arşiv).

3. ANADOLU'DA KULLANILAN KERPIÇ DUVAR YAPIM YÖNTEMLERİ

Peleolitik Çağ'da avcı toplayıcı topluluklar barınma ihtiyaçlarını doğal mağaralar, kaya altı sığınakları, dal, çalı çırpı ve hayvan postlarını kullanarak karşılarken Neolitik Çağ'da bölgelere bağımlı hale gelerek kalıcı iskânlar oluşturmuş ve güneşte kurutulan çamuru yapı malzemesi olarak kullanmayı keşfetmiştir (Sevin, 2003: 19; Özdoğan, 2005: 145). Kerpiç; killi toprağın içerisine katkı maddeleri (saman, çakıl taşı vs.) ve su ilave edilerek elde edilen çamurun güneşte kurutulması sonucu oluşturulan bir inşa malzemesidir (Naumann, 1975: 47). Kerpiç yapımında kullanılan toprağa su ilave edildiğinde plastik bir yapıya sahip olmakla birlikte kuruduktan sonra aldığı şekli muhafaza etmektedir. Kerpice bu karakteristik özellikleri veren toprağın içerisindeki organik ve inorganik materyalleri birbirine bağlayan kil mineralleridir (Kömürcüoğlu, 1967: 9). Kerpiç; maliyeti az, kolay erişilebilir, mekanik yöntemlerle üretilebilen, ısı yalıtım değeri yüksek, geri dönüşümlü, atığı olmayan ekolojik bir malzemedir. Doğal yollarla üretiliyor olmasından kaynaklı çevre koşullarından da çabuk etkilenebilmektedir. Bu sebeple su etkileşimi fazla, rutubete karşı dayanıksız

ve basınç dayanımı az olmakla birlikte gerekli bakım ve onarımlar yapılmadığı takdirde yapı kayıpları söz konusu olmaktadır (Çavuş, vd., 2015: 186; Gürdal, vd., 2003: 73).

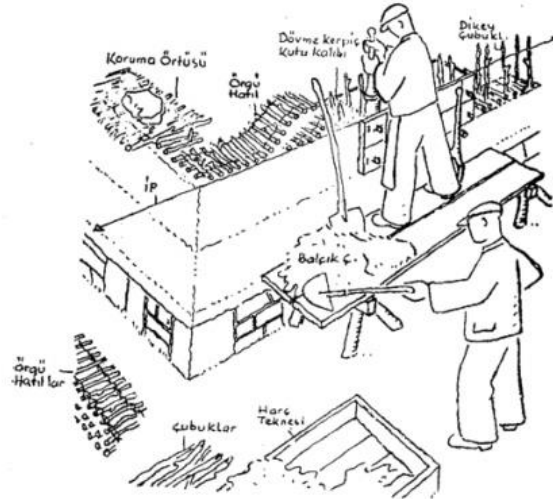
Kerpiç yapı duvarlarında kullanılan; nehir ve göl kenarlarından kesilerek çıkarılan kerpiçler, pisse tekniği, dövme tekniğiyle kerpiç duvar yapımı, omurgalı kerpiç duvar yapımı, hatıllı kerpiç duvar yapımı, yığma kerpiç duvar tekniği ve kerpiç tuğlalar ile duvar örme tekniği olarak başlıca yedi örgü tekniği bulunmaktadır. Nehir ve göl diplerinde çökelen kil, toz ve ince kumdan katmanlar biriktirmektedir ve bitki oluşumuyla toprak bloklar halinde kesilerek çıkartılabilmektedir (Dede, 1997: 66). Pisse tekniğinde kerpiç duvar elle şekillendirilerek oluşturulmaktadır. Killi toprağa eklenen katkı maddeleri ile oluşturulan kerpiç çamuru elle topak haline getirilerek üst üste sıkıştırılmaktadır (Naumann, 1975: 45; Dede, 1997: 66). Dövme tekniği uygulanacak duvarın yapılacağı yer belirlenerek dikeyde tahta kalıplar oturtulur. Kerpiç çamurunun bu kalıbın içerisine nakli sırasında ahşap ya da demir malzemedir oluşan tokmaklarla dövülmektedir (Kömürcüoğlu, 1967: 54; Dede, 1997: 49-57; Şekil 1).

Şekil 1: Dövme tekniğiyle kerpiç duvar yapımı (Kömürcüoğlu, 1967: 54; Dede, 1997: 67).

Omurgalı kerpiç duvar tekniğinde ise dövme tekniğinde olduğu gibi duvar yapılacak bölüme dikey olarak ahşap kalıplar yerleştirilmektedir. Kerpiç çamurunun döküleceği bölüme yine yatay ve dikey şekilde ahşap çubuklar yerleştirilerek tel yardımıyla birbirine bağlanmaktadır.

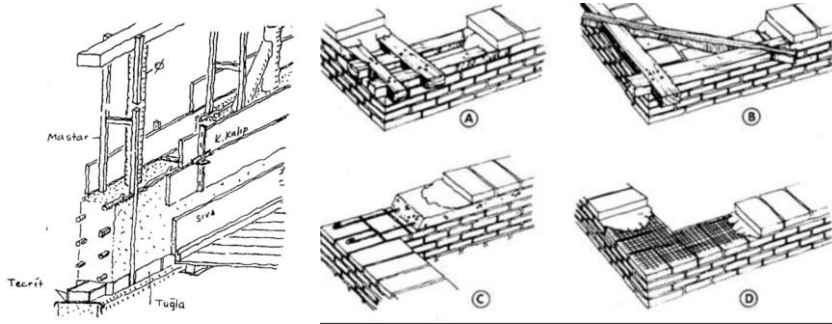
Oluşturulan kalıbın içerisine nakledilen çamur yine ahşap ya da demir tokmak yardımıyla sıkıştırılmaktadır (Kömürcüoğlu, 1967: 63-71; Dede, 1997: 69; Akyol, vd., 2019: 123-124; Şekil 2).

Şekil 2: Omurgalı kerpiç duvar yapımı (Kömürcüoğlu, 1967: 71; Dede, 1997: 68).

Hatıllı kerpiç duvar tekniğinde diğer tekniklerde kullanılan ahşap kalıplar yerleştirilerek hazırlanan kerpiç çamurunun kalıpların içerisine nakli sırasında aralarına ahşap hatıllar yerleştirilmektedir. Kalıp

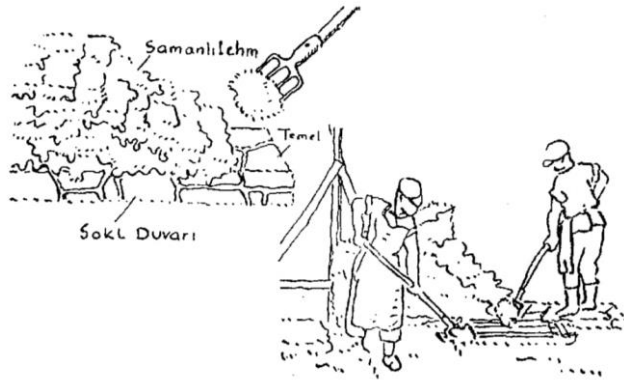
içerisine nakledilen çamur yine ahşap veya demir tokmak yardımıyla dövülerek sıkıştırılmaktadır (Kömürcüoğlu, 1967: 58-62; Dede, 1997: 69; Şekil 3).

Şekil 3: Hatıllı kerpiç duvar yapımı (Kömürcüoğlu, 1967: 75; Dede, 1997: 69; Gürdal, vd., 2003: 75).

Yığma kerpiç duvar tekniğinde kerpiç çamuru biraz farklı hazırlanmaktadır. Killi toprağın içerisine saman, çakıl taşı gibi katkı maddeleri eklenerek suyun fazla ilave edilmesiyle balçık kıvamında hazırlanmaktadır. Hazırlanan kerpiç çamuru

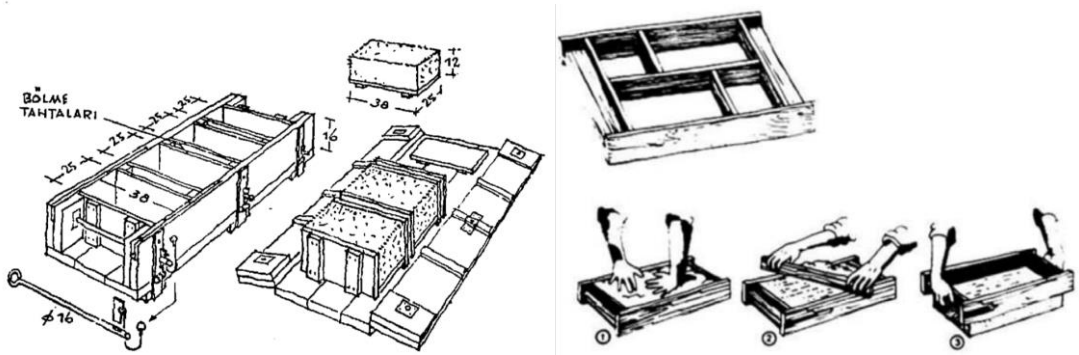
duvarın yapılacağı yere kürek yardımıyla üst üste bindirilmektedir (Şekil 4). Üç aşamada oluşturulan duvarın her aşamada 5 ila 10 gün kuruması beklenmektedir. (Kömürcüoğlu, 1967: 58-62; Dede, 1997: 69-70).

Şekil 4: Yığma kerpiç duvar yapımı (Kömürcüoğlu, 1967: 59; Dede, 1997: 70).

Kerpiç tuğlalar ile duvar örme tekniğinde ise ahşap kalıp kullanılarak kurutulmuş kerpiç bloklar ile duvar örgüsü oluşturulmaktadır. Genel olarak killi toprağın içerisine ihtiyacı kadar katkı maddesi ilave edilen kerpiç çamurunun ahşap kalıplara dökülerek güneşte kurutulmasıdır. Ancak bu işlem sırasında kaliteli kerpiç tuğlalar elde edebilmek amacıyla dikkat edilmesi gereken hususlar vardır. Bunlardan biri çamurun hazırlanma aşamasında karma suyunun bir kısmının ayrılması ve hazırlanıp bir gün dinlendirilmiş çamura ilave edilmesidir. Dinlendirilmiş suyu ilave etmenin amacı çamurun tavlınması sağlanmaktadır. Bir diğeri ise kalıba dökülmek için hazır hale gelen çamurun hızlı şekilde ahşap kalıplara

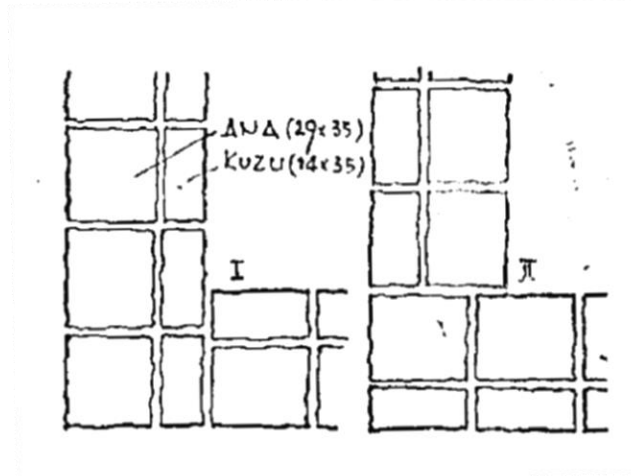
dökülmesidir (Beken, 1949: 25; Gürdal, vd., 2012: 33). Dikkat edilmesi gereken bir diğer husus ise kullanılan ahşap kerpiç kalıplarının kullanım öncesinde ve sonrasında su havuzunun içerisinde ıslatılmasıdır. Bu işlemin amacı kerpicin düzgün şekil almasını sağlamak ve kalıbın kerpiç çamurunun bünyesindeki suyu emmesini engellemektir (Naumann, 1975: 47; Çavuş, vd., 2015: 186). Ayrıca kerpicin kolay çıkarılabilmesi için ıslatılan ahşap kerpiç kalıbının iç kısmına talaş veya toprak serpilmiştir (Kömürcüoğlu, 1967: 58-62; Dede, 1997: 72). Kalıba dökülen kerpiç çamuru ustalar tarafından el ve ayak yordamıyla sıkıştırılmakta ve ahşap mala yardımıyla perdahlanmaktadır (Şekil 5).

Şekil 5: Kerpiç yapımında kullanılan ahşap kalıplar (Kömürcüoğlu, 1967: 44; Dede, 1997: 71).

Ahşap kalıba dökülmüş kerpiç çamurunun genel olarak on dört günde kuruduğu düşünülmektedir (Dede, 1997: 72). Havanın yağmursuz ve fazla sıcak olmaması üretilen kerpicin istenilen kalitede olabilmesi için önemlidir. Sıcaklığın yüksek olduğu günlerde kuruma hızlı bir şekilde gerçekleşecek, bünyesindeki su hızlıca buharlaşarak çatlaklar oluşacaktır (Naumann, 1975:

47; Kafescioğlu, 2017: 146). Ayrıca yüzeylerinin eşit kuruması için çevrilmesi gerekmekte, bu işlem yapılmadığı takdirde kerpiç tuğlalarda farklı yüzey gerilmeleri meydana gelebilmektedir. Bu nedenle güneşe maruz kalıp çatlama ya da eşit kurumama durumlarına karşı kerpiçlerin üstleri örtülerek gölge oluşturulmaktadır. (Dede, 1997: 73; Warren, 1999: 10).

Şekil 6: “Ana-kuzu” duvar örgüsü (Dede, 1997: 74).

Anadolu’da ‘ana-kuzu’ olarak adlandırılan kerpiç tuğlalardan oluşan bir örme tekniği de bulunmaktadır. Farklı ölçülerde üretilen kerpiçlerden tuğlalardan büyük olan tuğlaya ‘ana’, küçük olana tuğlaya ise ‘kuzu’ denmektedir. ‘Kuzu’ kerpiç boyutu ‘ana’ kerpiç boyutunun yarısına eşit olmaktadır. Duvar yapımı sırasında duvar yapısını güçlendirmek amacıyla iki farklı boyuttaki kerpiç tuğlaların örgüleri her sırada değiştirilerek bağlayıcı ve sıva malzemesi olarak yine kerpiç çamuru kullanılmaktadır (Dede, 1997: 74; Gürdal, vd., 2003: 76; Şekil 6).

4. TROYA’NIN İLK TUNÇ ÇAĞI MİMARİSİNDE KERPIÇ KULLANIMI

Troya Kenti’nin mimari tasarımını taş temel ya da taş döşek üzerine kerpiç duvar örgüsü oluşturmaktadır. Fakat arkeolojik alanlarda kerpiç malzemeyi dış etkenlere karşı korumak her zaman mümkün olmadığından yalnızca birkaç noktada özgün Troya kerpicinden söz edebilmekteyiz (Resim 2). Troya’daki kerpiç tuğlalar tabakalara göre farklılıklar gösterse de genel olarak sarımsak killi toprak içerisine bol öğütülmüş saman eklenerek üretilmiştir. Kerpiç tuğlaları birbirine bağlamak amacıyla kullanılan çamurda ise daha ince taneli killi toprak kullanılmıştır (Schliemann, 1884: 65; Dörpfeld, 1902: 90).

Resim 2: Kerpiçten yapılmış Troya II-III Kale duvarı (Dörpfeld, 1902: 72).

Anadolu'da kerpiç tuğla kalınlıkları erken dönemlerde 6-10 cm kalınlığında iken geç dönemlerde bu kalınlık 10-14 cm aralığındadır. Bir elin dört parmağının 8-10 cm kalınlığına denk geldiği düşünülmektedir (Naumann, 1975: 50-51). Kullanılan kalıp ölçüleri ise 6,5x12x12 cm, 12x12x25 cm şeklindedir ve en yaygın kalıp ölçüsü 12x25x38 cm olarak düşünülmüştür (Dede, 1997: 71). Kerpiç tuğlaların yan yüzleri incelendiğinde Troya'da her dönem kalıp kullanılarak üretim yapıldığı anlaşılmıştır. Genellikle 1x4x6, 1x3x6 ve 1x2x6 ölçülerinde kalıplar kullanılmıştır ve kalıplar yalnızca üçlü olmakla birlikte

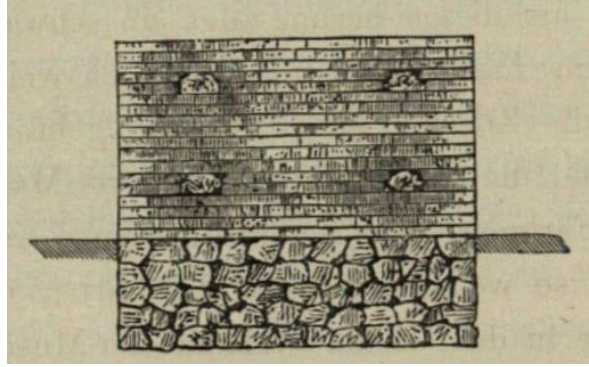
dörtlü kalıp üretimlerine rastlanmamıştır (Dörpfeld, 1902: 39; Naumann, 1975: 51). Arkeolojik kazılarla tespit edilen Troya'nın Tunç Çağı kerpiç duvarlardaki tuğlalar farklı katmanlarda farklılık göstermekle birlikte aynı katman içerisinde de farklı boyutlara rastlanmıştır. Genellikle 45-48 cm aralığında olan kerpiç tuğlaların ise ustaların el ve ayak ölçüsünden oluşturulduğu düşünülmektedir. Bu veri 6x4x1 kalıp oranı verse de ortalama 52 cm olduğundan kesin bir yargıda bulunmak doğru değildir (Dörpfeld, 1902: 38).

Yapı ve Katman	Kil Tuğla Ölçüleri		
	Uzunluk	Genişlik	Yükseklik
Megaron II A	0,66-0,69	0,45-0,46	0,11-0,13
Megaron II B	0,70-0,72	0,46-0,48	0,10-0,11
Başka yerlerde benzer	0,69-0,71	0,20-0,22	0,10-0,11
Troya II Kale duvarı	0,65	0,32	0,12
Başka yerlerde benzer	0,45	0,22-0,23	0,12
Troya III Evi	0,52	0,43	0,13
Troya VI Yapısı	0,57	0,29	0,10
Troya VI'dan diğer yapı	0,40-0,41	0,26	0,11
Troya VI Kule	0,38-0,40	0,26-0,27	0,05-0,06

Tablo 1: Troya'da çeşitli katmanlardaki yapıların kerpiç tuğla ölçüleri (Dörpfeld, 1902: 37).

Troya II tabakasına ait kısmen korunmuş kerpiç duvarlar Troya III tabakasında da onarılarak ve eklemeler ile yükseltilerek tekrar kullanılmıştır (Schliemann, 1884: 63). Schliemann Troya II-III Kale duvarı kerpiç tuğlasının 45x23x9 cm ölçülerinde olduğunu, Dörpfeld ise 65x32x12 cm

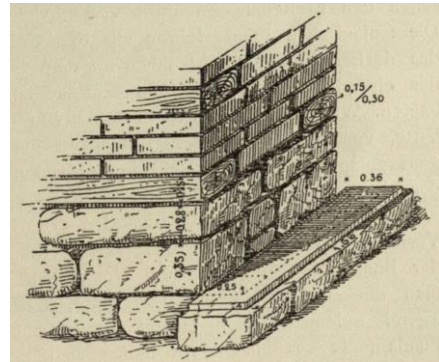
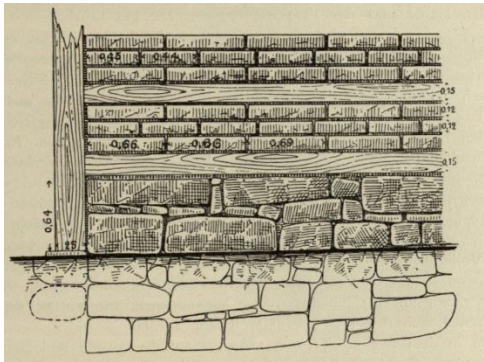
ölçülerini verdiğiinden bahsetmiştir (Schliemann, 1884: 65-66; Dörpfeld, 1902: 77; Tablo 1). Yani kerpiç tuğla ölçüleri aynı tabakada farklılıklar göstermektedir.

Resim 3: Troya II-III Kale duvarında yapay yakma için oluşturulan kanalların görseli (Schliemann, 1884: 66).

Troya II-III Kale duvarını oluşturan kerpiç tuğlalar bol miktarda saman katkılı killi toprağın güneşte kurutulmasıyla inşa edilmiştir. Kerpiç tuğlaların içerisinde çok sayıda çömlek kırığı bulunması kilin herhangi bir öğütme işlemine tabii tutulmadığını, bulunduğu haliyle tuğla yapımında duvarı daha sağlam hale getirmek amacıyla kullanıldığını göstermektedir. Ayrıca duvara sağlamlık katabilmek amacıyla duvar örgüsü yapıldıktan sonra yapay olarak ateşle yakılarak pişirilmesi sağlanmıştır. Kendi dönemi içerisinde geçirdiği yangın tabakasından farklı olarak tespit edilen bir duvara yakma işlemi uygulamak amacıyla

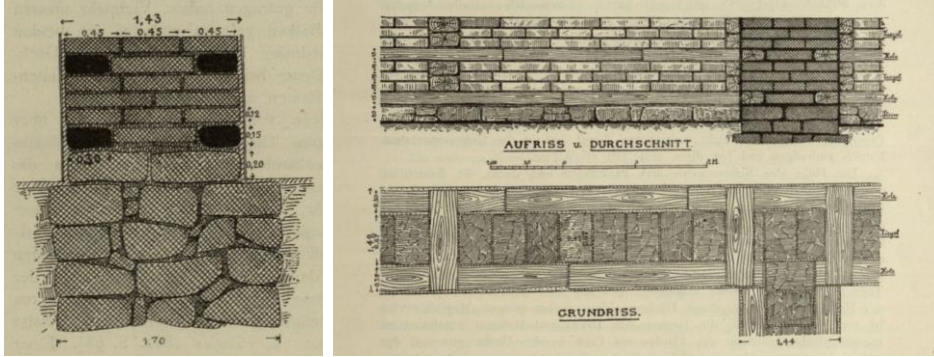
kanallar açılmıştır (Resim 3). Kanalların etrafı tamamen yanmış kerpiç tuğlalardan oluşurken kanalın karşı bölümünde bulunan duvarın tamamen pişmediği tespit edilmiştir. Güneşte kurutularak oluşturulan kerpiç tuğlalardan oluşan duvar örgüsünün yerinde yapay olarak pişirilmesinin ilk örneği diyebilmekteyiz (Schliemann, 1884, 63-67). Kale duvarlarının iç ve dış yüzeyleri duvar için hazırlanan kerpicing sulandırılmasıyla sıvanmıştır. Hatta kerpiç duvar örgüsü ile birlikte dışarıya doğru eğimli taş örgü duvar döşeginin dış yüzeyi de kerpiçle sıvanmıştır (Dörpfeld, 1902: 77).

Resim 4: IIA kerpiç duvardaki ahşap hatıllar (Dörpfeld, 1902: 87).

Troya II tabakasına ait Megaron IIA ve IIB tabakasında ise 66-69 cm uzunluğunda 44-46 cm genişliğinde ve 12 cm yüksekliğinde çok büyük kerpiç tuğlalar kullanılmıştır ve düzenli hatıl sırasına sahiptir. Hatıl sırası omurga görevi sağlamaktadır ve boşlukları ise kerpiç tuğlalarla doldurulmuştur (Resim 4-5). Genişliği 30-35 cm, yüksekliği ise yaklaşık 15 cm olan yatay hatılların dizilimi ise taş duvar döşəğinin hemen üzerinde başlayıp Megaron IIA'da dört sırada bir, Megaron IIB'de yedi sırada bir şeklindedir. Dörpfeld'e göre önce ahşap karkas

yapılarak kalasların araları tuğlalarla örülmüştür ve duvar kademeli olarak yükseltilmiştir (Dörpfeld, 1902: 90-91). Bu hatıllar genellikle payanda yardımıyla birlikte çatı gibi elemanları taşıyıcı sistem oluştursalar da oldukça dar olan Megaron IIB'de payanda izine rastlanmamıştır. Yine de kullanılan bu yatay hatılların duvar yükünü bölmekle birlikte çatının alt gergi hatıllarını taşıyıcı görev gördükleri söylenebilmektedir (Naumann, 1975: 105).

Resim 5: IIA kerpiç duvarının ahşap hatıllarını gösteren uzun kenar kesit, görünüş ve plan görselleri (Dörpfeld, 1902: 90-91).

5. TROYA'NIN KERPIÇ MALZEME KARAKTERİZASYONU

Troya II-III Megaron ve Kale duvarının kerpiç malzemesini tanımlamak amacıyla, alandan basit kimyasal analizler için iki farklı numune alınmıştır. Bu numunelerden biri kale duvarının özgün kerpiç malzemesinden diğeri ise 2003 yılında bütünlendirme uygulaması yapılan kerpiç duvar sıvası olarak belirlenmiştir. 2023 yılında ise detaylı kil analizi için yalnızca özgün kerpiç tabakasından numune alınmıştır.

Troya'nın özgün ve onarımda kullanılan kerpiç malzemesinin basit kimyasal analiz sonuçları karşılaştırılarak, özgün kerpiç malzemenin detaylı kil analizi sonucunun yapılacak sonraki koruma ve onarım uygulamaları için oluşturulacak yeni kerpiç malzeme açısından yönlendirici olması amaçlanmıştır.

Troya II-III Kale duvarından alınan özgün ve onarım kerpiç numunelerine malzemenin görsel analizle makro tanımı, kızdırma kaybı (kalsinasyon) analizi, asit kaybı ve

elek analizi, suda çözünebilir tuzların analizi ve stereo mikroskopla agregaların görsel analizleri yapılmıştır. Özgün kerpiç numunesinde (Numune No 1) kalsinasyon %11,09, asit sonrası kayıp %13,38, 2500 μ %0,00, 1000 μ %1,28, <125 %83,55, agrega boyutu 1 mm şeklindedir. İçeriğinde klor (Cl⁻) ve sülfat (SO₄⁼) bulunmamakta, orta miktarda nitrat (NO₃⁻) gözlenmektedir (Tablo 2). Numune; kahve-pembe

renkli, dağınık şekilde ve muhtemelen kireç bağlayıcı toprak malzemedir. Numunenin agregaları 1 mm elek altındadır. Numunede tespit edilen orta miktardaki nitrat (NO₃⁻) tuzunun böcek vb. biyolojik canlıların atıklarından kaynaklandığı düşünülmektedir.

Numune No	Kalsinasyon %	Asit Sonrası Kayıp %	2500 μ	1000 μ	<125%	Agrega Boyutu (mm)	Cl ⁻	SO ₄ ⁼	NO ₃ ⁻	İletkenlik
1	11,09	13,38	0,00	1,28	83,55	1	-	-	++	91
2	8,48	8,61	69,55	1,20	18,32	4-5	±	++	±	141

Tablo 2: Numunelerin kimyasal analiz sonuçlarının karşılaştırılması.

Anarım kerpiç numunesinde (Numune No 2) ise kalsinasyon %8,48, asit sonrası kayıp %8,61, 2500 μ %69,55, 1000 μ %1,20, <125 %18,32, agrega boyutu 4-5 mm şeklindedir. İçeriğinde kayda değmeyecek miktarda klor (Cl⁻) ve nitrat (NO₃⁻), orta miktarda sülfat (SO₄⁼) gözlenmiştir (Tablo 2). Numune; kızıl-kahve, dağınık şekilde ve muhtemelen kireç bağlayıcı toprak malzemedir. Numunelerin agregaları 4-5 mm elek altındadır. Numunede tespit edilen orta miktardaki sülfat (SO₄⁼) ve kayda değmeyecek miktardaki klor (Cl⁻) tuzlarının çevresel kirlilikten kaynaklandığı düşünülmektedir. Kayda değmeyecek miktardaki nitrat (NO₃⁻) tuzunun ise, böcek vb. biyolojik canlıların atıklarından kaynaklandığı düşünülmektedir.

Troya II-III Kale duvarının özgün malzemesinin kalitatif detay kil analizi için X-

ışını saçılımı (XRD) yöntemi kullanılmıştır. Difraktogramlardan elde edilen veriler, yüksek sayım değerinden düşük sayım değerine göre sıralanmıştır. Mineral sıralaması kantitatif bir değer ifade etmektedir. Numuneye yapılan analiz sonucuna göre kerpiç malzeme içerisinde en yüksek oranda kuvars, en düşük oranda ise montmorillonit mineralleri bulunmaktadır. İçeriğindeki diğer mineraller ise yüksek sayım değerinden düşük sayım değerine göre; kalsit, mika, illit, dolomit, amfibol, klorit, serpantin, kaolinit, plajiyoklaz ve alkali feldispat şeklinde sıralanmıştır.

Özgün kerpiç malzemesinde yoğun olarak bulunan, genellikle primer (ilksel) oluşan kuvars silis grubu minerallerindedir ve alkalice zengin feldispatlı erüptif kayalar içerisinde bol miktarda görülmektedir. Toprağın oluşum sürecinde kuvars primer

olarak kalabilmekle birlikte kimyasal ayrışma sonucu sekonder (ikincil) olarak da oluşabilmektedir. Mika minerali silis ve oksijenden meydana gelmekte ve bu mineralin ayrışmasından sekonder olarak kalsit, klorit ve dolomit mineralleri oluşmaktadır (Irmak, 1972; Kantarcı, 2000). Bu saydığımız mineraller ise özgün kerpiç numunesinde orta ölçekte bulunmaktadır. Ayrıca numune içerisinde düşük miktarda alkali feldispat minerali ve feldispat grubu minerallerinden albit ve anortit oluşturduğu plajiyoklaz minerali bulunmaktadır. Mika ve amfibol gibi primer oluşmuş minerallerin kimyasal değişimiyle oluşan az önce bahsettiğimiz diğer minerallerin numune içerisinde bulunması kerpiç yapımında kullanılan toprağının birçok kez kimyasal ayrışmaya uğradığını göstermektedir. Numune de yoğun miktarda bulunan mika minerali kerpiç çamurunun elastik karakterini belirlemektedir. Orta miktarda klorit minerali ise mika ile benzerlik göstermektedir

fakat onun kadar elastik özelliği bulunmamaktadır. İllit mineralleri ise mikalardan daha fazla suyu tutma kabiliyetlerine sahiptir. Bu nedenle kerpiçin suyu tutma ve elastik karakterinin yüksek olduğunu söyleyebilmekteyiz.

6. KERPIÇ YAPI DUVARLARININ BOZULMA ETKENLERİ

Yapıyı oluşturan elemanların malzeme içeriği fark etmeksizin yağmur, sıcaklık, hava akımları, rüzgâr ve güneş gibi atmosferik olaylardan etkilenmektedir. Fakat kerpiç malzeme içerik bakımından diğer inşaat malzemelerine daha dayanıksızdır. Dolayısıyla akış veya kılcal emme yoluyla sulama dönüştürme, bulunduğu ortamdaki havanın kirliliği, toprak nemi ve yeraltı suları gibi etkenler bozulma süreçlerini hızlandıran etkenlerdir (Asebriy, vd., 2009: 158-162; Resim 6).

Resim 6: Troya II-III Kale duvarı sıvasında oluşan kırılma ve parçalanma detay görselleri, 2023 (Dikenci, 2024: 63).

Bozulmaya neden olan etkenler malzemenin fiziksel ve kimyasal yapısıyla doğrudan ilişkilidir fakat iç ve dış faktörlere bağlı olarak da çeşitli bozulmalar gözlenmektedir. Bu nedenle yapıların yıpranması durumunda önlem alınmadığı takdirde

bozulma sürecinin hızlanması kaçınılmazdır. Elbette ki bozulma çeşitleri bağımsız şekilde kendini gösterse de fiziksel, kimyasal ve biyolojik etkenlerden kaynaklanan bozulmalar genellikle birlikte aktive olmaktadır. (Dündar, vd., 2017: 632).

Resim 7: Troya II-III Kale duvarının fiziksel bozulma görseli, 2023 (Dikenci, 2024: 61).

Yapıda meydana gelen çatlakların genel nedenleri aşırı ve devamlı yüklenme, ısıl genleşmeler, donma, su girişi, nem miktarının değişimi, çiçeklenme, yangın ve deprem gibi zemin hareketleridir (Eriç, 2002: 52-54; Resim 7). Kerpiç basınç ve çekme dayanımı düşük bir malzemedir ve çekme dayanımı kerpiç çamuruna saman gibi lifli malzemelerin eklenmesiyle güçlendirilmektedir (Binan, vd., 2017: 166). Kerpiç yapıların diplerinde drenaj sisteminin olmaması nedeniyle biriken sular ve yeraltı su seviyesinin yükselmesi bozulmalara neden olmaktadır. Yapı çevresinde bu

sebeplerle biriken su kılcal (kapiler) yolla ve yükselen nem ile bünyeye iletilerek yapıların ıslanmasına neden olmaktadır. Kerpiçlerin içerisinde bulunan kil mineralleri suya maruz kaldıkça aldıkça şişmekte ve hacimleri genişlemektedir. Havanın ısınmasıyla suyun buharlaşmakta ve kerpiç tekrar küçülmektedir. Bu şişme-küçülme olayı sırasında toprak taneleri arasında boşluklar oluşmaktadır. Bu olay tekrarlandıkça boşluklar artmakta, düzensiz çatlaklar oluşturmakta ve kil mineralleri bağlayıcı özelliklerini yitirmektedir (Noei, 2011: 34-36). Islanma-kuruma döngüsüyle

birlikte bünyesinde bulunan tuzlar, yapı yüzeylerinde tabaka oluşturmaktadır. Suda çözünebilen sodyum (Na), potasyum (K), kalsiyum (Ca), magnezyum (Mg) gibi tuzlar su ile taşınarak malzemenin gözeneklerinde ve kılcal çatlaklarında birikmektedir. Tuzların kristalleşmesi sırasında bünyesine

su olarak molekül hacmi artmaktadır. Yüzeylerde oluşan bu kristalizasyon ise beyaz ve sarı renklerde olan çiçeklenmeyi oluşturmaktadır (Pavloviç, 2020: 120-121).

Resim 8: Kerpiç siva ve harcının bozulma detay görselleri, 2023 (Dikenci, 2024: 68).

Kerpicin üzerinde istenmeyen mikroorganizmaların veya farklı sistematik gruplara ait organizmaların oluşması biyolojik bozulma olarak tanımlamakla birlikte fizikselkimyasal etmenlerle birlikte hızlanan bir süreci oluşturmaktadır ve bu birbiriyle etkileşim halinde olan bozulma türleri mekanik değişimlere de neden olmaktadır. (Resim 8). Yapıda bitki oluşumu muhtemelen istenmeyen su girişi ve su tutulması sonucu olarak karşımıza çıkmaktadır (Warren, 1999: 158). Alg, liken gibi basit bitkiler çeşitli nedenlerle açık alanda bulunan yapı üzerinde gelişmeye başlayarak bitkilerin oluşturduğu mikroklimatik alan nemi korumakta ve yeni bitkilerin oluşmasına neden olmaktadır. Gelişerek büyük kökler haline gelen bitkiler zamanla taşıyıcı sistem elemanlarına zarar vererek

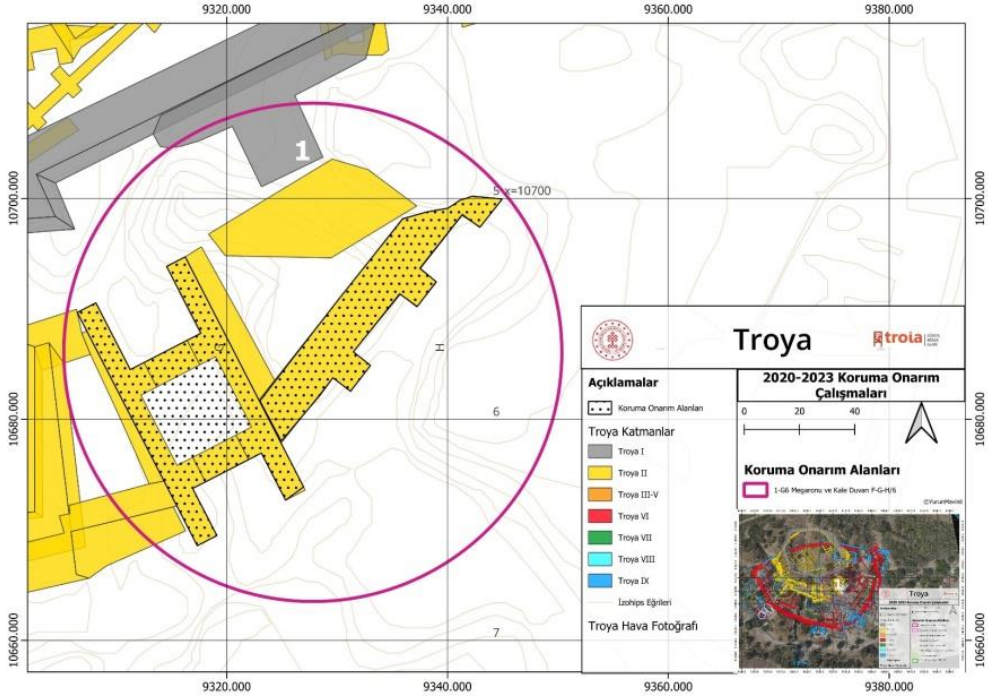
yıkıma kadar gidecek süreci başlatabilmektedir (Dündar, vd., 2017: 633).

Bahsettiğimiz tüm etkenlerle birlikte yanlış müdahaleler, yapım malzemelerinden kaynaklanan bozulmalar, yangın, hayvan tahribatı, insan tahribatı gibi nedenler de kerpiç yapıların ömrünü kısaltmaktadır. Bozulmanın türü ne olursa olsun birbirini takip eden süreçler halinde gelişmekte bu sebeple birbirinden bağımsız halde düşünülmemesi gerekmektedir. Bozulma durumunun teşhisi ve uygun müdahale yöntemleri uygulanmadığı hallerde ise yapı kaybı kaçınılmaz olmaktadır.

7. TROYA II-III MEGARON VE KALE YAPISININ BÜTÜNLEME (REINTEGRASYON) UYGULAMASI

Yapılan arkeolojik çalışmalarda Troya II geç yapı katında 1997-2000 yılları arasında

bitişik durumda in-situ buluntuların yer aldığı, üç megaron yapısından tespit edilmiştir (Korfmann, 2000: 11-16; Sazcı, 2007: 89; Ünlüsoy, 2010: 119). G6 karelajında bulunan Megaron I olarak adlandırılan dışındaki diğer megaronlar tahrip olmuş ve veri elde edilememiştir (Plan 2).

Plan 2: G6 megaronu ve kale duvarı detay planı (Dikenci, 2024: 94).

G6 karelajındaki Megaron I yapısı iyi korunmuş halde tespit edilmiştir ve yapının tasarımını taş temel üzerine kerpiç duvarlar oluşturmaktadır. Esas odanın boyutu 4,5x9 m ve destek payelerin taşıdığı düşünülen 'ante' yani ön girişin 4,5 m olduğu tespit edilmiştir. Korunmuş hali 1,5 m yüksekliğinde olan kerpiç duvar yüzeyine birkaç kez kireç ile sıva yapıldığı tespit edilmiş ancak kullanım döneminde geçirdiği

yangın nedeniyle kireç açık kahverengi ve pembe renklerinde değişim göstermiştir (Resim 9). Kullanım dönemi içerisinde geçirdiği bu yangın nedeniyle de Troya II-III yapı kompleksi dağınık yapı tutarlılığına sahiptir. Arpa tanelerine uygulanan C14 yöntemi sonucu Megaron I yapısı MÖ 2290-2200 yıllarına tarihlendirilmiştir (Sazcı, 2001a: 384-386; Sazcı, 2007: 90; Ünlüsoy, 2010: 120-121).

Resim 9: Troya G6 megaronu görseli, 1997 (Troya Arşiv, TRdia30109).

Troya II-III Kale duvarının ise üç burcu bulunmaktadır ve bunlardan ikisi tamamen kazılmıştır. Kalenin taştan oluşturulan temel duvarı 0,6-0,8 m yüksekliğindedir ve bir önceki duvara ait kerpiç tuğlaların

üzerine konumlandırılmıştır. Taş temel ile kerpiç tuğla yapı arasında ince bir tesviye kerpiç tabakası saptanmıştır (Sazcı, 2001b: 8; Resim 10-11).

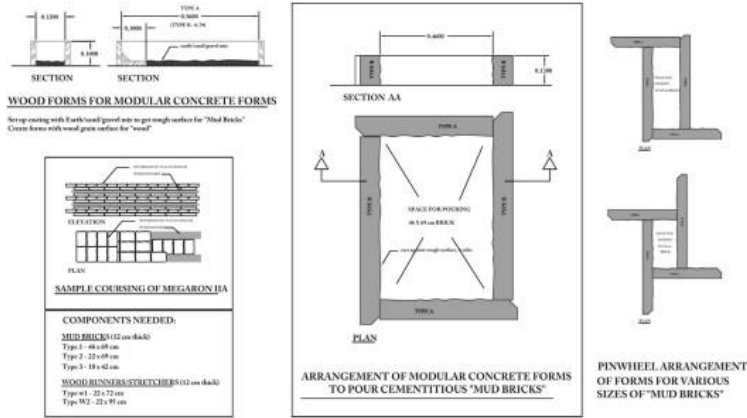
Resim 10: Troya II-III Kale duvarının 1890'lı yıllardaki görünümü (Sazcı, 2007: 89).

Resim 11: Troya II-III Kale duvarının 2000 yılındaki görünümü (Troya Arşiv, TRdia43952).

Troya Kenti tarihsel süreci içerisinde deprem, yangın ve savaş gibi çeşitli gerekçelerle birçok kez tahrip olmuştur. Dolayısıyla yerleşim gördüğü süre boyunca da ilkel uygulamalarla birçok kez onarım geçirmiştir. Arkeolojik kazı çalışmaları boyunca kentin okunabilmesi ve algılanabilmesi için birçok çalışma yapılmıştır. M. Korfmann dönemi kazılarında ise arkeolojik sorunların yanı sıra Troya Ören

Yeri'nin korunması ve onarılarak algılanması konusunda yoğun çalışmalar gerçekleştirilmiştir (Aslan, 2010: 176). 1991 yılından itibaren, Be'er Sheva'da (İsrail) kullanılan yöntem denenmiş ve bu denemeye yapılan kerpiç tuğlalar ile çok sayıda Troya II yapılarında koruma ve onarım çalışmaları için yapılmıştır (Korfmann, 1997: 21).

Şekil 7: Troya'nın yeniden üretilen kerpiç tuğlaları için alternatifler (Riorden, 2014: 469).

Güneşte kurularak hazırlanarak yeniden üretilen kerpiç tuğlalar bazı alanlarda onarım amaçlı bazı alanlarda ise destek duvarı olarak uygulanmıştır. Yapılan deneme çalışmaları sonucunda bazı formüller geliştirilmiştir (Şekil 7). Elde edilen sonuçta kerpiç tuğlalar; elenmiş temiz kum, küçük ve kırmızı çakıl, bazı karışımlarda büyük çakıl, toz haline getirilmiş amorf Troya seramiği ve yerel killi topraktan oluşan harcın

kalıplar içerisine sıkıştırılarak güneşte kurutulmasıyla hazırlanmıştır (Resim 12). Pişirme denemeleri yapılan kerpiç tuğlalarda ise saman gibi ince bağlayıcı katkı maddesi kullanılmış ve doğal bir görünüm vermek amacıyla duvar örgüsünden sonra yüzeye ıslak kerpiç harcı sürülerek elle düzensiz bir doku verilmiştir (Riorden, 2014: 468).

Resim 12: Onarım çalışmaları amacıyla yapılan kerpiç görselleri, 1991
(Troya Arşiv, TRdia07472 ve TRdia07471).

Troya Ören Yeri'nde kerpiç duvar yapılarının iklim şartlarından direkt etkilenmesini engellemek amacıyla Troya II-III Megaron ve Kale yapı kompleksinin üzerini örten çatı tasarımının inşası 2003 yılında

tamamlanmıştır. Yine aynı yıl alandaki özgün kerpiç duvarlar geotekstil malzeme ile kapatılarak bütünleme (reintegrasyon) uygulaması gerçekleştirilmiştir (Resim 13).

Resim 13: Yapımı tamamlanan koruma çatısı (solda), bütünleme (reintegrasyon) çalışması tamamlanam Troya II-III Kale ve Megaron yapısı (sağda) görselleri, 2003 (Troya Arşiv, TRdia12929 ve TRdia12981).

Bütünleme uygulamalarının yapılış amacı strüktürel denge kaygıları, işlevsel ya da estetik olabilmektedir. Kendi dönemindeki işlevini yitirmiş ve tekrar kullanılmayacak arkeolojik alanlardaki yapıların bütünlenme uygulamasına tabii tutulması yerine onararak mevcut haliyle

korunması daha uygun bulunmaktadır. Fakat mevcut haliyle korunmasının güç olduğu durumlarda yapılan bütünleme uygulamaları yapıların tamamıyla yok olmasını engellenmiş olacaktır. Bu uygulamalarda dikkat edilmesi gereken husus ise bütünleme yapılacak yapının belgelerine

dayanılarak ve uygulama yapılan bölümün farklı yüzey dokusuyla ayırt edilebilmesidir (Ahunbay, 2022: 96-97).

Resim 14: Troya II-III Kale duvarının özgün kerpiçi 2000 (solda), 2003 (ortada) ve 2023 (sağda) görselleri (Troya Arşiv, TRdia43963 ve TRdia15811).

Troya II-III Kale duvarının bütünleme uygulamasında özgün malzemenin algılanabilmesi için duvarın bir bölümünde kerpiç tabakası açıkta bırakılmıştır (Resim 14). Özgün kerpiç malzeme açık kahverengi topraktan oluşturulmuştur ve çok küçük çakıl taşı, saman gibi katkı maddeleri içermektedir. Duvar örgüsü güneşte kurutulmuş kerpiç tuğlalar ile oluşturulmuştur ancak dönem içerisinde geçirdiği yangın nedeniyle ilk halini kaybederek sertleşmiştir. Bütünleme uygulamasında da bu durum

göz önünde bulundurulmuş, hazırlanan kerpiç çamuru kalıplara dökülerek güneşte kurutularak fırında pişirilmiştir. Yukarıda belirtildiği gibi bütünleme uygulamalarında farklı yüzey dokusu amaçlanmış, kullanım dönemi içerisinde geçirdiği yangını vurgulamak amacıyla kerpiç sıvası kırmızı renkte uygulanmıştır. Böylece yapıya bütünleme uygulaması yapıldığının anlaşılması sağlanmış ve yalnızca yapının bir bölümü tamamlanmıştır (Resim 15).

Resim 15: Troya II-III Kale yapısının bütünleme (reintegrasyon) çalışması görselleri, 2003 (Troya Arşiv, TRdia12902, TRdia12973 ve TRdia45555).

8. KERPIÇ YAPILARIN KORUNMASI VE ONARILMASI

Farklı disiplinlerin bir araya gelmesiyle yapılan çalışmalar kültür varlıklarının özgünlüğünü koruması için bir gereklilik halindedir. Arkeolojik alanlardaki kültür varlıklarının yalnızca biçim olarak korunması eksik bir koruma yöntemi olmakla birlikte üretim malzemesi, malzeme içeriği ve yapım yöntemi hakkında bilgi sahibi olmak içeriği bozulmadan bütünlüğünün korunmasını sağlayacaktır (Güleç, 2009: 115). ICOSMOS'un Arkeolojik Mirasın Korunması ve Yönetimi Konusundaki Tüzüğü'nün (1990) 6. Maddesi'nde sürekli bakım ve korumaya gereksinimi vurgulamakta, kazıdan sonra gerekli bakım sağlanmayacaksa arkeolojik mirasın kazılarak ortaya çıkarılmaması gerektiği hatırlatılmaktadır. (ICOSMOS, <https://www.icomos.org.tr/>).

Kerpiç yapıların korunmasına yönelik araştırmalar ancak 1920'lerde başlayabilmiş ve II. Dünya Savaşı sonrasında araştırma enstitülerinin kurulmasıyla kapsamlı araştırmalar yapılabilmıştır (Kafescioğlu, 2017: 147). Arkeometrinin yan dalları sayesinde yapılan çalışma alanları genişlemiş ve arkeolojik alanlardaki yapıları korumaya yönelik çalışmaların çeşitliliği artmıştır (Özdoğan, 2008: 13).

Kerpiç malzeme uygun koruma ve onarım yaklaşımları oluşturulmadığında en çabuk kaybedilen malzemedir (Binan, vd., 2017: 176). Kerpiç malzemenin bu kadar çabuk yok olmasının nedeni malzemenin çeşitli şekillerle suya maruz kalmasıdır. Kerpiç killi toprak ve su ile hazırlanmakta,

kurduğunda sertlik ve mukavemet kazanmaktadır fakat kuruduktan sonra tekrar suya maruz kalması durumunda süreç tersine işlemektedir. Bu sebeple kerpicin yapısal olarak sağlam kalabilmesi için günümüzde oluşturulan kerpiç çamuruna termik santrallerin çevresinde atık malzeme olarak biriken uçucu küller, kalker adı verilen alçı ve kireç katkı maddesi olarak kullanılmaktadır (Kafescioğlu, 2017: 151). Kerpicin mukavemetini artıran ve stabil kalmasını sağlayan alçılı malzemeler ile bitümlü veya organik bağlayıcı karışımı malzemeler kristalleşme yoluyla toprak parçacıklarını sınırlayarak, ıslak ve kuru hallerde performanslarını etkilemektedir (Warren, 1999: 9). Ancak malzeme içeriği ve gösterdiği reaksiyonlar bilinmeden yapılan uygulamalar zarar verebilmektedir. Onarım için gelişen olayların bütünlüğünü karşılayarak ve asgari düzeyde müdahalede bulunulmak gerekmektedir. Onarım amacıyla hazırlanan kerpiç toprağında bulunan kil genişliyor ve kuruma sırasında küçülüyorsa uygulama yapmanın bir anlamı bulunmamakla birlikte uygulama için onarım malzemesinin özgün malzemeye uyumlu olabildiğini analizlerle desteklemek faydalı olacaktır (Warren, 1999: 35).

Arkeolojik alanlardaki kerpiç yapıları koruma yöntemlerinden biri yapıların su ile temasını kesecek olan koruma çatısının yapılmasıdır. Fakat koruma çatılarının da sit alanlarının sergilemesini engellemeyecek nitelikte olması gerekmektedir (Ahunbay, 2022: 106). Diğer koruma yöntemi ise rutin bitki temizliği ve hayvan tahribatına karşı alınabilecek önlemlerdir. Böceklerin oluşturduğu hasarlar rutin temizlik ve ilaçlama ile ortadan kaldırılabilmekte, onarım

yapılan kerpiç yapıların sürekli bakımı gerçekleştirildiğinde stabil kalması sağlanabilmektedir. Yapısal sağlamlaştırma amacıyla kullanılacak malzemeleri ise akrilik reçineler, alkali silikatlar, alkoksisilanlar ve nanokireç oluşturmaktadır (Uğuryol, 2014, 8-24). Bu malzemelerle yapılacak uygulamalar kerpicingin dış koşullara karşı direncini artırarak mekanik dayanımı güçlendirecektir.

Sonuç

Kerpiç, killi toprağın içerisine saman, çakıl taşı gibi katkı maddelerinin ilave edilerek oluşturulan karışıma su eklenerek çamur haline gelerek doğal yollarla kuruyan bir inşa malzemesidir. Erişimi kolay, mekanik yöntemlerle hazırlanabilmesi sayesinde yerleşik yaşama geçilen Neolitik Çağ'dan itibaren kullanılmıştır. Troya Kenti'nin mimari tasarımı taş temel üzerine kerpiç duvardan oluşmaktadır. Troya'nın Tunç Çağı mimarisinde tespit edilen Troya II tabakasına ait Megaron IIA ve IIB kerpiç yapı duvarlarında hatıl sırası tespit edilmiştir. Troya II-III Kale ve Megaron kompleksinin yapı duvarlarında ise kerpiç tuğlalar ile duvar örme tekniği kullanılmıştır. Ayrıca kale duvarında yapay olarak yakma işlemi gerçekleştirilmiştir. Troya kerpiçlerinin yan yüzleri sayesinde her dönem ahşap kalıp kullanılarak kerpiç tuğla üretildiği tespit edilmiştir. Bu kalıplar genellikle üçlü olmakla birlikte 1x4x6, 1x3x6, 1x2x6 (ustaların el ve ayak ölçüleri) oranlarını vermektedir. Sıva ve birleştirme malzemesi olarak yine kerpiç çamuru kullanılmıştır.

Yapılarda kullanılan malzeme cinsi değişkenlik gösterse de bozulma etkenleri

genelde aynıdır. Her malzeme yağmur, sıcaklık, hava akımları, rüzgâr ve güneş gibi atmosferik durumlardan etkilenmektedir. Kerpiç; direnci düşük, sudan ve kirlilik ortamından kolay etkilenen, malzeme içeriğinden kaynaklı tuz kristalleşmesine açık, donma-çözünme döngülerine fiziksel ve kimyasal reaksiyon gösteren bir malzemedir. Gözenekli yapısından kaynaklı su ile etkileşime geçtiğinde şişerek kuruma sırasında küçülmeler meydana gelmektedir. Dolayısıyla yapıda fiziksel bozulmaların yanı sıra mineral yapısından kaynaklı kimyasal değişimler de oluşabilmektedir ve bu durum bozulma süreçlerini etkileyerek hızlandırmaktadır. Önleyici koruma adına kerpiç yapıların ilk olarak su ile temasının kesilmesi gerekmektedir. Troya II-III yapı kompleksi üzerine 2003 yılında koruma çatısı yapılarak yapının bir bölümüne bütünlüme uygulaması gerçekleştirilmiştir fakat uygun malzeme ve yöntem tercih edilerek rutin bakımlar yapılmadığı takdirde tek başına yeterli değildir.

Yukarıda sayılan etkenlerin oluşturacağı sorunların çözümüne ancak kerpiç malzemenin özelliğinin anlaşılması ve çeşitli etkenler karşısında göstereceği davranışların incelenmesiyle ulaşılabilmektedir. Arkeometrik çalışmalarda çeşitli bilim dallarının fiziksel ve kimyasal yöntemleri kullanılmaktadır. Dolayısıyla bu yöntemler kullanılarak Troya II-III kerpiç malzeme içeriğinin anlaşılabilmesi, yapılacak koruma ve onarım uygulamaları açısından faydalı olacaktır. Bu amaçla özgün kerpiç ile onarımda kullanılan kerpiç malzemenin görsel analizle makro tanımı, kızdırma kaybı (kalsinasyon) analizi, asit kaybı ve elek analizi, suda çözünebilir tuzların analizi ve stereo

mikroskopla agregaların görsel analizleri yapılmıştır. Ayrıca detaylı kil analizi için özgün kerpiç malzemeden alınan numune X-ışınımı saçılımı (XRD) analizi yapılmıştır. Yapılan analizler sonucunda özgün kerpiç; kahve-pembe renkli, muhtemelen kireç bağlayıcılı toprak malzeme olduğu anlaşılmıştır. Agregaları 1 mm elek altında, içerisinde orta miktarda nitrat tuzu barındırmakta, klor ve sülfat bulunmamaktadır. Nitrat tuzunun nedeni ise böcek vb. biyolojik canlıların atıklarından kaynaklandığı düşünülmektedir. Onarımda kullanılan kerpiç malzeme içeriğinde ise kayda değmeyecek kadar klor ve nitrat ile orta miktarda sülfat gözlenmiştir. Kızıl-kahve, dağınık harç muhtemelen kireç bağlayıcı bir toprak malzemedir. Agregaları 4-5 mm elek altıdır. Tespit edilen orta miktardaki sülfat ve kayda değmeyecek miktardaki klor tuzlarının çevresel kirlilikten kaynaklandığı düşünülmektedir. Nitrat tuzunun da yine böcek vb. biyolojik canlıların atıklarından kaynaklandığı düşünülmektedir. Özgün kerpiç numunesinin detaylı kil analizinde ise yoğun miktarda kuvars, kalsit ve mika mineralleri tespit edilmiştir. Orta miktarda illit, dolomit, amfibol, klorit, serpantin ve kaolinit mineralleri söz konusudur. Kayda değmeyecek oranda ise plajiyoklaz, alkali feldispat ve montmorillonit mineralleri bulunmaktadır. Genellikle mika, amfibol, olivin gibi primer minerallerin kimyasal değişimiyle oluşan diğer minerallerin numune içerisinde bulunması, kerpiç toprağının birçok kez kimyasal

ayrışmaya uğradığını göstermektedir. Yoğun miktarda bulunan mika, kerpiç çamurunun elastik karakterini belirlemektedir. İllit mineralleri ise mikalardan daha fazla suyu tutma kabiliyetlerine sahiptir. Özgün kerpicin suyu tutma ve elastik karakterinin yüksek olduğu söylenebilir. Bu nedenle onarım uygulamaları için üretilecek yeni kerpicin mineral yapısının özgün kerpiçle benzer şekilde seçilmesi gerekmektedir.

Arkeolojik alanlardaki taşınmaz kültür varlıklarının özgün hallerinin korunması mevcut haliyle devamlılığının sağlanması amacıyla koruma/onarım uygulamalarında doğru malzeme ve yöntem kullanılmalıdır. Bu kapsamda yapılacak çalışmalar farklı disiplinlerin bir araya getirilmesiyle oluşturulacak bütünleşik bir sistem ortaya koymaktadır. Koruma algısı sadece biçim olarak değil aynı zamanda içerik olarak da gerçekleştirilmelidir. Böylece belgeleme çalışmaları, bozulma durumlarının algılanması, malzeme içeriğinin anlaşılması ve uygun onarım yönteminin belirlenmesi yapıların özgün hallerinin korunmasını sağlayacaktır. Ayrıca malzeme içeriğinin anlaşılması yapılacak sonraki koruma ve onarım uygulamaları için üretilen yeni malzemelere referans oluşturarak çeşitli etkenlerle oluşan bozulmalar öngörülebilecektir. Bozulmaların en aza indirilmesi sürekli bakım süreçleriyle gerçekleştirilecek ve ihtiyaç dâhilinde doğru müdahale ile doğru koruma politikaları sergilenmiş olacaktır.

Kaynakça

- Ahunbay, Z. (2022). *Tarihi Çevre Koruma ve Restorasyon*. Yem Yayınları, 16. Baskı, İstanbul.
- Akyol, A. A. & Dirican T. (2019). Anadolu'da Kerpiç Duvar Yapım Yöntemlerine Ait Bir Derleme Çalışması. *Sanat ve Tasarım Dergisi*, 3: 117-126.
- Allen, S. H. (1999). *Finding the Walls of Troy. Frank Calvert and Heinrich Schliemann at Hisarlık*. London.
- Aslan, R. (2018a). *Yeni Başlayanlar İçin Troya*. 2. Baskı, Doğan Yayıncılık, İstanbul.
- Aslan, R. (2018b). *Troy City Of Mythology and Archaeology*. UNESCO World Heritage Site, İçdaş, İstanbul.
- Aslan, R. (2010). Troia'da Koruma Uygulamaları ve Ören Yeri'nin Sunumu. *Türkiye Bilimler Akademisi Kültür Envanteri Dergisi*, 8: 172-182.
- Asebriy, L., Cherkaoui, T.E., Hassani, E.A., Franchi, R., Guerrero, F., Martin, M.M., Patamia, C.G., Raffaelli, G., Marin, P. R., Leon, J. T. & Alcalá, F. J. (2009). Deterioration Processes on Archaeological Sites of Chellah and Oudayas (World Cultural Heritage, Rabat, Morocco): Restoration Test and Recommendations. *Ital.J.Geosci (Boll. Soc. Geol. It)*, 128(11), 157-171.
- Beken, G. (1949). *Garbi Anadolu Mıntıkası Kerpiç Binaları*. Yayımlanmamış Doktora Tezi. İstanbul Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Mimarlık Anabilim Dalı, İstanbul.
- Binan, D., Güler, K. & Çobancaoğlu, T. (2017). Anadolu'da Geleneksel Kerpiç Mimari Miras ve Koruma Sorunları. *Yaşamın Her Karesinde Toprak*, 160-185.
- Blegen, C. W. (1939). Excavations at Troy 1938. *American Journal of Archaeology*, 43(2): 204-228. <https://doi.org/10.2307/499260>
- Çavuş, M., Dayı, M., Ulusu, H. & Aruntaş, Y. (2015). Sürdürülebilir Bir Yapı Malzemesi Olarak Kerpiç. *II. Inter-national Sustainable Buildings Symposium*, Ankara, 184-192.
- Dede, Y. (1997). *Aşıklı höyük Kerpiç Yapılarının Korunması üzerine Çalışmalar*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Prehistorya Anabilim Dalı, İstanbul.
- Dikenci, G. (2023). Troya Ören Yeri Mimari Yapılarının Koruma/Onarım Süreçleri ile Yapılan Uygulamalar Üzerine Değerlendirme. *Arkeoloji ve Sanat Dergisi*, Sayı 174, 217-230.
- Dikenci, G. (2024). *Troya Ören Yeri Mimari Yapılarının Koruma/Onarım Uygulamaları ve Troya II-III Kerpiç Yapı Duvarlarının Malzeme Karakterizasyonu*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Arkeoloji Anabilim Dalı, Çanakkale.
- Dörpfeld, W. (1902). *Troja und İlion, Ergebnisse Der Ausgrabungen in Den Vorhistorischen und Historischen Schichten Von İlion 1870-1894*, Atina.
- Dündar, O. Demirci, M. (2017). Tarihi Yapıların Bitki Zararlarından Korunması. *Uluslararası Katılımlı 6. Tarihi Yapıların Korunması ve Güçlendirilmesi Sempozyumu*, Trabzon, 629-638.
- Eriç, M. (2002). *Yapı Fiziği ve Malzemesi*. Sadet Özkal (haz.). Literatür Yayınları, 2. Baskı, İstanbul.

- Güleç, A. (2009). Basit ve İleri Analiz Yöntemleri ile Tarihi Harçların Analizi. *Koruma Sempozyumu, Taşınmaz Kültür Varlıklarını Tespit ve Belgeleme Yöntemleri*, Mersin, 115-128.
- Gürdal, E. & Acun, S. (2003). Yenilenebilir Bir Malzeme: Kerpiç ve Alçılı Kerpiç. *Türkiye Mühendislik Haberleri*, 427: 71-77.
- Gürdal, E. & Özgünler, S. A. (2012). Dünden Bugüne Toprak Yapı Malzemesi: Kerpiç. *Restorasyon ve Konservasyon Çalışmaları Dergisi*, 9: 29-37.
- Irmak, A. (1972). *Toprak İlmî*, İstanbul Üniversitesi Yayınları, İstanbul.
- Jablonka, P. (2006). Vorbericht zu den Arbeiten in Troia 2005. *Studia Troica*, Band 16, 3-26.
- Korfmann, M. (1994). Troia Ausgrabungen 1993. *Studia Troica*, Band 4, 1-50.
- Korfmann, M. (1997). Troia Ausgrabungen 1996. *Studia Troica*, Band 7, 1-72.
- Korfmann, M. (2000). Troia Ausgrabungen 1999. *Studia Troica*, Band 10, 1-52.
- Kafescioğlu, R. (2017). Neden Toprak Yapılar? Yaşamın Her Karesinde Toprak, *İstanbul Aydın Üniversitesi Dergisi*, 133-159.
- Kantarıcı, D. M. (2000). *Toprak İlmî*. İstanbul Üniversitesi Orman Fakültesi Yayınları, İstanbul.
- Kömürcüoğlu, E. A. (1967). *Yapı Malzemesi Olarak Kerpiç ve Kerpiç İnşaat Sistemleri*, İstanbul Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Naumann, R. (1975). *Eski Anadolu Mimarlığı*. Beral Madra (çev.). Türk Tarih Kurumu, Ankara.
- Noei, S. (2011). *Güvercin Kayası Kerpiç Karakterizasyonu*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Taşınabilir Kültür Varlıklarını Koruma ve Onarım Anabilim Dalı, İstanbul.
- Özdoğan, M. (2005). Yeni Veriler Işığında Anadolu Mimarisinin Dünya Mimarisine Katkıları. *Geçmişten Geleceğe Anadolu'da Malzeme ve Mimarlık Sempozyumu*, UIA 2005 XXII. Dünya Mimarlık Kongresi, İstanbul, 145-162.
- Özdoğan, M. (2008). *Türk Arkeolojisinin Sorunları ve Koruma Politikaları I*. Arkeoloji ve Sanat Yayınları, 2. Baskı, İstanbul.
- Pavloviç, N. K. (2020). *Antik Ören Yerlerindeki Mimari Eserlere XX. Yüzyılda Yapılan Koruma ve Onarım Uygulamalarının Değerlendirilmesi ve Çağdaş Bir Yaklaşım Önerisi: Re-Restorasyon*. Yayınlanmamış Doktora Tezi. İstanbul Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Mimarlık Anabilim Dalı, İstanbul.
- Riorden, E. H. (2014). Conservation and Presentation of the Site of Troy 1988-2008. *Studia Troica Monographien*, Band II, 428-519.
- Sazcı, G. (2001a). Muhtemelen Tapınma Amaçlı Bir Yapı G6 Karesindeki Megaron, *Düş ve Gerçek Troia*. (Çev. Selma Bulgurlu Gün). 384-390, Homer Kitabevi, İstanbul.
- Sazcı, G. (2001b). Excavation within the Citadel, Early Bronze Age (Troia I-III, Troia IV-V), Middle and Late Bronze Age (Troia VI-VIII). *Studia Troica*, Band 11: 7-9.
- Sazcı, G. (2007). Troia Hazineleri. MAS Matbaacılık, İstanbul.
- Schliemann, H. (1874). *Trojanische Alterthümer, Die Ausgrabungen in Troja*, In Commission Bei. F. A. Brockhaus.

Schliemann, H. (1884). *Troja. Ergebnisse Meiner Neuesten Ausgrabungen*. F. A. Brockhaus.

Sevin, V. (2003). *Anadolu Arkeolojisi*. Der Yayınları, 3. Baskı, İstanbul.

Uğuryol, M. F. (2014). *Arkeolojik Kerpiç Korumasında Akrilik Reçine, Alkali Silikat, Etil Silikat ve Nano-Kireç Kullanımının Değerlendirilmesi*. Yayımlanmamış Doktora Tezi. İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Taşınabilir Kültür Varlıklarını Koruma ve Onarım Anabilim Dalı, İstanbul.

Ünlüsoy, S. (2010). *Die Stratigraphie Der Burg Von Troia II*. Eberhard-Kars Universität Tübingen, Fakultät für Kulturwissenschaften. Yayımlanmamış Doktora Tezi, Band I-II.

Warren, J. (1999). *Conservation of Earth Structures*. Butterworth Heimann. Oxford.

İnternet Kaynakları

ICOMOS, (2023). *International Council on Monuments and Sites, Arkeolojik Mirasın Korunması ve Yönetimi Tüzüğü, Erişim: 18 Ağustos 2024, <https://www.icomos.org.tr/>* .

TROAS BÖLGESİ ARKAİK AKROTERLERİ¹

ARCHAIC ACROTERIONS OF THE TROAD

Büşra Ay*

Öz

Bu makale konu olarak Troas Bölgesi'nde Arkaik Dönem yerleşimlerinde daha önceki araştırmacılar ve yazar tarafından yapılan çalışmalarda tespit edilen akroter buluntularını içermektedir. Makalenin türetildiği yüksek lisans tezi kapsamında, yazar tarafından 2019 yılında bölgede gerçekleştirilen yüzey araştırması ve Troya Müzesi depolarında yer alan mimari terrakotta buluntularının incelenmesi ve literatür taramaları neticesinde akroter olarak tespit edilen parçalar ayrıştırılmıştır. Sayıca az olmalarına ve tüm olarak ele geçmemelerine rağmen, çatılarda konumlandırıldıkları yeri ve üslup özellikleri üzerinden çıkarım yapmamıza olanak sağlamaktadırlar.

Eldeki veriler ışığında, akroter buluntuları stilistik açıdan incelenmiş olup, Anadolu, Kıta Yunanistan ve Ada kültürlerinin bölgeye etkisi araştırılmıştır. Üretim merkezleri hakkında henüz yeterli bilgimiz olmasa da etkilendikleri kültürler hakkında fikir yürütmemiz mümkündür. Bölgedeki kentlerde gerçekleştirilen yüzey araştırması ve müze çalışmaları sonucunda şu ana kadar tespit edilmiş akroter buluntuları incelendiğinde çatıların merkezinde yaygın olarak volüt akroter kullanıldığı söylenebilir. Bu kullanımın kökeni Doğu Yunan olarak bilinmektedir. Buna ek olarak, Kebrene'de ele geçen merkez akroter türleri arasında Doğu Yunan etkili volüt akroter, Attika etkili gorgo betimli akroter ve Lakonia (Sparta) tipi disk akroter tespit edilmiş olması kenti farklı kültürlerin etkilediğini göstermektedir. Ancak, bölgede yer alan Arkaik Dönem kentlerindeki akroter kullanımının ve çeşitliliğinin daha iyi anlaşılabilmesi için bu konudaki çalışmaların artmasına ihtiyaç duyulmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Troas, Arkaik, Tapınak, Çatı Dekorasyonu, Akroter

Abstract

This article includes the acroteria finds identified in the Archaic period settlements of the Troad Region by previous researchers and the author. Within the scope of the master's thesis from which the article is derived, the pieces identified as acroteria have been separated as a result of the survey conducted by the author in the region in 2019 and the examination of the architectural terracotta finds in the Troy Museum

¹ Bu çalışma, yazarın "Troas Bölgesi Arkaik ve Klasik Dönem Mimari Terrakotaları" başlıklı Yüksek Lisans Tezi'nden üretilmiştir.

*PhD, Türkiye Cumhuriyeti Kültür ve Turizm Bakanlığı, Troya Müzesi, Çanakkale/TÜRKİYE, busraay@ktb.gov.tr, ORCID: 0000-0003-4426-5994 (Makale Gönderim Tarihi: 15.09.2024, Makale Kabul Tarihi: 26.09.2024).

storages and literature reviews. Although few in number and not entirely recovered, they allow us to make inferences about their stylistic features and their positioning on the roof.

In light of the available data, the acroteria finds have been stylistically examined, and the influence of Anatolia, the Greek mainland, and island cultures on the region has been investigated. Although we do not yet have sufficient information about the manufacturing centers, it is possible for us to state our opinion about the cultures that influenced them. When the acroteria findings identified so far as a result of the surveys and museum studies conducted in the cities in the region are examined, it can be said that volute acroteria is commonly used in the center of the roofs. The origin of this usage is known to be Eastern Greek. Additionally, among the central acroteria types recovered from Kebrene, volute acroteria with East Greek influence, acroteria with gorgon depiction with Attica influence, and disc acroteria with Lakonia (Sparta) type were founded, indicates that the city was influenced by different cultures. However, in order to better understand the usage and diversity of acroteria in the Archaic Period cities in the region, further studies on this subject are required.

Keywords: *Troad, Archaic, Temple, Roof Decoration, Acroteria*

1. GİRİŞ

Akroter, eğimli çatıları süsleyen ve daha anıtsal gösteren, çatıların köşelerine ve en üstte mahya kiremitlerinin² de son bulunduğu tepe noktalarında yer alan, bir kaide üzerine yerleştirilen, boyalı veya kabartma bezemeli büyük bir fragman ya da plastik heykeller biçiminde oluşturulmuş olan mimari terrakotalardır (Resim 1). Akroter kelime olarak Plutarkhos tarafından bir tapınağın alınlığını (alınlık süsü) belirtmek için kullanılmıştır (Plutarch., 63). Hesykiös dilbilimsel açıdan bir çatıya yerleştirilen heykel olarak bugünkü anlamıyla açıklar ve daha sonra Vitruvius da İonik bir yapının bölümlerini tartışırken kelimeyi bu anlamda kullanmıştır³ (Vitr. III. 5.12).

Akroterlerin üretiminde yaygın olarak pişmiş toprak kullanılmıştır. Ancak MÖ 7. yüzyıl ortalarına tarihlenen Prinias A Tapınağı'nın taş akroteri, Atina Hekatompedon'un mermer akroteri ile Assos'un tüf taşından üretilen volüt akroteri gibi farklı malzemelerin kullanılabilirdiği örnekler de bilinmektedir.

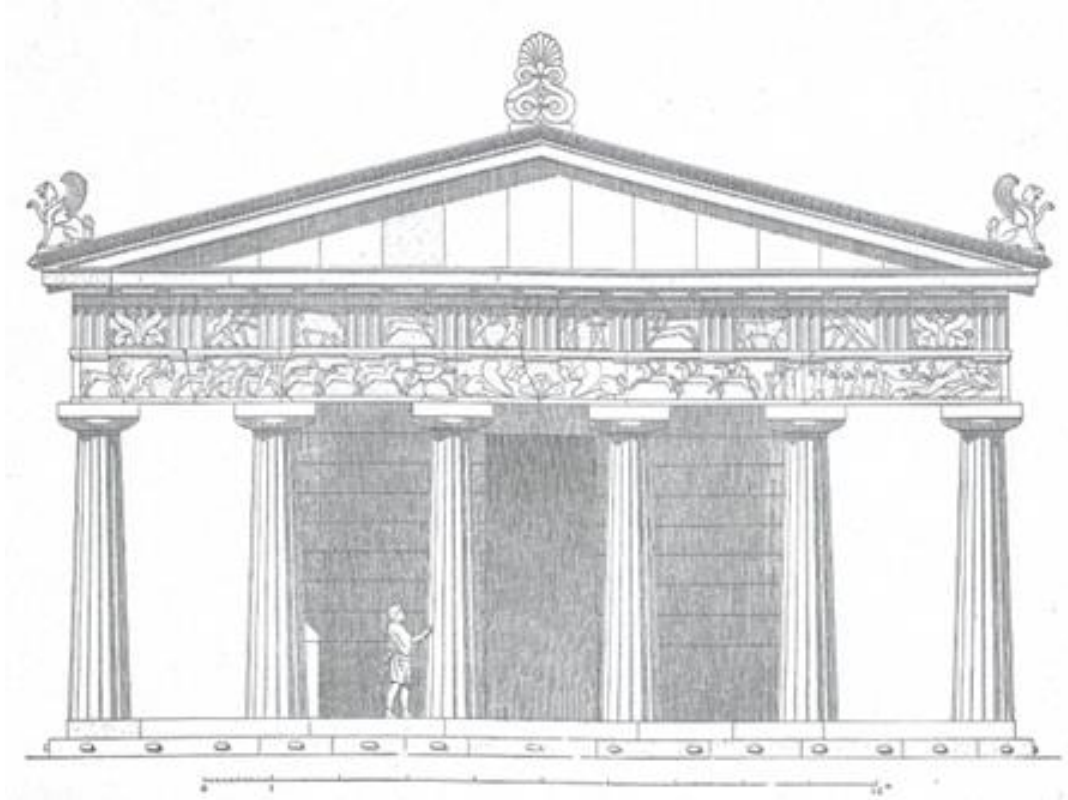
Başlangıçta simalar ve antefikslerle sınırlı olan üst yapı dekorasyonu, MÖ 7. yüzyılın sonundan itibaren bu tür pişmiş toprak süslemeler ile çatının köşelerinde ve merkezinde görülmeye başlanmıştır.

² Mahya kiremidi, iki çatı eğiminin birleştiği yerde oluşan boşluğu kapatmak amacıyla yapıdaki sırt hattı boyunca yerleştirilmiş olan standart kapama kiremidine oranla daha büyük bir kaplama kiremidir.

³ Köşelerdeki ayaklıklar (akroteria) üçgen yüzeyin orta çizgisi kadar yüksek olmalıdır; ortadaki ayaklıksa köşelerdekenden sekizde bir oranında daha yüksek olmalıdır.

Yunan anakarasında Theselia⁴ ve Epiros dışında kalan tüm alanlarda akroter kullanımını temsil eden örnekler mevcuttur (Goldberg, 1982: 194). Dönemi içinde en kapsamlı yapı programlarına sahip olan Atina, Delphi, Olympia, Korinth ve Sparta çok sayıda akroter üretmiştir (Goldberg,

1982: 194). Yunanistan'ın doğusunda az sayıda akroter bilinmekle birlikte dağılımları geniştir (Goldberg, 1982: 194). Yunan tapınaklarının en üst kısımlarındaki plastik süslemenin kökenleri MÖ 7. yüzyılın ikinci yarısında Aetolia Bölgesi'ne atfedilir (Petit, 2013: 202).

Resim 1: Assos Athena Tapınağı (Doğu Cephesi) rekonstrüksiyonu (Clarke vd. 1902-21: 145). Merkez volüt akroter ve köşelerde sfenks akroterler ile tamamlanmıştır.

⁴ Pagasai'de bir örnek mevcuttur (Goldberg, 1982: 194).

Resim 2: Sfenks akroter. Kopenhag, Ny Carlsberg Glyptotek Müzesi, Env. 720-721. (Winter, 2009: 70, Fig. 2).

Yerel tapınaklar dinsel anlamlarının yanı sıra yerel gücün de belirteçidir. Üst yapıda kullanılan pişmiş toprak kaplama elemanlarının işlevsel niteliğinden ziyade, yapıya estetik değer katmak ve işlenen konularla güç gösterisi yapma amacı güderler. Akroterler üst yapıda hem tamamlayıcı hem de sözü edilen gücün somut bir dışavurumudur.

Kullanılan akroter tiplerinin analizi, onların dağılım şekillerini ve dahası bölgesel farklılıkları ortaya koymaktadır. MÖ 7. yüzyılın sonlarından itibaren disk akroterler yoğun olarak görülmektedir. Lakonia tipi disk akroterler en popüler olanıdır

(Goldberg, 1982: 202). Bu tip, malzeme olarak pişmiş topraktan yapılmış, ön yüzeyi eş merkezli daireler halinde kalıplarla dekore edilerek siyah ya da ayrıntılı stilize bitkisel ve geometrik desenlerle boyanmıştır (Goldberg, 1982: 202; Danner 1989, 33). Volüt akroterler, üç farklı tiptedir: 1- Çatının tepesinde iki yan simanın birleşmesi ile en sonda volütlerle tamamlanır ve Yunanistan'da nadir görülür, 2- En yaygın görülen bu tip üst üste konulmuş iki kıvrımla oluşturulan, dolgu süsleme olarak palmetlerin kullanıldığı lir biçimli merkez akroter ile kullanılır. 3- Simanın uzantısından oluşan, çatının köşelerinde "kıvrılan" ve aynı zamanda palmet süslemesine sahip bir köşe volütüdür (Goldberg, 1982: 203).

MÖ 6. yüzyılın ikinci çeyreğinden itibaren gorgonların popülerliği artar (Danner 1989, 42) ve MÖ 550 yılına kadar binaların üst kısmında çeşitli yerlerde alışlagelmiş dekorasyon haline gelir (Winter, 1993: 123, 126, 129, 137, 143, 261-262, 291; Marconi, 2007: 216-7). 'Sfenks' figürler arasında, MÖ 7. yüzyılın ikinci çeyreğinde ortaya çıkmış olmasına rağmen, MÖ 6. yüzyılın sonlarında en sık tercih edilen dekorasyon haline gelmiştir (Goldberg, 1982: 195; Danner, 1989, 46). Köşe akroteri olarak yaygın olmasına karşın, sfenks merkezi akroter olarak neredeyse hiç yoktur (Danner 1997, 139). Kanatlı dişiler gibi farklı türlerin ortaya çıktığı başka çağrışımlar bilinmesine karşın, (Danner, 1989, 61; Danner, 1997, 116-9) yaygın olarak köşelerde ve gövdesi çoğunlukla dışa doğru profilden ve başı izleyiciye hafif dönük olan (Goldberg, 1982: 195) ya da özellikle MÖ 5. yüzyıldan önceki örneklerde görülen başları 90 derece dönük olan sfenks kullanımı

(Resim 2), Yunan anakarası ve Batı Yunan dünyasındaki akroterlerin çoğunu oluşturur (Winter, 1993: 37, 50; Petit, 2013: 209). Köşe sfenksinin konumu nedeniyle yalnızca bir kanadı görünür olabilirdi ve bu mitolojik yaratık her iki kanadı da gerilmiş şekilde oturuyor ya da çömeliyordu (Goldberg, 1982: 195). Akroter dekorasyonunda bir diğer grup Antik Yunan için tipik bir kullanım olan at ve binici heykelleridir (Marconi, 2007: 45; Moustaka, 2011, 69). Yaklaşık MÖ 525 yılından itibaren 'Nike' figürleri görülür (Danner, 1989: 42).

Disk akroterler öndeki plakanın dekorasyonuna göre üç farklı kategoriye ayrılır; bunlar monokrom (genellikle pürüzsüz bir dış kenar), polikrom (genellikle üçgen dişlerden oluşan kesik bir kenar) ve polikrom ve boyalı (genellikle üçgen dişlerden oluşan kesik bir kenar) olarak tasarlanmışlardır (Winter, 1993: 101). Tapınakların üst yapıları bir bütün olarak planlanmıştır. Boyutlandırma ve uyum şekilsel olarak da düşünülerek oluşturulmuştur. Bu durum disk akroterlerin yapıdaki antefiksler ile de uyumlu olduğunu göstermiştir. Örneğin, Sparta Artemis Orthia Tapınağı'nın ilk evresine tarihlenen disk akroterlerin, antefiks tiplerinin de Lakonia sisteminde olduğu gibi tepede çatının üzerine yerleştirilen dairesel biçim olarak tasarlandığı bilinmektedir (Winter, 1993: 98-101).

Yanal (köşe) kaideler genellikle alınlığın köşesindeki dört kenardan birini oluşturan eğimli simanın yüksekliğine eşit bir ölçüde tasarlanan dikdörtgen bir tabandır (Winter, 1993: 50). Bu taban cephedeki sima ve saçaklık tarafındaki bir oluk ya da çörtlen ile büyük ölçüde gizlenmiştir. Yanal (köşe)

akroter kaideleri, Arkaik Dönemde eğimli sima ile tek parça halinde; merkezi akroter kaideleri de yalnızca tepede çatının üzerine yerleştirilen akroterler ile tek parça halinde üretilmişlerdir.

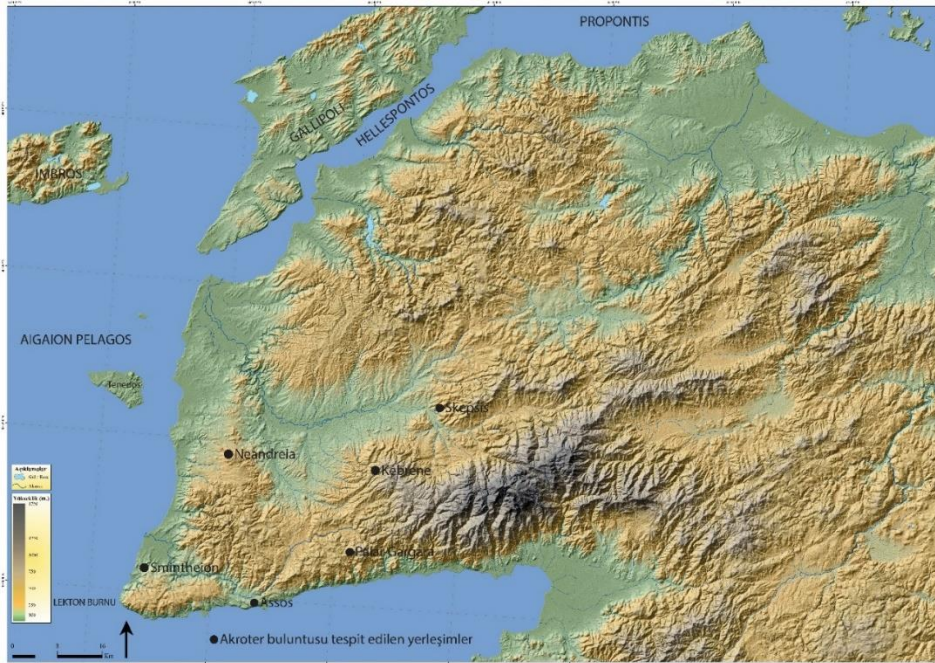
Akroterlerin yapılarda kullanım amacına ilişkin T. Petit bazı görüşler öne sürmüştür (Petit, 2013: 211-214): 1- Yalnızca dekoratif unsurlar olarak görülmesi ve bu nedenle dinsel bir bağlamda değerlendirilmemiş olabilecekleridir. 2- Tapınaklar ile kutsal alan olan yerler arasındaki en büyük ayrıcının akroter olabileceğidir. Ayrıca W. Burkert'e göre, korkunç yaratıklar ve yırtıcı hayvanlar gibi dekorasyonların 'sınırlama fikrini' yaydığı düşüncesi bu savı destekler niteliktedir (Burkert, 1988: 34). Danner'a göre akroterlerin dekorasyonunda kullanılan figürlerin mitolojik kaynaklarla ilişkilendirilemeseler dahi dini bir öneme sahip olması gerekmektedir (Danner, 1989: 74). 3- Apotropaik (koruyucu) bir fonksiyona sahip olduklarını düşünülürken (Winter, 2009: 69; Petit, 2011: 31, 34, 54), diğer yandan neyi korudukları ve neye karşı koruduklarını, onlarla tapınakta yaşayan tanrının ne tür bir korumaya ihtiyacı olabileceği sorgulanmıştır. Gorgonların görünüşlerinin çok hoş olmadığı doğruysa da kadın sfenkslerin tatlı gülümsemesi, Calydon'daki Hera başlı sfenksler gibi örnekler böyle bir korkuyu uyandırmak için tasarlanmamış gibi görünmektedir.

1.1. Troas Bölgesi Arkaik Akroter Buluntuları

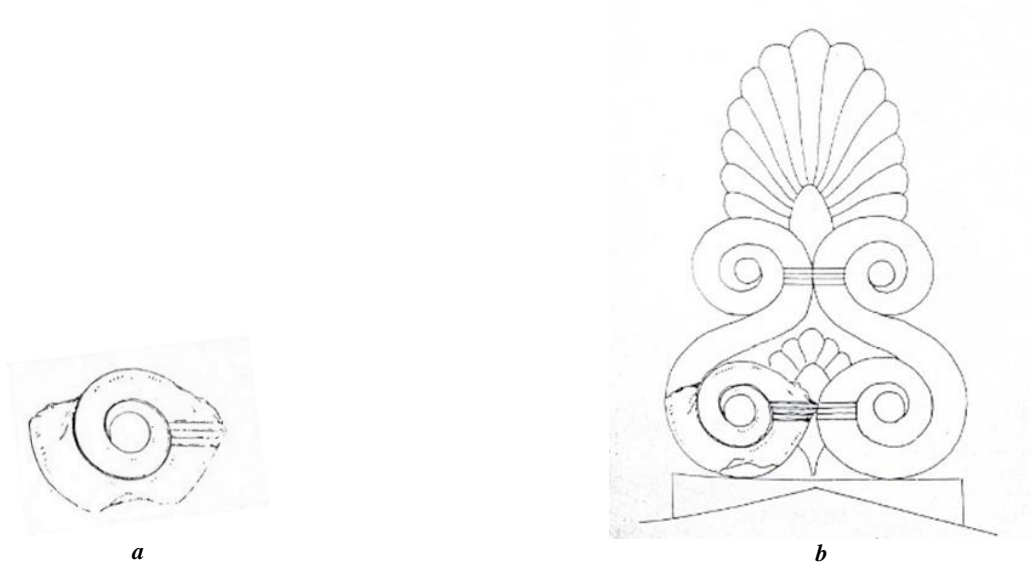
Troas Bölgesi'ndeki yerleşimlerde tespit edilen akroter buluntuları (Harita 1) aşağıda irdelenmiştir.

Assos'ta MÖ 540-530 yıllarına tarihlenen Athena Tapınağı'nın merkez ve köşe akroterleri volkanik tüf taşından üretilmişlerdir. Tapınakta 1881-1883 yıllarında yapılan kazılarda tespit edilen kabartma olarak çift sarmal volüt şeklinde, spirallerle ayrılan disk biçimli bir parça tespit edilmiştir (Resim 3a). Merkez akrotere ait olduğu düşünülen bu parçanın çift sarmal volüt ve palmet bezemesi olarak tümlenmesi önerilmiştir (Resim 3b). Kalınlığı 18 cm, iç volüt

genişliği 0,8 cm'dir. İ volütler merkezden uzaklaşıkça derinleşen kıvrımlardan oluşur ve sarmal volütün ortasındaki dairesel delik taştan tamamen kesilmiştir (Clarke vd., 1902-21: 168). Köşe akroteri olarak düşünölen parça, bir sfenks ya da grifonun ön penesidir ve simanın bitiminde yer alan tüf taşından aslan başlı çörtten üzerine tutturulan kaide üzerinde küçük bir kısmı görölebilmektedir. (Clarke, 1898: 137, Fig. 34; Clarke vd., 1902-21: 168). Assos'tan bilinen bir başka akroter, kabartma olarak çift sarmal disk şeklinde, spirallerle ayrılan volüt akroter parçasıdır (Resim 4). MÖ 6. yüzyılın ilk çeyreğine tarihlenen parça farklı bir kamusal yapı ya da tapındaki bir onarım sürecine ait olmalıdır. Parçanın korunan uzunluğu 7 cm; korunan genişliği 11 cm'dir.

Harita 1: Troas Bölgesi Haritası.

Resim: 3a) Assos merkez akroter parçasına ait çizim (Clarke, 1898: 136, Fig. 33; Clarke vd., 1902-21: 155, Fig. 7); 3b) Akroterin bütününe ait çizim (Clarke, 1898: 271, Fig. 63).

Resim 4: Assos volüt akroter parçası (Ay, 2021: Kat. No: 9. Lev. 5, Fig. 1).

Palai-Gargara'da yapılan araştırmada akroter parçası olduğu düşünülen iki adet buluntu tespit edilmiştir. Parçalardan biri çatıda herhangi başka bir kaplama elemanına ait olamayacak profil özelliklerinden ve ölçülerinden dolayı akroter parçası olarak değerlendirilmiştir (Resim 5). Parçanın korunmuş uzunluğu 5,6 cm; korunmuş genişliği 10,3 cm'dir. Bununla birlikte parça üzerinde çivi deliğinin korunmuş olması önemli bir detaydır. Kebrene'den tespit edilen sfenks kanadı biçimli akroter parçası üzerinde de bu tür sabitleme boşluğu oluşturulmuş olması (Ay, 2021: Lev. 83; Kat. No: 179) bu fikri güçlendirmiştir. Buna karşın parçanın tympanum'a (alınlık) ait olması da mümkündür.

Resim 5: Palai-Gargara akroter (alınlık?) parçası.
(Ay, 2021: Kat. No: 45. Lev. 22, Fig. 1).

Diğer parça volüt akroter olarak tanımlanmıştır (Resim 6). Akroterin köşesine ait olan parça kabartma olarak iki spiral daire arasında kalın bir şerit şeklindedir. Merkezde kırık bölümde sarmallar kıvrılmaya devam ederek en son volüt gözünü oluşturacaktır. Parçanın korunan uzunluğu 11,4 cm; korunan genişliği 11,4 cm'dir. Benzer örnekler referans alınarak (Kjellberg, 1940: 133, Lev. 69; Åkerström, 1966: 104, Lev. 35:2, Lev. 54.2; Cooper, 1990: 65-6, 83, Fig. 1, 15) MÖ 6. yüzyılın ikinci yarısına tarihlenmiştir.

Resim 6: Palai-Gargara volüt akroter parçası. (Ay, 2021: Kat. No: 46. Lev. 22, Fig. 2).

Smintheion Kutsal Alanı'nda Helenistik Dönem'e tarihlenen (MÖ 150) Apollon Smintheus Tapınağı'nın güney giriş cephesi önünde yapılan kazı çalışmaları sırasında tapınağın inşa edildiği tarihten daha önceki döneme (MÖ 4. yüzyıl) ait bir yapı ile ilişkili olduğu tespit edilen bosajlı duvar kalıntısı tespit edilmiştir (Özgünel, 2001: 79). Bu alanın dönem ve buluntu olarak homojenlik göstermediğinden bothros olarak kullanıldığı düşünülmüştür (Özgünel, 2001: 79). Bothrostan dikkate değer nitelikte mimari terrakotta parçalar ele geçmiştir (Öztaner, 2013: 125). Bağlamından kopuk ve karışık olarak bulunmuş grup içinde sima, geison ve akroter parçaları ele geçmiştir⁵.

Bu mimari terrakottalar içinde sarmal volüt şeklinde tasarlanmış üç adet akroter parçası mevcuttur (Resim 7). Parçaların korunan uzunlukları ortalama 12 cm; korunan genişlikleri ortalama 10 cm'dir.

Kontrast renkler kullanılarak parçadaki kabartma unsurları belirginleştirilmeye çalışılmıştır. İç bükey kanallar ve volüt gözünün belirgin oluşu stilistik açıdan incelendiğinde tarihlendirmede yardımcı olmaktadır. MÖ 6. yüzyıl sonu ile 5. yüzyıl başlarında volüt kanalları iç bükey kullanılmış olup, volüt gözleri de nokta biçimini almaya başlamıştır. Aynı alandan ele geçen sima ve geisonlar stilistik açıdan MÖ 5. yüzyılı işaret etmektedir. Bu nedenle akroter parçalarının da bu tarihleme içinde değerlendirilmesi uygun olacaktır. Smintheion Kutsal Alanı inşasından önceki yapım

⁵ Öztaner, 2013. Bahsi geçen buluntular, "Smintheion Arkaik?-Klasik Dönem Terracotta Mimari Parçaları" isimli makalede yayınlanmıştır.

evreleri hakkında önemli veriler olan bu buluntular, burada Arkaik-Klasik

Dönem'e ait kamusal bir yapının varlığını göstermesi bakımından önemlidir.

Resim 7: Smintheion Kutsal Alanı volüt akroter parçaları. (Ay, 2021: Kat. No: 59-61. Lev. 27, Fig. 2-3 Lev. 28, Fig. 1).

Kebrene akropolünde yer alan tapınak alanında⁶ merkez ve köşe akroterler ile ilişkili olduğu düşünülen buluntular tespit edilmiştir. Değerlendirilen parçalar az sayıda olmasına karşın çatıdaki görünümün bütünlüğü açısından fikir verecek durumdadır. Merkez akroter olarak kullanıldığı düşünülen parçalar birbirini tamamlayacak niteliktedir (Resim 8). Kabartma olarak şekillendirilen bu parçalarda en dıştaki taş kuşağı üçgen şeklindeki keskin hatları fırça kullanılarak beyaz renkle belirginleştirilmiştir.

Altındaki bölüm de siyaha boyanmış olup, kare alanlar (dil motifi) fırça yardımıyla beyaz renkli çizgilerle belirginleştirilmiştir. Parçanın arkasında Lakonia tipi kiremide tutturulduğu anlaşılan çıkıntısı da korunmuştur. Diğer parça Gorgo/Medusa betiminin yer aldığı parçadır. Yüzünün ve saçlarının yarısı korunmuş olarak günümüze ulaşmıştır. Yüzü geniş ve göz detayları oldukça belirgindir. Badem şeklindeki iri gözleri ve göz bebekleri beyaz ve kırmızı boya ile belirginleştirilmiştir. Saçlar kabartma olarak paralel vev çizgiler ile

⁶ Prof. Dr. Yusuf Boysal 1971 yılında bu alanda kazı çalışması yapmıştır. Alanın özellikle kuzey tarafında eğimin başladığı yerde yıkıntı toprak içinde mimari terrakotta parçalar tespit edilmiştir. İki teras halinde oluşturulan tapınak alanında birinci teras, yapının oturduğu kısmın kuzeyindeki alt yamaca yapılmıştır. Alt duvar uzunluğu yaklaşık 22 m'dir. Duvar doğu yönünde düzgün kesilmiş taşlarla ana kaya üzerine

gömülmüş, batıya doğru gidildikçe küçük örme taşlar kullanıldığı görülmüştür, ikinci ara dikey duvardan sonra döküntü taşlarla karışmıştır (Boysal, 2012: 381-2). İkinci teras, birinci terasın alt duvarının aksine ana kaya üzerine doğu yönde ince yassı taşların kullanılmasıyla başlanmış, sadece batı yönde 2-3 blok daha düzgün kesilmiş taşlar kullanılmıştır (Boysal, 2012: 382).

oluşturulmuştur. Parçalar bir araya getirildikten sonra genişlik: 45 cm; uzunluk 25 cm olarak ölçülmüştür. Bu parçanın akroter olarak tanımlanmasını destekleyen en yakın somut buluntu MÖ 550-540 arasına tarihlenen Thasos'taki antefiks dekorasyonu üzerinde görülmektedir (Thasos Müzesi Env. No. 286 π.; Winter, 1993: Fig. 115). Ege Adaları ve Küçük Asya'da Arkaik Dönem benzer örneklerin ölçülerinin (Winter, 1993: 249-250, 263-269) çoğunlukla Kebrene akroterinden daha küçük boyutta olduğu anlaşılmıştır. Bununla birlikte Kebrene merkez akroterinin dış çerçevesinin stilistik olarak benzeri Lidya, Sardes'teki buluntular içinde yer almaktadır (Ramage, 1978: 34-5, Fig. 119-121). Sardes'te de disk akroter olarak değerlendirilmiş bu parçaların profil görüntüleri ve bezeme alanının siyah ve beyaz boya ile oluşturulmuş olması birebir benzerlik göstermektedir.

Tarihsel olarak Assos'un Lidya hakimiyetinde olduğu MÖ 6. yüzyıl ortalarındaki süreçte mi üretildiği, ya da akroterin Sardes'te buluntu yerine göre MÖ 6. yüzyılın son çeyreğine tarihlendiği sürece mi ait olduğu kültürel olarak bilinmese de stilistik olarak yüzyılın sonları daha uygun görülmektedir. Köşe akroteri olduğu düşünülen

diğer buluntu grubu sfenks gövdesine ve kanadına ait parçalardır (Resim 9).

Gövde üzerinde korunan siyah boya kalıntıları ile kanat üzerindeki siyah ve kırmızı boya ile beyaz benek şeklindeki noktalar sfenksin görünümü hakkında fikir yürütmemize olanak sağlamaktadır. Parçalar bir araya getirildikten sonra genişlik: 25 cm; uzunluk 30 cm olarak ölçülmüştür. Bölgeye en yakın konumdaki Aiolis Larisa'sında benzer sfensk kanadı modelleri (Kjellberg, 1940: 135, Lev. 71.3; Öncü, 2013: 433-436, AKF4, AKF6- AKF9) boyama ile yapılmışken, Kebrene'de hem kabartma hem de boyama ile detaylandırılmıştır. Şu an elimizde olmayan bir diğer akroter parçası da volüt akroterdir (Resim 10).

Bu parçayla birlikte yeni bir tartışma konusu ortaya çıkmıştır. Gorgolu disk akroterin (Resim 8) merkez akroter olduğu bir yapıda diğer cephedeki ikinci merkez akroterin volüt akroter olabileceği düşünülebilir. Ancak dönemin bilinen neredeyse tüm tapınaklarında estetik kaygının, biçimsel ve boyutsal aks uyumlarının önemi açıktır. Bu durum bize Kebrene'de tapınağa yakın bir konumda başka bir kamusal/kutsal yapının varlığını işaret etmektedir.

Resim 8: Kebrene merkez disk akroter parçası (Daha iyi anlaşılabilmesi için (asıl) soldaki gorgo parçası sağa yansıtılmıştır). (Ay, 2021: Kat. No: 177, 182; Lev. 82, Fig.1, Lev. 84, Fig. 2).

Resim 9: Kebrene sfenks köşe akroter parçaları. Sfenks gövdesi ve kanatları (Ay, 2021: Kat. No: 178, 181; Lev. 82, Fig. 2; Lev. 84, Fig. 1).

Resim 10: Kebrene volüt akroter parçası. (Akkunaz, 2013: 690, Lev. 18: 4).

Neandreaia'da R. Koldewey, tapınak etrafında bulunduğu mimari terrakottalar içinde bir adet mahya kiremidinin ve onu tamamlayan bir disk akroterin olduğunu aktarmıştır (Koldewey, 1891: 48: Res. 68 B). Parçanın yalnızca çizimini paylaşmıştır. İki eşmerkezli yuvarlak hat ve onun üstünde düz bir şerit içerdiği ve bu şeridin Lesbos kymationu dekorasyonu ile tamamlandığını belirtmiştir. Â. Âkerström ise parçayı görmediğini, bununla birlikte Koldewey'in bahsettiği şemanın Neandreaia'nın üçgen çentikli dişlere sahip yan al sima parçasına (Koldewey, 1891: 48, Res. 68 A) ait olması gerektiğini savunmuştur (Âkerström, 1966: 10).

Resim 11: Neandreaia volüt akroter parçası (Ay, 2021: Kat. No: 200. Lev. 93, Fig. 1).

Neandreaia'da yüzey araştırmasında tespit edilen tek örnek disk biçimli volüt akroter parçasıdır (Resim 11). Parçanın korunan uzunluğu 13,2 cm; korunan genişliği 15,3 cm'dir.

Kabartma ile oluşturulan parçada iki spiral daire arasında kalın bir şerit vardır. Parçanın üst kısmı ise kırıktır. Stilistik olarak incelendiğinde (Kjellberg, 1940: 133, Lev. 69; Âkerström, 1966: 104, Lev. 35: 2, Lev. 54.2; Cooper, 1990: 65-6, 83, Fig. 1, 15) MÖ 540-530 tarihleri arasına yerleştirilmektedir.

En yakın örneği Aiolis Larisa'sının disk biçimli volüt akroterleri (Kjellberg, 1940: 133, Lev. 69) arasında görülmektedir. Larisa'da iki farklı bezeme tipinde disk akroter tespit edilmiştir (Kjellberg, 1940: 131-134, Res. 39-40; Lev. 68-69).

Skepsis için antik kaynaklar ve arkeolojik veriler ışığında Palai-Skepsis ve Skepsis olarak iki ayrı yerleşimden söz edildiğini görmekteyiz. Palai-Skepsis'in konumu Aesepos ırmağının kaynak noktasında yani İda Dağı eteklerindeki Tongurlu Köyü yakınında bulunan İkizce Tepesi olarak düşünülmektedir. Daha sonra taşınıldığı düşünülen Skepsis ise Palai-Skepsis'in yaklaşık 10 km batısında Kurşunlu Tepesi olarak bilinen doğal bir yükselti ve çevresinde yer almaktadır. Ksenophon Skepsis akropolisinde Athena kültüyle ilintili sunak veya bir tapınağın varlığından da söz etmektedir (Hell., III, I, 19-21.).

E. D. Clarke, Dor düzeninde büyük bir mermer tapınaktan söz etmiştir (Clarke, 1817). H. Schliemann, Kurşunlu Tepe üzerindeki kalıntılara ayrıntıları ile değinir. Köyde Dor düzeninde mimari parçalara rastladığını bildirmiştir (Schliemann, 1881: 53-4).

Çalışma kapsamında yapılan yüzey araştırmasında, kentteki yapıların taşlarının çevre köylerde kullanım için sökülmiş olmasından ve günümüzde yapıların toprak ve yoğun bitki örtüsü altında kalması nedeniyle görünürde hiçbir yapı kalıntısına rastlanmamıştır. Ancak kentin akropol alanındaki kaçak kazı çukurlarında kesme ve düzensiz taş blokların olduğu gözlemlenmiştir. Çalışma sırasında tespit edilen mimari terrakotta buluntuların Arkaik Dönem karakterini yansıtan stilistik özellikler gösterdiği tespit edilmiştir. Bunun yanı sıra Cook'un bulduğu gri seramikler (Cook, 1973: 346) ve yine yüzeyde tespit edilen Geometrik Dönem'e tarihlenebilecek seramik parçası gibi veriler doğrultusunda kentin Klasik Dönem'den önce de yerleşime sahne olduğu anlaşılmıştır.

Synoikismos ile MÖ 310 yılında kurulan Alexandria Troas'a göç ettirilen Skepsis halkının MÖ 2. yüzyılda Lysimakhos tarafından yurtlarına geri dönmelerine izin verilmesiyle birlikte kent tepenin yamaçlarından bugünkü baraj gölünün olduğu alana doğru genişlemiştir.

Skepsis'te yüzey araştırmasında tespit edilen tek akroter örneği disk biçimli volüt akroterin köşe parçasıdır (Resim 12). Parçanın korunan uzunluğu 8,6 cm; korunan genişliği 10,6 cm'dir. Buluntu kentin akropolü olduğu düşünülen tepenin en üst noktasındaki hafif eğime sahip, tıraşlanarak düzeltilmiş izlenimi veren alanda ele geçen mimari terrakottalar içinden tespit edilmiştir.

Resim 12: Skepsis volüt akroter parçası. (Ay, 2021: Kat. No: 207. Lev. 96, Fig. 2).

Sonuç

Volüt akroterler Yunanistan'ın her bölgesinde birkaç örnekle bilinse de en popüler görüldüğü yer Doğu Yunan bölgesindedir. Ancak bilinen ilk örnek Miletos'tadır (Goldberg, 1982: 203). Assos, Gargara, Neandria, Smintheion, Kebrene ve Skepsis'te tespit edilen volüt akroter parçaları, Troas Bölgesi'nde sevilen yaygın bir kullanımı göstermektedir. Akroter buluntularının bir arada görüldüğü diğer terrakotta mimari kaplama parçaları da göz önünde bulundurularak Smintheion haricinde, diğer buluntuları yaklaşık olarak MÖ 6. yüzyıl ortalarına tarihlemek mümkündür. Smintheion için dönemin sonları daha uygun görülmektedir. Yalnızca akroter buluntularını göz önünde tutarak hemen hemen aynı dönemde bölgede inşa çalışmalarını yapıldığını öngörmek yanlış olmayacaktır. Bütünsel olarak korunmamış volüt akroter parçalarının (Resim 4, 6, 11, 12), Kebrene ve Smintheion'da ele geçen

örnekler (Resim 7 ve 10) gibi volüt gözü ile tamamlandığı öngörülmektedir. Yalnızca Assos'un tüf taşından yapılan akroteri, volüt gözü tamamen kesilerek dairesel bir boşluk şeklinde oluşturulmuştur. İncelenen akroter buluntuları içince Assos dışında diğer örnekler pişmiş toprak malzemedir üretilmiştir.

MÖ 6. yüzyılın ikinci yarısında merkezi akroter olarak volütler sıklıkla köşe sfenksleriyle birleştirilmiştir (Goldberg, 1982: 203). Bu uygulamanın bölgeye en yakın örneği, Aiolis Larisası'ndaki lir şekilli merkez volüt akroter ile köşelerde sfenkslerin birlikte kullanımından bilinmektedir (Kjellberg, 1940: 133-137, Lev. 69, 71; Åkerström, 1966: 5054, Lev. 35: 1-2). Troas Bölgesi'nde bu uygulamanın karşılığı Assos Athena Tapınağı'nda kullanılan lir şekilli merkez volüt akroter ve köşelerde sfenksler ile (ya da grifon) görülmektedir (Clarke vd. 1902-1921: 145, 155, Fig. 7, 163, 168) Bununla birlikte, Kebrene'de elde edilen verilere göre, köşe sfenksleri ile volüt akroter kullanılmış olabileceği söylenebilir. Bu sayede arkeolojik literatüre Kebrene örneğini eklememiz mümkün olmuştur.

Assos ile Kebrene'nin (Resim 3 ve 10) volüt akroterleri stilistik olarak birbirine çok yakındır. Kebrene'nin de sfenks akroterleri göz önünde tutulduğunda bölgede bu iki kentten yaklaşık aynı zamanlarda bir tapınağa sahip olduğu anlaşılmaktadır. Liman kenti Assos'un andezitten yapılan tapınağında tüf taşından akroterler kullanırken, bölgenin iç kesimlerinde yer alan Kebrene'nin ana kaya üzerine inşa edilen

tapınağında ahşap üst yapı ve pişmiş toprak akroterler kullanıldığı anlaşılmıştır.

Sardes (Ramage, 1978: 34-5, Fig. 119-120) Aiolis Larisa'sı (Kjellberg, 1940: 132, Lev. 68: 1-2) ve Kebrene (Resim 8) disk akroterleri Winter'ın Lakonia disk akroter sınıflandırması (Winter, 1993:102-103) içinde yer almaktadır. Lakonia disk akroter grubu MÖ 7. yüzyılda Sparta'da görülmeye başlanmıştır. MÖ 6. yüzyıl ortasından önce Doğu Yunan'da görülmediği için açıkça anakara kökenli olduğu ortaya konmuştur (Goldberg, 1982: 202-3). Ayrıca MÖ 6. yüzyılın 2. çeyreği Sparta ile Kuzeydoğu Küçük Asya arasındaki temas dönemidir (Langlotz, 1975: 173-4). Bu akroter tipi aynı zamanda çatı sisteminde kalypterlerin ve mahya kiremitlerinin Lakonia tipi kiremit ile kaplandığını göstermektedir. Kebrene ve Sardes'te buluntuların arkasındaki dairesel çıkıntılar da bunu kanıtlamaktadır. Kebrene ve Sardes arasındaki bu benzerlik Lidya ile bölgenin bağlantılarını işaret edebileceği gibi, aynı zamanda Sparta'nın her iki kentte de kendi dekorasyonunu ustaları aracılığıyla uygulamış olabileceğini düşündürür.

Yukarıda irdelenen akroter buluntuları aracılığıyla bölgedeki Arkaik karakterli yerleşimlerde pişmiş toprak mimari öge kullanımının etkin bir öneme sahip olduğu anlaşılmıştır.

Smintheion kutsal alanında Arkaik Dönem sonlarında mimari terrakottalar ile bezenmiş bir tapınak olduğunu görülmektedir. Kebrene'de birden fazla yapıya sahip bir akropolün var olduğunu akroterler ışığında söyleyebiliyoruz. Skepsis'te akropol

alanında tespit edilen akroter ve diğer mimari terrakotta buluntuları bu alanda bir tapınağın olduğunu kanıtlar niteliktedir. Bununla birlikte bu tapınağın antik yazarların aktardığı Athena tapınağına ait olabileceği düşünülmektedir.

Winter, Küçük Asya çatılarında, ahşap mertekleri örten eğimli simalar ve kaplama plakaları üzerinde figürlü frizler geleneği olmasına rağmen, akroter kullanılmadığını aktarmıştır (Winter, 2009: 71). Olasılıkla Küçük Asya’da bu konudaki çalışmaların sayısının az olması bu düşüncüyü doğrulamış olmalıdır. Ancak Troas Bölgesi’ndeki önemli kentlerde akroterlerin kullanıldığı bu çalışma kapsamında tespit edilmiştir.

Bununla birlikte Winter’ın söz ettiği Batı Yunan etkili büyük boyutlu heykellerden oluşan akroterler ya da insan ve atlı binicilerin yer aldığı kullanım bu bölgede görülmemiştir.

Bölgede yer alan Arkaik Dönem kentlerindeki akroter kullanımının ve çeşitliliğinin daha iyi anlaşılabilmesi için bu konudaki çalışmaların artmasına ihtiyaç duyulmaktadır. Özellikle, Palai-Gargara, Kebrene ve Skepsis’in akropollerinde ilerleyen yıllarda gerçekleştirilmesi muhtemel kazı çalışmaları konu hakkındaki sorun ve tartışmalara önemli katkılar sağlayacaktır.

Kaynakça

- Åkerström, A. (1966). *Die Architektonischen Terrakotten Kleinasiens*. Acta Instituti Atheniensis Regni Sueciae 4, XI, C.W.K. Gleerup: Lund.
- Akkurnaz, S. (2013). *Hacıbayramlar Arkaik Dönem Mimari Terrakotaları*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Arkeoloji Anabilim Dalı, Aydın.
- Ay, B. (2021). *Troas Bölgesi Arkaik ve Klasik Dönem Mimari Terrakotaları*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Arkeoloji Anabilim Dalı, Çanakkale.
- Boysal, Y. (2012). “Kebrene”, içinde: O. Bingöl, A. Öztan ve H. Taşkiran (Eds.), *Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi 75. Yıl Armağanı. Arkeoloji Bölümü Tarihçesi ve Kazıları (1936-2011). Anadolu/Anatolia Anı Armağan Serisi Ek 111.2*. (ss. 381-382), Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Yayınları: Ankara.
- Burkert, W. (1988). The meaning and function of the temple in Classical Greece. M. N. Fox (Ed.). *Temple in Society*. (pp.27-47), Eisenbrauns: Winona Lake.
- Clarke, E. D. (1817). *Travels in Various Countries of Europe, Asia and Africa: Greece, Egypt and the Holy Land*. Volume 4. Part 2., T. Cadell and W. Davies: London.
- Clarke, J. T. (1898). *Report on the Investigation at Assos, 1882, 1883 Part I*. Mac Millan Company: New York.
- Clarke, J. T., Bacon, F. H. and Koldewey, R. (1902-1921). *Investigations at Assos: Expedition of the Archaeological Institute of America, Investigations at Assos, Drawings and Photographs of the Buildings and Objects Discovered during the Excavations of 1881, 1882, 1883 (Part I-V)*. Quaritch: London.
- Cook, J. M. (1973). *The Troad: An Archaeological and Topographical Study*. Oxford University Press: Oxford.
- Cooper, N. K. (1990). Archaic Architectural Terracottas From Halieis and Bassai. *Hesperia* 59 (1). 65-93.
- Danner, P. (1989). *Griechische Akrotere der Archaischen und Klassischen Zeit*. Giorgio Bretschneider: Rome.
- Danner, P. (1997). *Westgriechische Akrotere*. Verlag: Philipp von Zabern: Mainz am Rhein.
- Goldberg, M. Y. (1982). Archaic Greek Akroteria. *Hesperia* 86, 193-217.
- Kjellberg, L. (1940). *Larisa am Hermos: Die Ergebnisse der Ausgrabungen, 1902-1934. Vol. 2, Die architektonischen Terrakotten*. Boehlau, J., Dalman, K. O., Schefold, K., Kjellberg, E. and Åkerström, Å. (Eds.), *Vitterhets Historie och Antikvitets Akademi*: Stockholm.
- Koldewey, R. (1891). *Neandria*. Programm zum Winkelmannsfeste der Archâologischen Gesellschaft zu Berlin. 51, Reimer: Berlin.
- Ksenophon (1999). *Yunan Tarihi (Hellenika)*. Suat Sinanoğlu (Çev.). Türk Tarih Kurumu: Ankara.
- Langlotz, E. (1975). *Studien zur nordostgriechischen Kunst*. Verlag: Philipp von Zabern: Mainz am Rhein.

- Marconi, C. (2007). *Temple Decoration and Cultural Identity in the Archaic Greek World: The Metopes of Selinus*. Cambridge University Press: New York.
- Moustaka, A. (2011). Considerazioni sugli acroteri in forma di cavallo. P. Lulof and C. Rescigno (Eds.). *Deliciae Fictiles. IV: Architectural Terracottas in Ancient Italy. Images of Gods, Monsters and Heroes; Proceedings of the International Conference Held in Rome (Museo Nazionale Etrusco di Villa Giulia, Royal Netherlands Institute) and Syracuse (Museo Archeologico Regionale "Paolo Orsi")*, (pp. 69-73), October 21-25, 2009, Oxbow Books: Oxford.
- Öncü, Ö. E. (2013). *Aiolis Bölgesi Arkaik Dönem Mimarisinde Pişmiş Toprak Çatı Elemanları*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Arkeoloji Anabilim Dalı, Klasik Arkeoloji Bilim Dalı, İstanbul.
- Özgünel, C. (2001). *Smintheion. Troas'ta Bir Kutsal Alan*. Kültür Bakanlığı Yayınları: Ankara.
- Öztaner, S. H. (2013). Smintheion Arkaik? - Klasik Dönem Terracotta Mimari Parçaları. Neşe Özgünel (Ed.), *Apollon Smintheus'un İzinde, Smintheion*, (ss. 125-128), Ege Yayınları: İstanbul.
- Petit, T. (2013). The Sphinx On The Roof: The Meaning of the Greek Temple Acroteria. *The Annual of the British School at Athens*, Vol. 108, 201-234.
- Plutarch. (1919). *Lives*. Volume VII: Demosthenes and Cicero. Alexander and Caesar (Translate. Bernadotte Perrin. Loeb Classical Library 99. Harvard University Press: Cambridge.
- Ramage, A. (1978). *Lydian Houses and Architectural Terracottas*. Archaeological Exploration of Sardis, Monograph. 5. Harvard University Press: Cambridge.
- Schliemann, H. (1881). *Reise in der Troas im Mai 1881*. Nabu Press: Leipzig.
- Vitruvius (2005). *Mimarlık Üzerine On Kitap*. Suna Güven (Çev.), Şevki Vanlı Mimarlık Vakfı Yayınları: İstanbul.
- Winter, N. A. (1993). *Greek Architectural Terracottas. From the Prehistoric to the end of the Archaic Period*. Clarendon Press: Oxford.
- Winter, N. A. (2009). Solving the riddle of the sphinx on the roof. J. Swaddling, and P. Perkins (Eds.). *Etruscan by Definition: The Cultural and Personal Identity of the Etruscans. Papers in Honour of Sybille Haynes*. (pp. 69-72). British Museum Press Occasional Paper 173, British Museum Press: London.

PARİON'DAN ELE GEÇEN AĞIRŞAKLAR SPINDLE WHORLS FROM PARION¹

Yunus Özdemir*

Öz

Bu çalışmanın konusunu Parion Antik Kenti'nde yapılan kazı çalışmaları sırasında ele geçen ağırşaklar oluşturmaktadır. Çalışma kapsamında ele alınan 19 ağırşağın öncelikle ölçüleri alınarak dijital yöntemlerle çizimleri tamamlanmıştır. Form özelliklerine göre tipolojileri oluşturulan ağırşaklar, buldukları tabaka da göz önünde bulundurularak benzerleri aracılığıyla tarihlendirilmiştir. Parion Antik Kenti'nde ağırşakların üretimi ile ilgili şu ana kadar herhangi bir arkeolojik veri ele geçmemiş olmakla birlikte, 2009-2019 yılları arasındaki kazı çalışmaları itibarıyla değerlendirilmeye alınan ağırşakların üretim kolaylığı da göz önünde bulundurularak ithal edilme ihtimallerinin de zayıf olabileceği söylenebilir.

Anahtar Sözcükler: Parion, Ağırşak, Üretim, Tipoloji, Form

Abstract

The subject of this study is the spindle whorls obtained during the excavations in the Ancient City of Parion. The measurements of the 19 spindle whorls considered within the scope of the study were first taken and their drawings were completed with digital methods. The spindle whorls, whose typologies were created according to their form features, were dated through their counterparts, also taking into account the layer they were found in. Although no archaeological data has been obtained so far regarding the production of spindle whorls in the Ancient City of Parion, it can be said that the possibility of importing the spindle whorls evaluated as a result of the excavations between 2009-2019 may be weak, considering the ease of production.

Keywords: Parion, Spindle Whorl, Product, Typology, Form

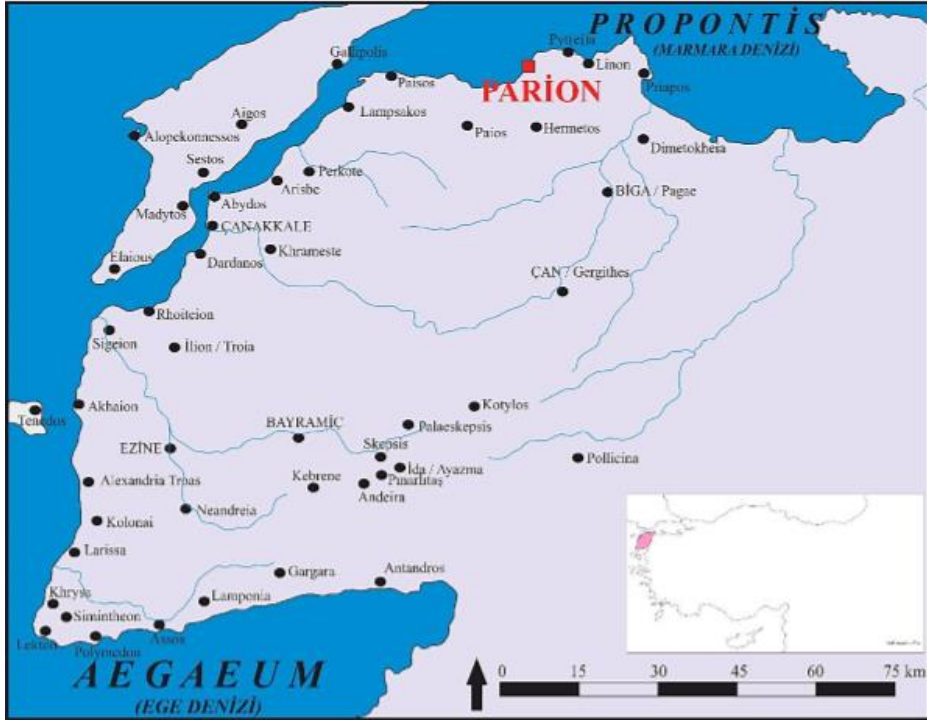
¹ Bu çalışma yazarın “Parion Antik Kenti'nde Ele Geçen Pişmiş Toprak, Taş, Kemik Dokuma Tezgâh Ağırlıkları ve Ağırşaklar” isimli yüksek lisans tezinden üretilmiştir.

* Türkiye Cumhuriyeti Kültür ve Turizm Bakanlığı, Troya Müzesi, Çanakkale/TÜRKİYE, yunus.ozdemir@ktb.gov.tr, ORCID: 0000-0002-9359-4762 (Makale Gönderim Tarihi: 30.08.2024, Makale Kabul Tarihi: 20.09.2024)

1. GİRİŞ

Parion, Çanakkale Boğazı'nın Anadolu kıyısında ve Marmara Denizi'ne doğru uzayan bodrum burnu üzerinde yer almakta olup (Keleş, 2013: 19) (Harita 1) Çanakkale ili Biga ilçesine bağlı Kemer Köyü sınırları içerisinde lokalize

edilmektedir (Keleş vd., 2016: 25). Parion ile ilgili ilk coğrafi bilgileri veren Strabon, kentin Pity(ei)a, Adrasteia, Linus, Paisos, Priapos ve Lampsakos topraklarıyla çevrilmiş olduğunu söylemektedir (Strab. 2000. XIII, I).

Harita 1: Troas Bölgesi ve Şehirleri (Yılmaz, 2012: 141).

Antik dönemde Parion Kenti'nin bulunduğu bölge sınırları konusunda Antik kaynaklarda çeşitli görüşler öne sürülmüştür; Strabon (2000:85-6) Troas, Pseudo-Scyc-lax (Frisch, 1983:43, Prêteux, 2009: 335) Phrygia ve Cladius Ptolemaius (1932: 2), Parion'u Mysia bölgesi içerisinde

değerlendirmiştir. Parion'da en detaylı araştırmaları başlatan Başaran (2008: 134) kentte yapılan kazı çalışmalarından ele geçen buluntuları göz önünde bulundurarak Troas Bölgesinde yer aldığından söz etmiştir.

Kentin kuruluş tarihi hakkında hem antik kaynaklar hem de modern kaynaklarda bir belirsizlik dikkati çekmektedir (Kasapoğlu, 2015: 9). Eusebius (Hammond ve Scullard, 1970: 782), Parion'un MÖ 709'da kurulduğunu ifade etmesine rağmen, 2018 yılı kazı sezonuna kadar yapılan çalışmalar sırasında bulunan en erken eserler MÖ 625-600 yıllarına tarihlendirilmiştir (Kasapoğlu, 2013: 4). Ancak 2018 yılı kazı çalışmalarında Yamaç Hamamı'nda ele geçen ve Geç Geometrik Döneme tarihlenen bir terakota figürin başı, bu tarihin daha erkene çekilebileceği konusunda önemli veriler sunmaktadır.

2. İPLİK YAPIMINDA KULLANILAN LİFLER

Antik dönem dokumacılık teknolojisinde ip yapımında çok çeşitli bitkisel ve hayvansal lifler kullanılmakta, her bir liften farklı iplikler yapılmaktaydı (Ergün, 2013: 25).

2.1. Hayvansal Lifler

Tarih öncesi çağlarda iplik yapımında kullanılan en önemli hayvansal liflerden biri yündür. Koyundan elde edilen yün liflerin üretimi birçok bölgede hala geleneksel yöntemlerle gerçekleştirilmektedir. Yünün koyunun gövdesinden çıktığı ilk andan, kırılıp iplik haline getirilinceye kadar geçen dönem, insan hayatının ve dokumacılığın bir dönüm noktasını oluşturmuştur (Özdemir, 2013: 33).

Koyundan kırılan yünler ilk olarak yıkanır ve kurumaya bırakılır. Temizlenmiş ve dağınık halde bulunan tüyler, dövme ve tarama işleminden sonra eğrilmeye hazır yün

yumağı haline getirilir. Daha sonra düzenli şekilde sağlam ip üretilir (Tütüncüler, 2005: 23). Bu noktada Parion kazılarında ele geçen makasların da yünün işlenmesi sürecinde kullanılan aletlerden birisi olarak koyunların yünlerinin kırılması için kullanıldıkları düşünülmüştür (Çelikbaş, 2016: 215-216).

Hayvansal liflerden üretilen farklı bir iplik de ipektir. Kökeni, *Bombyxmori* adı verilen ipek böceğinin salgısıdır. MÖ 2600 yılında Çin'de üretilen ve dokunan ipekli kumaşların ünlü ipek yolu üzerinden Yakın Doğu ve Avrupa'ya ulaştırıldığı bilinmektedir. İpek üretimini uzun süre saklayan Çinliler bu sayede ipek üretiminin öncüsü olmuşlardır (Dölen, 1992: 140).

Anadolu'da ve Kıta Yunanistan'da tamamen ipekten dokunmuş kumaşlar MS 3. yüzyıl'da Roma İmparatorluk döneminde karşımıza çıkmaktadır. Roma'da önceleri dışarıdan alınan ipek kumaşlar lüks kumaş olarak bilindiği için MÖ 16 yılında yasaklanmış ve MS 369 yılında ipek dokumacılığının sadece kadınlar tarafından yapılabilmesine ilişkin bir kanunun çıkması, Roma'da ipek dokumacılığının olduğunu kanıtlar niteliktedir (Fazlıoğlu, 2001: 7).

2.2. Bitkisel Lifler

Keten: Bitkisel lifler arasında önemli bir yer tutan keten, basit yapraklı ve otsu bir bitkidir (Şevkan, 2010: 2). Farklı bölgelerde yetişen 200 civarında farklı keten türü vardır (Talaakar, 2018: 16). Binlerce lif hücreleri kabuk kısmı içerisinde gruplar halinde yer alarak lif demetlerini oluştururlar. Tek sapta bulunan demet sayısı; sapın kalınlığına, çeşidine ve yetişme şartlarına

göre değişim göstermektedir (Aktaş, 2008: 3). Dünyanın en eski bitki liflerinden birisi olarak; kumaş, ev eşyaları ve perdeler gibi ürünlerin üretiminde kullanılmıştır (Arslanoğlu, 2017: 51). Mevcut veriler ışığında keten tarımının yapıldığı en erken yerleşme MÖ 7190-6700'e tarihlenen ve Batı Suriye'de bulunan Ramad'dır (Ertuğ, 1998: 115). Anadolu'da keten kullanımına dair ilk arkeolojik veriler MÖ 8. bin yılda Çayönü'nden, MÖ 6. bin yılda ise Çatalhöyük'ten gelmektedir (Ergün, 2013: 25). İp haline gelme işlemi yünden daha uzun ve zahmetli olan keten, kış aylarında ekilip sarandıktan sonra hasat işlemi gerçekleştirilirdi. Sararan ketenlerden hem daha güçlü lifler elde edilip hem de daha kaliteli dokumalar yapılmaktaydı (Tütüncüler, 2005: 23). Toplanan ketenlerin ip haline getirilmesi sürecinde keten yere serilip kurutulurak taş veya kütük üzerinde dövülüp taraktan geçirilir. Daha sonra sert fırçalarla fırçalanır ve ince lifler haline dönüştürülerek iğ veya kirmen yardımıyla ip haline getirilir (Gönül: 1964: 85-86; Tütüncüler, 2005: 23-4).

Kenevir: Bitkisel lif olarak kullanılan ikinci bitki türü kenevirdir. Saplarında bulunan liflerden iplik, hamurlu kısmı ise kâğıt yapımında kullanılmaktadır (Aytaç vd., 2017: 27). Kenevir daha çok urgan yapımında ve kaba dokumalarda kullanılmıştır. Anadolu'da yaklaşık olarak MÖ 1500 yıllarında yetiştirildiği ve Hititçe *azallu* teriminin bu bitki için kullanıldığı bilinmektedir (Fazlıoğlu, 2001: 6). Neolitik Dönem'den itibaren tekstil üretimi için kullanılan kenevir, elbise dışında çoğunlukla halat, yelken ve ağların yapımında da kullanılmıştır (Talaakar, 2018: 24).

Pamuk: Bitkisel liflere sahip üçüncü bitki pamuktur. İlk olarak MÖ 3500-3000 yılları arasında Hindistan'da kullanılan pamuğun Anadolu'da ve Kıta Yunanistan'da dokumacılıkta kullanılması çok geç olmuştur (Fazlıoğlu, 2001: 7).

Jüt: Yukarıda belirtilen bitkilerin yanı sıra jüt de bitkisel lif olarak kullanılmıştır. Sapları düz ve yuvarlak olan bu bitkinin kökü kalın olup boyu 2-4 metre arasında değişmektedir. Jüt, erken dönemlerden itibaren Hindistan'da dokumada kullanılmıştır. Hindistan dışında kullanımı ise MS 1796 yılında başlamıştır (Dölen, 1992: 120-1).

3. İĞ VE AĞIRŞAK

Dokumacılığın başlangıcını iplik yapmayı keşfetme olgusu oluşturur (Tütüncüler, 2005: 30). Eğirme işlemi ile birlikte, ham madde iplik haline getirilir (Resim 1). İlk eğirme işleminin, liflerin iki el arasında ovuşturma şeklinde yapıldığı düşünülmektedir. Fakat bu şekilde ip elde etmek zahmetli olduğundan iğler icat edilmiştir (Çelik, 2014: 21). Ortası düz veya şişkin, iki ucu sivri, genellikle ahşaptan yapılmış araca iğ denilmektedir (Özdemir, 2013: 114). Ahşabın yanı sıra fildişi, kemik ve farklı metallere de iğler yapılmıştır (Tamsü ve Akça, 2002: 203).

Resim 1: Eğirme işlemi (Knowles, 1905: 3).

İğlerin kullanımına yönelik 3 farklı yöntem vardır. Bunlar; el iği, kavranmış iğ veya asılı iğ şeklindeki eğirme teknikleridir (Lucchesi, 2018: 26). El iği ile eğirme tekniğinde sağ el, ağırşaklı basit bir çubuğu çevirirken sol el, yün elde edilecek ipin durumunu kontrol eder. Kavranmış iğ ile eğirme tekniğinde hafif bükülmüş bir iplik, bir halka veya çatallı bir çubuktan geçirilir ve geniş bir iğe dolanarak el yardımıyla eğrilir. Asılı iğ ile eğirme tekniğinde ise lifler iğ üzerine tutturulur ve iğ, parmaklar arasında döndürülerek ip elde edilir (Durmuş ve Aksoy, 2020: 84).

Eğirme sırasında ipliğin kaymamasını sağlamak için iğin alt ucuna takılan dairesel formlu parçaya *ağırşak* denir (Resim 2). Ağırşaklar, ipe daha düzgün yön vermek amacıyla kullanılmışlardır (Oyman Büken, 2005: 74). Bunun yanında iğlerin dikey doğrultuda durması ve döndürülmesi sırasında ağırlık merkezini sağlayarak dönme hareketine yardımcı olduğu bilinmektedir (Özdemir ve Bamyacı, 2018: 7). Ağırşaklar iğ çubuğunun üstüne, ortasına ve alt kısmına takılabilmektedir (Mazâre, 2012: 58). Pişmiş toprak, kemik ve taştan yapılan

ağırşakların formları ise genelde konik, disk ve küresel biçimlidir. Ağırşakların, eğirme işlemine yardımcı olmaları dışında; düğme, elbise süsü ya da aplik olabileceği de öne sürülmüştür (Durmuş ve Aksoy, 2020: 87).

Resim 2: İğ ve Ağırşak (Maner, 2018: 47).

Ağırşakların kullanımı konusunda en detaylı çalışma Malatya Arslantepe’de yapılmıştır (Frangipane vd., 2009: 25). Arslantepe’de gerçekleştirilen deneysel uygulamalar, ağırşakların ağırlığının ve çaplarının eğrilen ipliğin kalitesini belirlediğini ortaya koymuştur. Bunun yanı sıra kemik malzemeden yapılan ağırşakların çapının diğerlerine göre daha büyük olduğu tespit edilmiş olup muhtemelen bitkisel liften yapılan veya daha sıkı eğirilmiş ipler için kullanım gördüğü tahmin edilmiştir (Maner, 2018: 46).

Anadolu’da, Çatalhöyük’te ilk olarak el ile yapılan farklı kalitelere ve formlarda

yapılmış ağırşak örnekleri bulunmuş olup Anadolu'nun batısında taş ve seramik parçalarından yapılan ağırşakların Neolitik Dönem'den itibaren görüldüğüne tanık olunmuştur (Tütüncüler, 2005: 36).

Anadolu'da yapılan birçok arkeolojik kazıda, farklı dönemlere tarihlenen katmanlarda, konik, oval, yuvarlak, silindir ve küre olmak üzere çok sayıda ağırşak ele geçmiştir (Tamsü ve Akça, 2002: 203). Ağırşaklar, ağırlıklarına göre ne kadar kalınlıkta ip elde edildiğini, buna bağlı olarak her bir ipin kaç gram ağırlık taşıyabileceğini ve üretilen kumaşların kalitesini gösteren veriler sunar (Erol ve Tamer, 2012: 120). Dikiş ipliği için 10 gram, yün ipliği için 40-50 gram, keten ipliği elde etmek için ise 60-95 gramlık ağırşaklar kullanılmaktaydı (Tütüncüler, 2005: 97). Aynı zamanda Barber (1991: 52), 100-150 gram ağırlığındaki ağırşakların kalın ve uzun yün ipliğinin üretiminde kullanıldığından bahsetmiştir.

4. PARION AĞIRŞAKLARI

Parion'da ele geçen 19 adet ağırşak temel olarak iki farklı tipte ele alınmış ve bu tiplerde kendi aralarında alt tiplere ayrılıp değerlendirilmiştir. Kentte ele geçen ağırşaklar aşağıda belirtildiği şekilde tiplere ayrılmıştır².

4.1. Tip A. Konik Formlu Ağırşaklar

1. Asimetrik Çift Konik Formlu Ağırşaklar
2. Simetrik Çift Konik Formlu Ağırşaklar

3. Üst Yüzü Düz Konik Formlu Ağırşaklar
4. Üst Yüzü Dışbükey Konik Formlu Ağırşaklar

4.2. Tip B. Küresel Formlu Ağırşaklar

1. Yarı Küresel Formlu Ağırşaklar
2. Basık Küresel Formlu Ağırşaklar

4.1. TİP A. Konik Formlu Ağırşaklar

TİP A1 - Asimetrik Çift Konik Formlu Ağırşaklar (Kat. No. 1-5)

Tip A1 olarak adlandırılan bu ağırşaklar çalışmada beş örnekle karşımıza çıkmaktadır. Bu formun ilk örneği **Kat. No. 1** Tavşandere Nekropolü'nde KRM-4'te ele geçmiştir. Kenarları keskin hatlarla işlenmiş ve ortasında iğ deliği bulunmaktadır. İğ deliğinin çevresi çukurlaştırılmış olup 15,05 gram ağırlığındadır. Bu kadar hafif ağırlığa sahip ağırşakların muhtemelen dikiş ipliği üretmek için kullanılmış olabilecekleri düşünülmektedir. Ağırşakın benzerlerini Olynthos (Wilson, 1930: Fig. 295, No. 4) ve Korinthos'ta (Davidson, 1952: Plt. 78, No. 1218) görebiliriz. Korinthos ve Olynthos örnekleri form özelliği olarak ve iğ deliğinin ortasının çukurlaştırılmış olmasıyla paralel olup ağırşaklar iki kentte de Arkaik Döneme tarihlendirilmiştir. Ayrıca Kasaçoğlu (2015: 120), yapmış olduğu çalışmada kremasyon alanını MÖ 620-580 yıllarına tarihlemiştir. Bunun yanında mezarda bulunan Korinth aryballoslarını göz önünde bulundurarak **Kat. No. 1**'i, MÖ 7-6. yüzyıla tarihlemek yanlış olmayacaktır.

² Tipolojideki bu isimlendirmeler Özlem Tütüncüler'in ağırşak tipolojisinden örnek alınarak yapılmıştır.

Kat. No. 2'de yer alan örneğimiz de Tavşandere Nekropolü'nde, M-210 olarak adlandırılan inhumasyon gömünün uygulandığı basit toprak mezarda bulunmuştur. Kenarları keskin hatlarla yapılmış ve iğ deliğinin çevresi çukurlaştırılmıştır. Ağırlığı 5,35 gram olan bu ağırşakın dikiş ipliği üretimi için kullanılmış olabileceği düşünülmektedir. Ağırşakın benzerleri Pnyx'te (Davidson ve Thompson, 1943: Fig 43 – No. 7) bulunmaktadır. MÖ 425-325 yılına tarihlenen Pnyx'deki örnek form olarak Parion örneğiyle birebir benzer olup, iğ deliğinin çevresinin çukur olmamasıyla birbirlerinden ayrılmaktadır. Bunun yanı sıra mezarda ağırşakın yanında iki bronz iğne, tuzluk, pyxis, iki lekhythos, bronz ayna ve istiridye kabuğu da ele geçmiştir. Bu doğrultuda ağırşakı MÖ 5-4. yüzyıla tarihlemek doğru olacaktır³.

Formun bir diğer örneği **Kat. No. 3** Parion Tiyatrosu'nda 2. tabakada bulunmuştur. Kenarları yuvarlatılmış, iğ deliği ve çevresi çukurlaştırılmıştır. Taşın şekillendirilmesiyle yapılan ağırşak; 14,10 gram ağırlığında olup uzun süre kullanım görmüş olmalıdır. Olynthos'ta (Wilson, 1930: Fig. 295, No. 18) birebir benzeri bulunan bu ağırşak Arkaik Döneme tarihlendirilmiştir. Fakat Tiyatro'da ele geçtiği tabaka göz önünde bulundurulduğunda bu ağırşakı MS 2. yüzyıla tarihlemek yanlış olmayacaktır (Akkaş, 2016: 251). Bu durum bize bu formda yapılan ağırşakların değişime

uğramadan uzun yıllar aynı formda üretilip kullanıldıklarını göstermektedir.

Kat. No. 4'de değerlendirmeye aldığımız ağırşak Yamaç Hamamı'nda kanal içerisinde bulunmuştur. Pişmiş topraktan yapılmış olan bu ağırşak su ile çok fazla temas ettiği için kenarlardaki keskinlikler yok olmuş ve erimeden kaynaklı deformasyon izleri vardır. Ağırlığı 5,70 gram olan ağırşakın dikiş ipliği üretimi için kullanıldığını söyleyebiliriz. **Kat. No. 4**'ün yapının ana kanallarından biri içerisinde bulunması ve buna bağlı olarak formda suyun yaptığı ciddi aşındırma nedeniyle benzerini vermek mümkün olmamıştır. Bu yüzden ağırşakı, ele geçtiği tabakayı göz önünde bulundurarak MS 1-2. yüzyıla tarihlemek mümkündür (Yılmaz, 2022: 152).

Değerlendirmeye alınan formun son örneği **Kat. No. 5** Parion Odeionu'nun 2-4 no'lu payandaları arasına karşılık gelen alanda 2. tabakada ele geçmiştir. İğ deliği yukarı doğru çıkıntı yapan ağırşakın kenarları keskin hatlarla verilmiştir. Ağırşak 13,25 gram ağırlığında ve dikiş ipliği yapımında kullanılmış olabilir. Yapılan analogik araştırmalar sonucu benzeri bulunamayan **Kat. No. 5** ünik bir örnek olarak karşımıza çıkmaktadır. Ele geçtiği tabaka göz önünde bulundurularak değerlendirilen ağırşak sikke ve seramikler yardımıyla MS 3-4. yüzyıla tarihlendirilmiştir.

³ Parion Arkaik ve Klasik Dönem seramiklerini çalışmakta olan, Dr. Büşra Elif KASAPOĞLU ile yapmış olduğumuz birebir görüşme sonucu, mezar kontekstindeki seramikler için uygun görülen tarih

aralığı göz önünde bulundurularak, **Kat. No. 37**'nin MÖ 5-4. yüzyıla tarihlendirmesi uygun görülmüştür.

TİP A2 - Simetrik Çift Konik Formlu Ağırşaklar (Kat. No. 6)

Tek örnekle değerlendirmeye aldığımız **Kat. No. 6** Akropolde SDJ 11-1 olarak adlandırılan alanda ele geçmiştir. Kenarları keskin hatlarla verilen ağırşagın yarısı eksik parçalıdır. Korunan ağırlığı 17 gram olan ağırşagi tam olarak düşündüğümüzde ortalama 35-40 gram ağırlığında olduğu ve bu ağırlıktaki ağırşakların kalın yün ipliğinin eğirilmesinde kullanıldığı tahmin edilmektedir (Tütüncüler, 2005: 97). **Kat. No. 6**'nın benzerlerini Olynthos, Korinthos ve Assos'ta görmek mümkündür. Wilson (1932: Fig. 295, No. 12) Olynthos'taki bu benzerleri Arkaik Dönem, G. R. Davidson (1952: Plt. 78, No: 1220) Roma Dönemi, G. Ayaz (2019: Kat. No. 36) ise Klasik Dönem içerisinde değerlendirmiştir. Bu durum ağırşakların form olarak yüzyıllarca değişikliğe uğramadan üretilip kullanıldığı görüşünü de desteklemektedir. Bu hususta Parion örneğinin bulunduğu tabakayı ve bu tabaka buluntularını dikkate alarak MS 1-2. yüzyıla tarihlenmek doğru olacaktır.

TİP A3 - Üst Yüzü Düz Konik Formlu Ağırşaklar (Kat. No.7-8)

Form içerisinde değerlendirmeye aldığımız ilk örneğimiz **Kat. No. 7** Parion Roma Hamamı'nda kuzey praefermiumun doğusunda 2. tabakada bulunmuştur. Üst yüzü düz, alt kısmı inceltirilerek yapılmış ağırşagın kenarında kırıklar mevcuttur. El yapımı ağırşagın üzerindeki çatlaklardan ve bozulmalardan pişirilmediği anlaşılmaktadır. Ağırlığı 30,08 gram olan ağırşagın kalın yün ipi eğirmede kullanıldığı

düşünülmektedir. Diğer bir örneğimiz **Kat. No. 8** Agora ve Dükkanlar'da 2. tabakada ele geçmiştir. Alt kısmı yuvarlatılmış olan ağırşagın, üst yüzü düz şekilde yapılmıştır. Ağırlığı 47.25 gram olan ağırşak, kalın yün ya da keten eğirmek için kullanılmış olabilir. Roma Dönemi'ne tarihlenen Korinthos (Davidson, 1952: Plt. 78, No: 1221) ve Salmis (Chavene, 1975: Plt. 28, No: 282) örneklerinin form özelliği **Kat. No 8** ile çok yakın benzerlik gösterirken **Kat. No. 7**'nin alt kısmının inceltirilerek yapılması farklılık olarak göze çarpmaktadır. Benzer form özellikleri dikkate alındığında ağırşakları MS 1-2. yüzyıla tarihlenmek doğru olacaktır.

TİP A4 - Üst Yüzü Dışbükey Konik Formlu Ağırşaklar (Kat. No.9-12)

Bu formun ilk örneğini oluşturan **Kat. No. 9** Tavşandere Nekropolü'nden ele geçmiştir. Ağırşagın kenarları keskin, üst kısmı ise bombeli şeklide yapılmıştır. Ortada iğ deliği bulunan **Kat. No. 9**'un ağırlığı 13.13 gramdır. Bu hususu göz önünde bulundurarak söz konusu ağırşak dikiş ipliği üretiminde kullanılmış olabilir. Form olarak Korinthos (Davidson, 1952: Plt. 78, No: 1218) örneğiyle birebir benzerlik gösteren ağırşagi MÖ 6. yüzyıla tarihlenmek mümkündür.

Formun bir diğer örneği **Kat. No. 10** Tavşandere Nekropolü'nde inhumasyon gömünün uygulandığı, M-210 olarak adlandırılan, basit toprak mezardan ele geçmiştir. Ağırşagın üst kısmı bombeli yapılmış, kenarları keskin hatlarla verilmiştir. Yüzeyi siyah firnisli olan ağırşak 33.20 gram ağırlığında olup kalın yün ipliği eğirmek için

kullanıldığı düşünülmektedir. Atina Agorasında (Boulter, 1953: Plt. 41, No. 188), Korinthos'ta (Davidson, 1952: Plt. 78, No: 1219) ve Pnyx'te (Davidson ve Thompson, 1943: Fig 43 – No. 2) benzer örnekleri mevcuttur. Söz konusu ağırşak hem form hem de siyah firnisli olmasıyla Atina Agorası ve Pnyx örnekleriyle paralellik gösterirken, Korinthos örneğinde ağırşakın kenarları daha yumuşak hatlarla yapılmıştır. Pnyx ve Korinthos örnekleri MÖ 5-4. yüzyıla tarihlenmiş olup aynı zamanda **Kat. No. 2** ile aynı mezar buluntu grubundan ele geçtiği için ağırşakı MÖ 5-4.yüzyıla tarihlemek yanlış olmayacaktır.

Kat. No. 11'de değerlendirmeye aldığımız örneğimiz Tavşandere Nekropolü'nden ele geçmiştir. Ağırşakın üst kısmı bombeli yapılmış, kenarları keskin hatlarla verilmiştir. Alt kısmında kırıkları bulunan ağırşakın ağırlığı 15.55 gram ve üzeri siyah firnislidir. Bu ağırşakta benzer ağırlıktaki örnekleri gibi dikiş ipliği üretimi için kullanıldığı düşünülmektedir. Pnyx'te (Davidson ve Thompson, 1943: Fig 43 – No. 2), Korinthos'ta (Davidson, 1952: Plt. 78, No: 1219) ve Atina Agorasında (Boulter, 1953: Plt. 41, No. 188) örnekleri bulunan ağırşakı, **Kat. No. 10** ile de paralellik gösterdiği için MÖ 5-4. yüzyıla tarihlemek uygundur.

Form içerisinde değerlendirmeye aldığımız son örnek **Kat. No. 12**, Agora ve Dükkanlarda 4. tabakada bulunmuştur. Siyah firnisli ve yarısı kırık olan ağırşak oldukça fazla deformasyona uğradığı için üzerinde kabuklanmalar mevcuttur. Üstü bombeli şekilde yapılan ağırşakın korunan ağırlığı 11.05 gramdır. Ancak ağırşakı tam olarak

düşündüğümüzde ortalama ağırlığının 25 gram olabileceğini söylemek mümkündür. Ağırşakın benzer örneği Pnyx'te (Davidson ve Thompson, 1943: Fig 43 – No.1) görülmektedir. Form olarak birebir paralellik gösteren Pnyx örneği MÖ 425-325 yılları arasında tarihlendirilmiştir. Benzerden yola çıkarak **Kat. No. 12**'yi MÖ 5-4. yüzyıla tarihlemek doğru olacaktır.

Bu form içerisinde değerlendirmeye aldığımız **Kat. No. 10-12**'deki ağırşakların kil yapısı ince taneli ve içerisinde kuvars ve mika katkısı vardır. Davidson (1952: 95) yayınında ele aldığı ağırşaklarda ince taneli kil yapısını Attika kili olarak değerlendirmiştir. Bu hususta Parion'da bulunan söz konusu ağırşakların Attika üretimi olabilecekleri ihtimali göz önünde bulundurulmalıdır.

TİP B. Küresel Formlu Ağırşaklar

TİP B1 - Yarı Küresel Formlu Ağırşaklar (Kat. No.13-18)

Form kapsamında değerlendirmeye alınan ağırşakların tamamının yapım malzemesi kemik olup torna ile yapılmışlardır. Kemikten yapılan bu ağırşaklar için Davidson (1952: 296) düğme olabileceği yorumu yapmıştır. Ancak yapılan çalışmaların çoğunda ağırşak olarak değerlendirilmeye alınmışlardır. Kemikten üretilen ağırşaklar genellikle küçük ve hafiftirler. Bu objelerin öne çıkan özellikleri merkezinde bir delik olması ve çift yüze sahip olmalarıdır. Hafif bombeli olan ön yüzleri bezemeli ya da bezemesiz olarak karşımıza çıkarken, arka yüzleri düz ve bezemesizdir.

İlk örneğimiz **Kat. No. 13**, Tiyatroda 2. tabakada ele geçmiştir. Kırmızımsı tonda bir renge sahip olan ağırşak perdahlanmıştır. Üzerinde kazıma tekniğiyle yapılmış, iğ deliği etrafını çevreleyen 1 halka bezeme vardır. Ağırşakın benzerlerini Alliano (Karaca, 2010: 193, Kat. No. 410) ve Colchester (Crummy, 1971-9: Fig.2002) kazılarında görmek mümkündür. Colchester örneği ile birebir benzerlik gösterirken, Alliano örneğinde ise iğ deliğini çevreleyen iki halka bezeme görülmektedir. Benzer örnekler yardımıyla **Kat. No. 13**'ü MS 2-3.yüzyıla tarihlemek yanlış olmayacaktır.

Kat. No. 14, Tavşandere Nekropolü'nde ele geçmiştir. Ağırşakın üzerinde, iğ deliğini çevreleyen kazıma tekniğiyle yapılmış iç içe 2 halka bezeme olup kenarlarında kırıklar mevcuttur. Mezar buluntusu olmayan ağırşakın benzer örnekleri Alliano (Karaca, 2010: 194, Kat. No. 412) ve Gözlükule (Goldman, 1950: 194, Kat. No. 412) de görülmektedir. Gözlükule örneğinde iğ deliği çevresinde 1 halka varken Alliano örneğinde 2 halka bezeme vardır. Benzer örnekler yardımıyla **Kat. No. 14**'ü MS 2-3. yüzyıla tarihleyebiliriz.

Diğer bir örneğimiz **Kat. No. 15**, Odeion'da 2. tabakada bulunmuş olup, alt kenarında kırıklar vardır. Yüzeyde kazıma tekniğiyle yapılmış, iğ deliğini çevreleyen iç içe 7 halka bezeme vardır. **Kat. No. 15**'in en yakın benzeri Perge'de (Garan, 2010: 94) görülmektedir. Dolayısıyla ağırşakı MS 2-3. yüzyıla tarihlemek doğru olacaktır.

Kat. No. 16 Tiyatroda 1. tabakada ele geçmiştir. Yüzeyde iğ deliği etrafını

çevreleyen kazıma tekniğiyle yapılmış iç içe beş halka bezeme bulunmaktadır. Ağırşakın form ve bezeme olarak benzerleri Korinthos'ta (Davidson, 1952: Plt. 123, No. 2537) görülmekte olup, Bizans Dönemine tarihlendirilmişlerdir. Söz konusu Parion örneğini form özellikleri ve bezemeler yardımıyla MS 9-11. yüzyıla tarihlemek mümkündür.

Değerlendirmeye aldığımız son iki örneğimiz, **Kat. No. 17** ve **Kat. No. 18** Agora ve Dükkanlarda 1. tabakada ele geçmiştir. Ağırşakın yüzeyinde kazıma tekniğiyle yapılmış, 11 adet içi nokta dolu küçük dairelerden oluşan bezeme dizisi vardır. Üst kısmında kırıklar bulunan ağırşakın iğ deliği ve bezeme dizisinin etrafı ikişer halkayla çevrelenmiştir. **Kat. No. 18**'de ise üzerinde kazıma tekniğinin uygulandığı, 6 adet içi nokta dolu küçük dairelerden oluşan bezeme dizisi bulunmaktadır. Yüzeyi perdahlanan ağırşakın iğ deliği etrafı 1, bezeme dizisinin etrafı 4 halkayla çevrelenmiştir. Parion örneklerini; Korinthos (Davidson, 1952: Plt. 123, No.2550, 2551, 2552), Samaria (Crowfoot vd., 1957: 401, Fig. 92a-19) ve Smyrna (Ersoy, 2017: 133, Kat. No. 141) da görülen benzer örneklerinden yola çıkarak MS 11-12. yüzyıla tarihleyebiliriz.

Bu objelerin yapımında, kullanılacak olan kemiklerin formlara yakınlığı ve kolay işleniyor olması göz önünde bulunduruldu. Örneğin; femur başının, düğme ve ağırşak gibi dış bükey objelerde, kullanıldığı tespit edilmiştir (Ayalon, 2005: 145). Parion örneklerinde de görüldüğü üzere ağırşakların yarı küresel forma sahip

olmaları ağırşakların femur başı kemiğinden yapılmış olabileceğini göstermektedir.

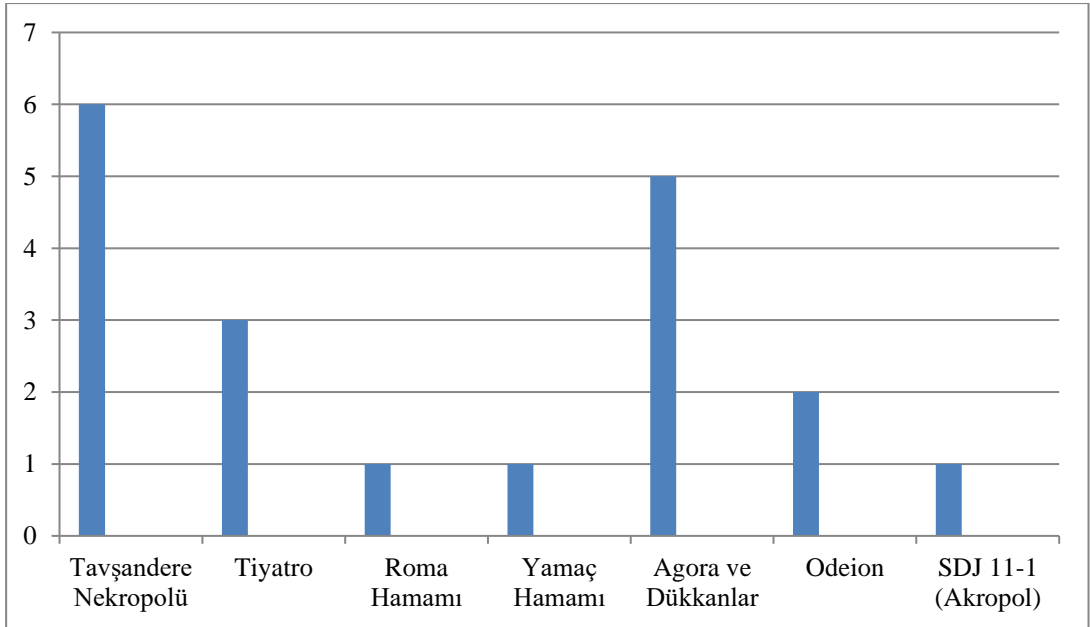
TİP B2 - Basık Küresel Formlu Ağırşaklar (Kat. No.19)

Form içerisinde tek örnekle temsil edilen **Kat. No. 19**, Agora ve Dükkanlarda 2. tabakada bulunmuştur. Düzensiz şekilde yapılan ağırşağın kenarları yuvarlatılmış ve iç deliğinin iki tarafı da çukurlaştırılmıştır. Ağırlığı 51.60 gram olan ağırşağın keten ipliği eğirilmesinde kullanıldığı tahmin edilmektedir. Benzer örneği Nif Dağı kazısında (Girengir, 2019: 92, Kat. No. 15) kontekst buluntu olarak değerlendirilerek MÖ 7-6. yüzyıla, Assos'ta (Ayaz, 2019:

Kat. No. 57) Hellenistik Dönem'e tarihlenmiştir. Ancak tarihsel açıdan söz konusu Parion örneğinin ele geçtiği tabaka tarihi ile uyuşmamaktadır. Bu husus göz önünde bulundurulduğunda, tabaka verileri ile değerlendirmeye aldığımız ağırşağı MS 1-2. yüzyıla tarihlenmemizde etkili olmuştur. Bu durumdan da anlaşıldığı üzere yüzyıllar boyunca devam eden gelenekçi yapı bu form üzerinde de görülmektedir.

Değerlendirme

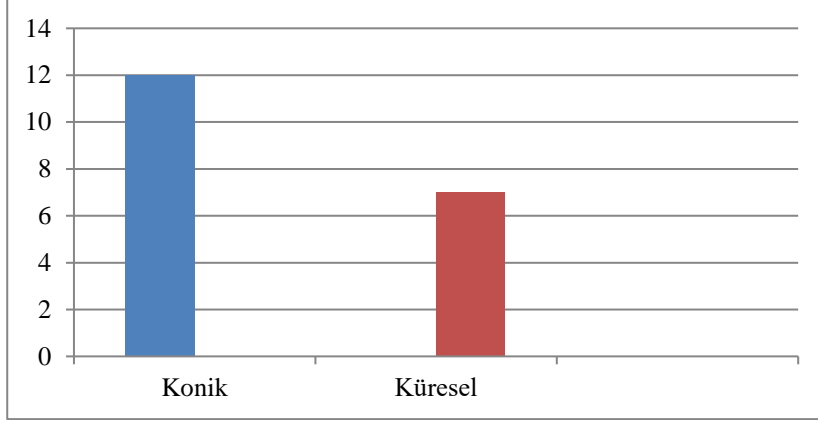
Parion 2009 – 2019 yıllarında farklı sektörlerde yapılan kazı çalışmaları sırasında gün yüzüne çıkarılan 19 ağırşak incelenmiştir (Grafik 1).

Grafik 1: Ağırşakların Sektörlere Göre Dağılımı.

Bu doğrultuda ağırşaklar konik ve küresel formulu olarak sınıflandırılmış ve kendi içlerinde alt tiplere ayrılmıştır. Bu

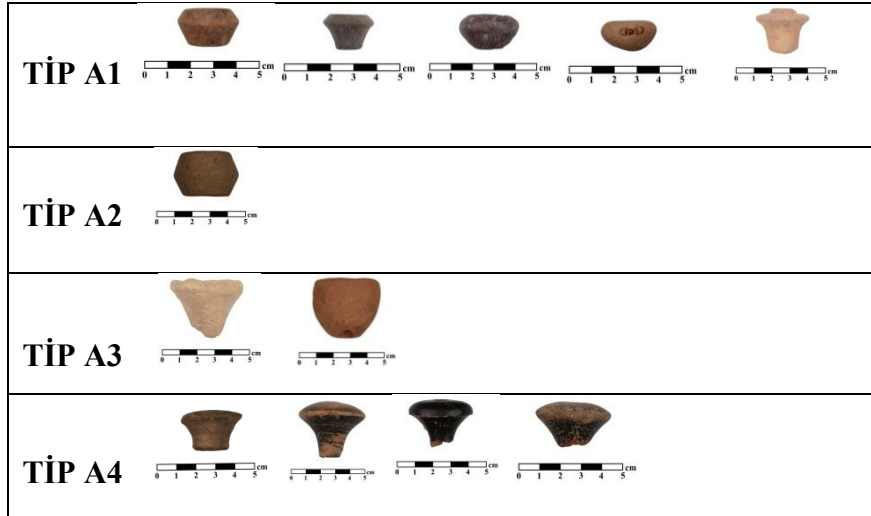
ağırşakların 12'si konik, 7'si küresel biçimli olarak karşımıza çıkmaktadır (Grafik 2).

Grafik 2: Ağırşakların Formlara Göre Dağılımı

Konik formulu ağırşakların (**Kat. No. 1-12**), 5'i Tavşandere Nekropolü'nden, 2'si Agora ve Dükkanlar'dan, 1'i Yamaç Hamamı, 1'i Roma Hamamı'ndan, 1'i

Odeion' dan, 1'i Tiyatro' dan ve 1'i SDJ 11-1 (Akropol)'den ele geçmiş ve dört tipe ayrılarak değerlendirilmiştir (Tablo 1).

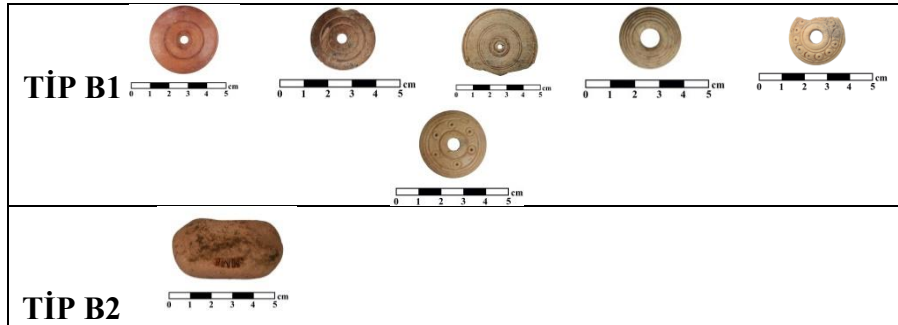
Tablo 1: Konik Ağırşakların Tiplere Göre Dağılımı.

Bilindiği gibi ağırşaklar form olarak yüzyıllar boyunca fazla değişime uğramadan kullanılmışlardır. Tavşandere Nekropolü'nden ele geçen 5 adet ağırşaktan 3 tanesi mezar buluntusu olup kontekst olarak değerlendirilmiş ve tam tarih vermesi açısından oldukça önemlidir. KRM-4 olarak adlandırılan bu krematoryumdan ele geçen **Kat. No. 1**, mezar buluntularıyla birlikte değerlendirilmiş ve MÖ 7-6. yüzyıla, **Kat. No. 9**, MÖ 6. yüzyıla, M-210 olarak adlandırılan mezardan ele geçen **Kat. No. 2** ve **45** ise MÖ 5-4. yüzyıla tarihlendirilmiştir. Özellikle Klasik Döneme tarihlendirilen örnekler (**Kat. No. 10-12**) Pnyx örnekleriyle benzerlik göstermekte olup killerin ince taneli, içerisinde katkı maddesi olmaması ve siyah firnisli olmaları Attika

üretimi olabileceği ihtimalini güçlendirmektedir.

Tiyatro, Roma Hamamı, Odeion, Yamaç Hamamı ve Akropolden ele geçen konik formlu ağırşaklar ise (**Kat. No. 3-8**) Roma Dönemine tarihlendirilmişlerdir. Özellikle **Kat. No. 3** ve **6** form olarak benzerleriyle tarihsel açıdan uyuşmadıkları için tabaka buluntularıyla birlikte değerlendirilmişlerdir.

Kentte ele geçen küresel formlu ağırşakların (**Kat. No. 13-19**) 3'ü Agora ve Dükkanlar' dan, 2'si Tiyatrodan, 1'i Tavşandere Nekropolü'nden ve 1'i de Odeion'dan ele geçmiş olup iki alt tip içerisinde değerlendirilmişlerdir (Tablo 2).

Tablo 2: Küresel Ağırşakların Tiplere Göre Dağılımı.

Bu ağırşakların 6 tanesi kemikten, 1 tanesi ise pişmiş topraktan yapılmıştır. **Kat. No. 13-15**, MS 2-3. yüzyıla, **Kat. No. 16**, MS 9-11. yüzyıla, **Kat. No. 17** ve **18** MS 11-12. yüzyıla, son olarak pişmiş topraktan yapılan **Kat. No. 19** ise, MS 1-2. yüzyıla tarihlendirilmiştir.

Sonuç olarak bakıldığında ele geçen ağırşakların tipolojik açıdan genel olarak;

Yunanistan'da, Pnyx, Korinthos, Olynthos Kıbrıs'ta Salamis ve Anadolu'da Assos, Gözlükule, Smyrna ve Alliano kentlerinde görülen örneklerle benzerlik gösterdiği tespit edilmiştir. Form olarak çok fazla değişikliğe uğramayan ağırşakların, erken dönemlerden itibaren antik dönem insanları tarafından kullanıldıkları anlaşılmaktadır. Hem erken dönem hem de geç dönemde bu ağırşakların varlığı Parion'da boyutu tam

olarak bilinmeyen bir ip üretimi ve buna bağlı olarak dokuma olayının varlığını ortaya koymaktadır. Roma Hamamı, Yamaç Hamamı, Tiyatro, Odeion, Agora ve Dükkanlar, Kuzey Sur Duvarı ve özellikle Tavşandere Nekropolü'nde mezarlardan ele geçen, sadece 10 yıllık çalışma periyodunda ele geçen sınırlı sayıdaki bu ağırşaklar üzerinden yapılabilecek en makul yorum, kentte Arkaik Dönem'den Bizans Dönemi'ne kadar dokumacılık olgusunun varlığının kesin olduğu; ancak nitelik ve nicelik bakımından yoğun bir tekstil endüstrisi için söylenebilecek çok şey olmadığı şeklinde olacaktır.

Üretimi kolay olan bu ağırşakların seramik atölyelerinde yapıldığı bilinmektedir. Ancak, Parion'da seramik üretimine ait kesin bir veri de olmamasının yanı sıra; Seramik grubunun özellikle Roma Dönemi'nde zengin ve genel anlamda özgün bir form çeşitliliğinin varlığı yerel üretimin varlığını güçlendirir veriler sunmaktadır. Bununla birlikte, ağırşakların genelindeki üretim kolaylığı da göz önünde bulundurulurken ithal edilebilirlik durumlarının zayıf olabileceği akla gelmektedir. İleride ele geçecek veriler bu konuda daha detaylı bilgilere ulaşılmasını sağlayacaktır.

Kaynakça

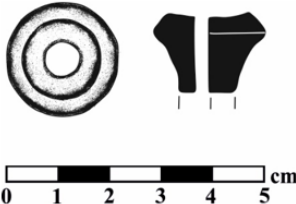
- Akkaş, İ. (2016). “Parion Tiyatrosu Kemik Objeleri” Parion Roma Tiyatrosu 2006-2015 Yılı Çalışmaları, Mimarisi ve Buluntuları, 245-254.
- Aktaş, M. Ö. (2008). Keten ve Keten/Selülozik Elyaf Karışımlarının Reaktif, Direkt ve Kükürt Boyarmaddelerle Boyanması, Marmara Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.
- Arslanoğlu, Ş. F. (2017). “Keten”, Karadeniz’in Lif Bitkileri Çalıştay Keten-Kenevir-Isırgan, (Ed. Ali Kemal Ayan vd.), Samsun.
- Ayalon, E. (2005). The Assemblage of Bone and Ivory Artifacts from Caesarea Maritima, Israel 1st-13th Centuries CE, BAR International Series 1457, Oxford.
- Ayaz, G. (2019). Assos'ta Yunan ve Roma Döneminde Dokuma Aletleri, Onsekiz Mart Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Çanakkale.
- Barber, E. W. (1991). Elizabeth Wayland, Prehistoric Textiles: The Development of Cloth in the Neolithic and Bronze Ages with Special Reference to the Aegean, Princeton University Press, New Jersey.
- Başaran, C. (2008). “Parion'dan Persia'ya Yol Gider”, Euergetes, Prof. Dr. Haluk Abbasoğlu'na 65. Yaş Armağanı, C. 1: 133-137.
- Boulter, C. G. (1953). “Pottery Of The Mid—Fifth Century From a Well in the Athenian Agora”, Hesperia XXII.
- Chavane, M. J. (1975). Salamine De Chypre VI Les Petits Objets, Rue De Médicis, Paris.
- Crowfoot, J. W. vd. (1957). The Objects From Samaria, Printed in Great Britain by the Chiswick Press, New Southgate, London.
- Crummy, N. (2002). Colchester Archaeological Report 2: The Roman Small Finds From Excavations in Colchester, England.
- Çelik, H. (2014). Eskiçağ' da Anadolu' da Dokuma (MÖ 1974-1719), Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Denizli.
- Çelikbaş, E. (2016). 2005-2014 Parion Kazısı Metal (Bronz-Demir-Kurşun) Buluntuları, Erzurum Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi, Erzurum.
- Davidson, G. R. and Thompson, D. B. (1943). Small Object From The Pnyx I, Hesperia Supplement VII, Amsterdam.
- Davidson, G. R. (1952). The Minor Objects Corinth XII, New Jersey.
- Dölen, E. (1992). Tekstil Tarihi, M.Ü. Teknik Eğitim Fakültesi Yayınları, İstanbul.
- Durmuş, F. ve Aksoy, A. (2020). Etnoarkeolojik Yaklaşımlarla Troya'nın Prehistorik Dönem Dokuma Aletleri. Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul.
- Ergün, G. (2013). Beycesultan Höyük Tunç Çağı Ağırşaklar ve Dokuma Ağırlıkları, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Protohistorya ve Ön Asya Arkeolojisi Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İzmir.
- Ersoy, A. (2017). İzmir Smyrna Kemik Objeleri, Ege Yayınları, İstanbul.
- Ertuğ, F. (1998).” Anadolu'nun Önemli Yağ Bitkilerinden Keten/Linum ve Izgın/Eruca” TÜBA-AR, 1: 113-127.

- Fazlıoğlu, İ. (2001). Eskiçağda Dokuma, Ege Yayınları, İstanbul.
- Frangipane, M., Strand, E. A., Laurito, R., Möller-Wiering, S., Nosch, M. L., Rast-Eicher, A. ve Lassen, A. W. (2009). Arslantepe, Malatya (Turkey): Textiles, tools and imprints of fabrics from the 4th to the 2nd Millennium BCE. *Paléorient*, 35(1), 5-29.
- Frisch, P. (1983). Die Inschriften von Parion, Inschriften Griechischer Städte aus Kleinasien, Band 25, Bonn.
- Garan, H. (2010). Antik Çağda Kemik Endüstrisi ve Perge'de Bulunmuş Kemik Eserler, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.
- Girengir, F. (2019). Nif Dağı Kazısı Örnekleri ile Antik Çağ Dokuma Gereçleri, Trakya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Edirne.
- Goldman, A. H. (1950). Excavations at Gözlükule, Tarsus, Vol. I, The Hellenistic and Roman Period.
- Gönül, M. (1964). "Dokumacılığın Tarihçesi ve En Eski Dokuma Aletleri" Ayla Sevim Erol (ed.), Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Antropoloji Dergisi, 2: 80-99.
- Hammond, N. G. L. and Scullard, H. H. (1970). *The Oxford Classical Dictionary*, Oxford University Press, London.
- Karaca, E. (2010). Allianoi Kemik Eserleri, Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Edirne.
- Kasapoğlu, H. (2015). Parion Antik Kenti Roma Dönemi Terrakotta Figürinleri (2004-2013), Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi, Erzurum.
- Kasapoğlu, B. E. (2013). Parion Korinth Aryballosları (2005-2013), Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Erzurum.
- Keleş, V. (2013). "Giriş", Coğrafik Özellikler, Antik Troas'ın Parlayan Kenti Parion, 1997-2009 Yılları Yüze Araştırmaları, Kazı ve Restorasyon Çalışmaları, (ed. Cevat Başaran), Ege Yayınları, İstanbul.
- Keleş, V., Yılmaz, A., Çelikbaş, E., Yılmaz, M. D. (2016). "The Water Systems of the Ancient City of Parion", Tagungsband des internationalen Frontinus-Symposiums Antalya, (31. Oktober-9. November 2014), ss. 25-31.
- Knowles, W. J. (1905). "Spindle Whorls" Francis Joseph Bigger (ed.), *Ulster Journal Of Archeology*, Volume XI, Number I.
- Lucchesi, C. S. (2018). The Unwound Yarn. Birth and Development of Textile Tools Between Levant and Egypt. *Antichistia* 18(8).
- Maner, Ç. (2018). "Anadolu'da Dokuma Devrimi Neolitik Çağ'dan Demir Çağı'na Yünün Tarihi ve Maddi Değeri" Tarihi Dokumak: Bir Kentin Gizemi, Sof, Emel Kızılcık (ed.), Koç Üniversitesi Vehbi Koç Araştırmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi, Ankara.
- Mazăre, N. P. (2012). The Craft Of Textile Production at The Neolithic And Eneolithic Communities in Transylvania, (Unpublished PhD Thesis), Ministry Of Education, Research, Youth and Sports, 1 December 1918" University Of Alba Iulia Faculty of History and Philology, Alba Iulia.
- Oyman Büken, R. (2018). "El Dokumacılığının ve El Dokuma Tezgâhının Tarihçesi,

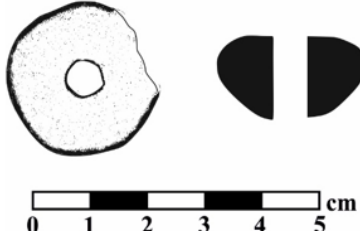
- El Dokuma Tezgâhı Çeşitleri”, Dergipark Akademi Sanat Dergisi, 8: 63-84.
- Özdemir, A. (2013). Kalkolitik Smintheion Yerleşiminde Hasırcılık ve Dokuma, Troia Vakfı Yayınları, Çanakkale.
- Özdemir, A. ve Bamyacı, A. O. (2018). “Erken ve Orta Kalkolitik Dönem’de Batı Anadolu’da Tekstil Üretimi: Gülpınar Buluntusu Ağırşaklarının İşlevlendirilmesi” Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, C. 28 / 2: 1-14.
- Prêteux, F. (2009). “Parion et son territoire a l’époque hellénistique: un exemple d’organisation de la chora sur le rivage de la Propontide”, L’Asie Mineure dans l’Antiquité: échanges populations et territoires.
- Ptolemaios, (1932). Geographika Hyphegesis V, Edward Luther Stevenson (trans.), New York.
- Strabon, (2000). Coğrafya, Anadolu (Kitap, XII, XII, XIV), (Çev. Adnan Pekman), Arkeoloji ve Sanat Yayınları, Kitap XIII, I, 4.
- Şevkan, A. (2010). Keten ve Pamuk Karışımlarının Ring ve Open-End İplikçiklerinde Eğrilmesi Üzerine Bir Araştırma, Ege Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İzmir.
- Talaakar, A. (2018). Anadolu Medeniyetler Müzesinde Bulunan Eski Tunç Çağı Ağırşak ve Ağırıkları, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara.
- Tamsü, R. ve Akça, S. (2002). “Eskiçağ’ da Dokumacılığın Başlangıcı ve Pişmiş Toprak Dokuma Aletleri” II. Uluslararası Pişmiş Toprak Sempozyumu Bildiriler Kitabı, Tepebaşı Belediyesi Yayını, 201-209.
- Tütüncüler, Ö. (2005). MÖ II. Bin de Ege Bölgesi Dokuma Aletleri, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara.
- Wilson, L. (1930). “Loom Weights” Excavations at Olynthus Part II Architecture and Sculpture Houses and Other Buildings (By David M. Robinson), Oxford University Press, England, 118-130.
- Yılmaz, A. (2012). 2005-2010 Yılları Arasında Bulunan Parion Nekropol Kandilleri Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Erzurum.
- Yılmaz, A. (2022). Parion Roma Hamamları, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi, Erzurum.

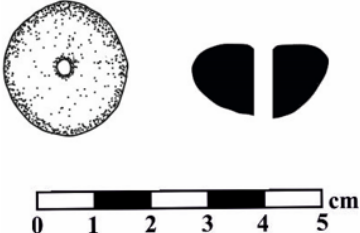
KATALOG⁴

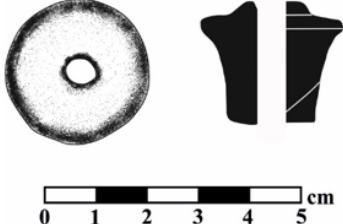
Kat. No: 1	Kazı No: AYO 81	Bul. Yeri: Tavşandere Nekropolü / KRM 4
Form: Konik	Tip: A1	Tarih: MÖ 7-6. yy
Hamur Rengi : 10YR 6/3 Pale Brown	Astar Rengi: 10YR 6/3 Pale Brown	Hamur Yapısı: İçerisinde yoğun mika, az kuvars, gözenek gözlemlenmiş ve iyi fırınlanmıştır.
Yapım Malz.: Pişmiş Toprak	Ölçüler: Y: 2 cm Ç: 2 cm A: 15,5 gr D. Ç: 0,5 cm	
Tanım: Kenarları keskin hatlarla yapılmış, ortasında iğ deliği bulunan, iğ deliği çevresi çukurlaştırılmış, alt kısmı düz, sert dokulu ve tozsu yüzeye sahiptir.		
Benzeri: Wilson (1930), Fig. 295, No. 4, Davidson (1952) Plt. 78, No: 1218, Chavene (1975), Plt. 28, No: 279.		
 		

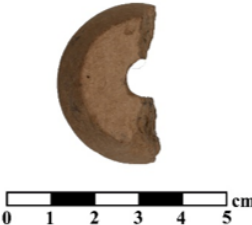
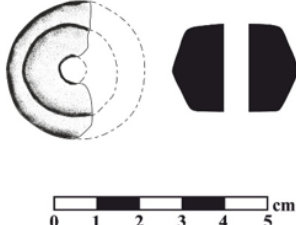
Kat. No: 2	Kazı No: CGP 4	Bul. Yeri: Tavşandere Nekropolü / M 210
Form: Konik	Tip: A1	Tarih: MÖ 5-4. yy
Hamur Rengi : -	Astar Rengi: 10YR 3/1 Very Dark Gray	Hamur Yapısı: İçerisinde yoğun mika, az kuvars gözlemlenmiş ve iyi fırınlanmıştır.
Yapım Malz.: Pişmiş Toprak	Ölçüler: Y: 1,5 cm Ç: 2,1 cm A: 5,35 gr D. Ç: 0,5 cm	
Tanım: Kenarları keskinleştirilmiş, ortada iğ deliği bulunan, iğ deliği çevresi çukurlaştırılmış, alt kısmı kesik, sert dokulu ve kaygan yüzeye sahiptir.		
Benzeri: G. R. Davidson & D. B. Thompson (1943), Fig 43 – No. 7		
 		

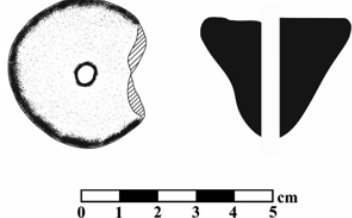
⁴ Katalog'da kullanılan kısaltmalar: **A:** Ağırlık, **D.Ç:** Delik Çapı, **G:** Genişlik, **K:** Kalınlık, **Y:** Yükseklik, **Tvn.** **G:** Tavan Genişliği, **Tbn. G:** Taban Genişliği.

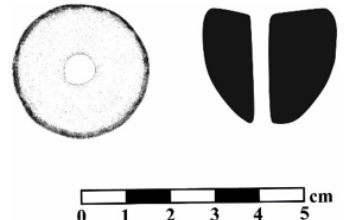
Kat. No: 3	Kazı No: CJU 2	Bul. Yeri: Tiyatro
Form: Konik	Tip: A1	Tarih: MS 2. yy
Yüzey Rengi: Bordo		
Yapım Malz.: Taş	Y: 2,6 cm Ç: 2,6 cm A: 14,10 gr D. Ç: 0,6 cm	
Tanım: Kenarları yuvarlatılmış, ortada iğ deliği bulunan, iğ deliği çevresi çukurlaştırılmış, alt ve üst kısmı düz, kenarında kırığı olan, kaygan yüzeye sahiptir.		
Benzeri Wilson (1930), Fig. 295, No. 18		
 		

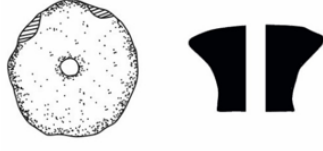
Kat. No: 4	Kazı No: CFD 39	Bul. Yeri: Yamaç Hamamı
Form: Konik	Tip: A1	Tarih: MS 1-2. yy
Hamur Rengi : 2.5YR 5/8 Red	Astar Rengi: 2.5YR 6/6 Light Red	Hamur Yapısı: İçerisinde yoğun mika, az kuvars ve gözenek gözlemlenmiş, iyi fırınlanmıştır.
Yapım Malz.: Pişmiş Toprak	Ölçüler: Y: 2,3 cm Ç: 2,1 cm K: 1,3 cm A: 5,70 gr D. Ç: 0,3 cm	
Tanım: Kenarları yuvarlatılmış, ortada iğ deliği, üzerinde deformasyon izleri olan, sert doku ve tozsuz yüzeye sahiptir.		
Benzeri: -		
 		

Kat. No: 5	Kazı No: COC 8	Bul. Yeri: Odeion
Form: Konik	Tip: A1	Tarih: MS 3-4. yy
Hamur Rengi : 2.5YR 6/6 Light Red	Astar Rengi: 2.5YR 5/6 Red	Hamur Yapısı: İçerisinde yoğun mika, az kuvars, gözenek gözlemlenmiş ve iyi fırınlanmıştır.
Yapım Malz.: Pişmiş Toprak	Ölçüler: Y: 2,4 cm Ç: 2,9 cm A: 13,5 gr D. Ç: 0,4 cm	
Tanım: Kenarları keskin yapılmış, ortasında çıkıntılı yapılmış iğ deliği bulunan, alt kısmı düz olan, sert dokuya ve tozsu yüzeye sahiptir.		
Benzeri: -		
 		

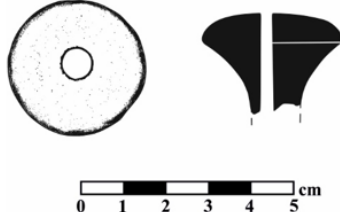
Kat. No: 6	Kazı No: CKK 11	Bul. Yeri: Akropolis / SDJ 11-1
Form: Konik	Tip: A2	Tarih: MS 1-2. yy
Hamur Rengi: 10YR 6/3 Pale Brown	Astar Rengi: 10YR 6/3 Pale Brown	Hamur Yapısı: İçerisinde orta mika, az kuvars, kireç, az gözenek gözlemlenmiş ve iyi fırınlanmıştır.
Yapım Malz.: Pişmiş Toprak	Ölçüler: Y: 3,5 cm Ç: 4 cm G: 2 cm A: 17 gr	
Tanım: Kenarları keskin hatlarla yapılmış, ortasında iğ deliği bulunan, alt ve üst kısmı düz, yarısı eksik parçalı, sert dokulu ve tozsu yüzeye sahiptir.		
Benzeri: Wilson (1930), Fig. 295, No.12, Davidson (1952), Plt. 78, No: 1220.		
 		

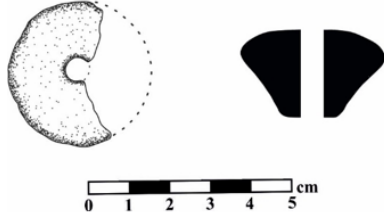
Kat. No: 7	Kazı No: COO 6	Bul. Yeri: Roma Hamamı
Form: Konik	Tip : A3	Tarih: MS 1-2. yy
Hamur Rengi : 10YR 6/1 Gray	Astar Rengi: 10YR 6/2 Light Brownish Gray	Hamur Yapısı: İçerisinde az mika, yoğun kireç, gözenek gözlemlenmiş ve kötü fırınlanmıştır.
Yapım Malz.: Pişmiş Toprak	Ölçüler: Y: 3,3 cm Ç: 4 cm A: 30,8 gr D. Ç: 0,5 cm	
Tanım: Kenarları yuvarlatılmış, ortada iğ deliği bulunan, üzerinde çatlakları ve kırıkları bulunan, sert dokuya ve tozsuz yüzeye sahiptir.		
Benzeri: Davidson (1952), Plt. 78, No: 1221, Chavene (1975), Plt. 28, No: 282.		
 		

Kat. No: 8	Kazı No: BVV 115	Bul. Yeri: Agora ve Dükkanlar
Form: Konik	Tip : A3	Tarih: MS 1-2. yy
Hamur Rengi: 5YR 6/6 Reddish Yellow	Astar Rengi: 5YR 6/6 Reddish Yellow	Hamur Yapısı: Yoğun mika, fedspar, orta kuvars, kireç, az gözenek gözlemlenmiş ve iyi fırınlanmıştır.
Yapım Malz.: Pişmiş Toprak	Ölçüler: Y: 3,2 cm Ç: 3,7 cm A: 47,25 gr D. Ç: 0,5 cm	
Tanım: Kenarları yuvarlatılmış, ortada iğ deliği bulunan üst kısmı düz, alt kısmı kesik, sert dokulu ve tozsuz yüzeye sahiptir.		
Benzeri: Davidson (1952), Plt. 78, No: 1221, Chavene (1975), Plt. 28, No: 282.		
 		

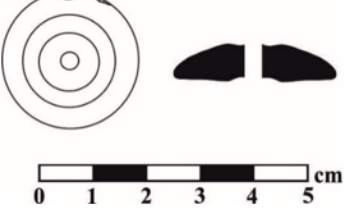
Kat. No: 9	Kazı No: APR 34	Bul. Yeri: Tavşandere Nekropolü
Form: Konik	Tip : A4	Tarih: MÖ 6. yy
Hamur Rengi : 7.5 YR 5/6 Strong Brown	Astar Rengi: 7.5YR 5/4 Brown	Hamur Yapısı: İçerisinde orta derecede mika, kuvars ve az gözenek gözlemlenmiş, iyi fırınlanmıştır.
Yapım Malz.: Pişmiş Toprak	Ölçüler: Y: 2 cm Ç: 3,2 cm A: 13,13 gr D. Ç: 0,5 cm	
Tanım: Kenarları keskinleştirilmiş, orta kısmında iğ deliğini bulunan, üst kısmı bombeli, alt kısmı kesik, sert dokulu ve tozsuz yüzeye sahiptir.		
Benzeri: Davidson (1952), Plt. 78, No: 1218		
 		

Kat. No: 10	Kazı No: CGP 3	Bul. Yeri: Tavşandere Nekropolü / M 210
Form: Konik	Tip: A4	Tarih: MÖ 5-4. yy
Hamur Rengi : 5YR 7/6 Reddish Yellow	Astar Rengi: 10YR 4/4 Dark Yellowish Brown / 2.5YR 4/8 Red	Hamur Yapısı: İçerisinde az mika, kuvars gözlemlenmiş ve iyi fırınlanmıştır.
Yapım Malz.: Pişmiş Toprak	Ölçüler: Y: 3,6 cm Ç: 4,3 cm A: 33,20 gr D. Ç: 0,2 cm	
Tanım: Kenarları keskinleştirilmiş, ortada iğ deliği olan, üst kısmı hafif bombeli alt kısmı eksik parçalı, sert dokulu ve kaygan yüzeye sahiptir.		
Benzeri: G. R. Davidson & D. B. Thompson (1943), Fig 43 - No.2, Davidson (1952), Plt. 78, No: 1219, Boulter (1953), Plt. 41, No.188.		
 		

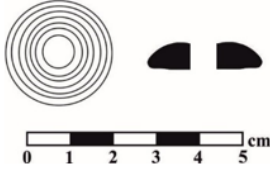
Kat. No: 11	Kazı No: CCR 13	Bul. Yeri: Tavşandere Nekropolü
Form: Konik	Tip : A4	Tarih: MÖ 5-4. yy
Hamur Rengi : 5YR 6/8 Reddish Yellow	Astar Rengi: 10YR 2/1 Black	Hamur Yapısı: İçerisinde yoğun mika ve az kuvars gözlemlenmiş, iyi fırınlanmıştır.
Yapım Malz.: Pişmiş Toprak	Ölçüler: Y: 2,7 cm Ç: 3,4 cm A: 15,55 gr D. Ç: 0,6 cm	
Tanım: Kenarları yuvarlatılmış, ortada iğ deliği olan, üst kısmı hafif bombeli alt kısmı eksik parçalı, sert dokulu ve kaygan yüzeye sahiptir.		
Benzeri: G. R. Davidson & D. B. Thompson (1943), Fig 43, No.2, Davidson (1952), Plt. 78, No: 1219, C. G. Boulter (1953), Plt. 41, No. 188.		
 		

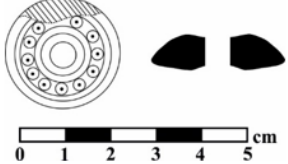
Kat. No: 12	Kazı No: CGO 4	Bul. Yeri: Agora ve Dükkanlar
Form: Konik	Tip : A4	Tarih: MÖ 5-4. yy
Hamur Rengi: 7.5YR 6/3 Light Brown	Astar Rengi: 10 YR 2/1 Black	Hamur Yapısı: İçerisinde yoğun mika ve az kuvars gözlemlenmiştir.
Yapım Malz.: Pişmiş Toprak	Ölçüler: Y: 3,6 cm G: 1,5 cm A: 11,05 gr D. Ç: 0,6 cm	
Tanım: Kenarları keskinleştirilmiş, ortada iğ deliği olan, üst kısmı hafif bombeli yarısı eksik parçalı, üzerinde deformasyon izleri olan, sert dokulu ve hafif kaygan yüzeye sahiptir.		
Benzeri: G. R. Davidson & D. B. Thompson (1943), Fig 43, No.1, Davidson (1952), Plt. 78, No: 1219.		
 		

Kat. No: 13	Kazı No: CET 1	Bul. Yeri: Tiyatro
Form: Küresel	Tip: B1	Tarih: MS 2-3. yy
Yapım Malzemesi: Kemik		Ölçüler: Ç: 2,5 cm K: 0,7 cm D. Ç: 0,4 cm
Tanım: Yüzeyde kazıma tekniğiyle yapılmış, iğ deliği etrafını çevreleyen 1 halka vardır ve yüzeyi perdahlanmıştır.		
Benzeri: Crummy (1971), s. 67, Fig. 2002., Karaca (2010) s. 193, Kat. No. 210.		
 		

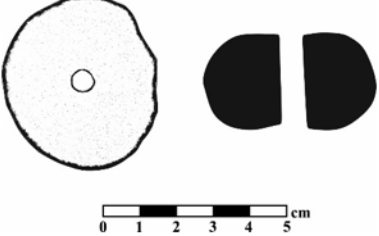
Kat. No: 14	Kazı No: CAC 1	Bul. Yeri: Tavşandere Nekropolü
Form: Küresel	Tip: B1	Tarih: MS 2-3. yy
Yapım Malzemesi: Kemik		Ölçüler: Ç: 2,6 cm K: 0,7 cm D. Ç: 0,4 cm
Tanım: Yüzeyde kazıma tekniğiyle yapılmış, iğ deliği etrafını çevreleyen iç içe 2 halka ve kenarlarında kırıklar mevcuttur.		
Benzeri: Karaca (2010) s. 193, Kat. No. 410.		
 		

Kat. No: 15	Kazı No: BAE 11	Bul. Yeri: Odeion
Form: Küresel	Tip: B1	Tarih: MS 2-3. yy
Yapım Malzemesi: Kemik		Ölçüler: Ç: 4,3 cm K: 0,5 cm D. Ç: 0,3 cm
Tanım: Yüzeyle kazıma tekniğiyle yapılmış, iğ deliği etrafını çevreleyen iç içe 7 halka vardır ve yüzeyi perdahlanmıştır.		
Benzeri: Garan (2010), s. 94.		
 		

Kat. No: 16	Kazı No: BBI 18	Bul. Yeri: Tiyatro
Form: Küresel	Tip: B1	Tarih: MS 9-11. yy
Yapım Malzemesi: Kemik		Ölçüler: Ç: 2,5 cm K: 0,6 cm D. Ç: 0,8 cm
Tanım: Yüzeyle kazıma tekniğiyle yapılmış, iğ deliği etrafını çevreleyen iç içe 5 halka ve yüzeyi perdahlanmıştır.		
Benzeri: Davidson (1952), Plt.123, No. 2537.		
 		

Kat. No: 17	Kazı No: AHR 6	Bul. Yeri: Agora ve Dükkanlar
Form: Küresel	Tip: B1	Tarih: MS 11-12. yy
Yapım Malz.: Kemik		Ölçüler: Ç: 2,5 cm K: 0,8 cm D. Ç: 0,5 cm
Tanım: Yüzeyde kazıma tekniğiyle yapılmış, 11 adet içi nokta dolu küçük dairelerden oluşan bezeme dizisi yer almaktadır. İğ deliği etrafı ve bezeme dizisinin etrafı ikişer halkayla çevrelenmiş ve üst kısmında kırık vardır.		
Benzeri: Davidson (1952), Plt. 123, No: 2550, 2551, 2552, J. W. Crowfoot – G. M. Crowfoot – K. M. Kenyon (1957), Fig. 92a-19, A. Ersoy, (2017) Kat. No. 141.		
 		

Kat. No: 18	Kazı No: AHM 11	Bul. Yeri: Agora ve Dükkanlar
Form: Küresel	Tip: B1	Tarih: MS 11-12. yy
Yapım Malzemesi: Kemik		Ölçüler: Ç: 3 cm K: 0,8 cm D. Ç: 0,5 cm
Tanım: Yüzeyde kazıma tekniğiyle yapılmış, 6 adet içi nokta dolu küçük dairelerden oluşan bezeme dizisi yer almaktadır. İğ deliği etrafı 1, bezeme dizisinin etrafı 4 halkayla çevrelenmiş ve yüzeyi perdahlanmıştır.		
Benzeri: Davidson (1952), Plt. 123, No: 2550, 2551, 2552, J. W. Crowfoot – G. M. Crowfoot – K. M. Kenyon (1957), Fig. 92a-19, A. Ersoy, (2017) Kat. No. 141.		
 		

Kat. No: 19	Kazı No: BVV 98	Bul. Yeri: Agora ve Dükkanlar
Form: Küresel	Tip: B2	Tarih: MS 1-2. yy
Hamur Rengi : 5YR 6/6 Reddish Yellow	Astar Rengi: 5YR 6/6 Reddish Yellow	Hamur Yapısı: İçerisinde orta gümüş mika, az kuvars, feldspar yoğun kireç, sert doku ve tozsuz yüzeye sahiptir.
Yapım Malz.: Pişmiş Toprak	Ölçüler: Y: 4,8 cm G: 4,3 cm K: 2,7 cm A: 51,60 gr D. Ç: 0,6 cm	
Tanım: Kenarları yuvarlatılmış, ortada iğ deliği bulunan, iğ deliği çevresi çukur, üzerinde deformasyon izleri olan, sert dokulu ve tozsuz yüzeye sahiptir.		
Benzeri: Girengir (2019), Kat. No. 15, Ayaz (2020), Kat. No. 57.		
 		

KUZEYDOĞU LYDIA'DA NISYRA (SARAÇLAR) YERLEŞİMİ VE APOLLON KÜLTÜ NISYRA (SARAÇLAR) SETTLEMENT AND THE CULT OF APOLLO IN NORTHEASTERN LYDIA

Serdar Berber*

Öz

Saraçlar (Nisyra) modern yerleşimi Manisa İli, Kula İlçesi'ne bağlı bir mahalledir. Kuzeyinde Ayvatlar, güneyinde Sandal, doğusunda Ayazören ve İncesu, batısında Gökçeören mahalleleri yer almaktadır. Toplu yerleşmenin söz konusu olduğu mahalle Kula İlçesine yaklaşık olarak 11 km. mesafededir. Volkanik arazi içerisinde yer alan mahalle yerleşimi at nalı biçimindeki Kocadağ'ın kuzeyinde kurulmuştur. Karasal iklim özelliklerinin görüldüğü yörede pıynar (maki) ve palamut meşesi bitki örtüsünü oluşturmaktadır. Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk ve tek Jeoparkı olan "Kula-Salihli UNESCO Küresel Jeopark"ı sınırları içerisinde yer almasından dolayı da uluslararası düzeyde bilimsel, kültürel, rekreasyonel ve turistik amaçlara hizmet edebilecek değerde doğal-kültürel unsurları da barındırmaktadır. Nisyra'da yoğun biçimde ele geçen günah, itiraf ve kefaret yazıtlarının Antik dönem insanının dinler tarihi açısından, etnografik, demografik yapısını tinsel kimliklerini ve sosyo-kültürel yaşamlarını anlamamıza katkı sağladığı yadsınmaz bir gerçektir. Geç Helenistik dönemde önem kazanan ve bir Apollon tapınağına ev sahipliği yapan Nisyra Antik yerleşiminin bilimsel olarak araştırılması ve bilim dünyasına tanıtılması önemlidir.

Anahtar Kelimeler: Nisyra, Apollon, Jeopark, Yazıt, Kült

Abstract

Saraçlar (Nisyra) modern settlement is a neighborhood in Kula District of Manisa Province. Ayvatlar is in the north, Sandal is in the south, Ayazören and İncesu are in the east, and Gökçeören is in the west. The neighborhood where the collective settlement is located is approximately 11 km away from Kula District. The neighborhood settlement, which is located in volcanic land, was established in the north of Kocadağ, which has a horseshoe shape. In the region where continental climate characteristics are seen, pıynar (maquis) and acorn oak constitute the vegetation. Since it is located within the borders of the "Kula-Salihli UNESCO Global Geopark", the first and only Geopark of the Republic of Turkey, it also contains natural-cultural elements that can serve scientific, cultural, recreational and touristic purposes at an international level. It is an undeniable fact that the inscriptions of sin, confession and

* Türkiye Cumhuriyeti Kültür ve Turizm Bakanlığı, Troya Müzesi, Çanakkale/TÜRKİYE, serdar.berber@ktb.gov.tr ORCID: 0000-0001-7142-5354 (Makale Gönderim Tarihi: 18.08.2024, Makale Kabul Tarihi: 17.09.2024).

atonement found in abundance in Nisyra contribute to our understanding of the ethnographic, demographic structure, spiritual identity and socio-cultural life of ancient people in terms of their history of religion. It is important to scientifically investigate the ancient settlement of Nisyra, which gained importance in the late Hellenistic period and hosted a temple of Apollo, and to introduce it to the scientific world.

Keywords: *Nisyra, Apollo, Geopark, Inscription, Cult*

1. GİRİŞ

Bu çalışma kuzey doğu Lydia’da Katakekaumene (Yanık Ülke) yöresinde yer alan ve yazıtlar sayesinde, epigraflar tarafından lokalizasyonu yapılan antik Nisyra (Saraçlar) yerleşiminin bilinirliğini artırmayı hedeflemektedir. Nisyra’lı Apollon olarak bilinen Apollon Nisyreitse’e ait birçok adak yazıtı bulunmaktadır (Malay, 2007: 12). Hasan Malay ve Peter Herrmann tarafından¹ yayınlanan bu yazıtlardan başka, nekropolisinin ve antik yerleşimin tam olarak nerede yer aldığı konusunda bilgilere yer verilmemiştir. Mimari parçalar, seramik parçaları ve tahrip edilmiş adak steli parçalarından hareketle asıl yerleşimin yeri saptanmıştır. Nisyra dendiğinde akla ilk gelen tanrı Apollon’a ayrıca değinilmiştir. Bu dönem insanların inançları ve ibadetleri açıklanmaya çalışılmıştır. Nisyra Antik yerleşimini de içerisine alan Katakekaumene yöresinde çeşitli bilimsel çalışmalar yapılmış fakat bölgenin zenginliği ile orantılandığında bu çalışmaların sayısının az olduğu görülmüştür.

1.1. Lydia Uygarlığı

Lydia bölgesi, kuzeyde Mysia, güneyde Ionia ve Karia, doğuda Phrygia ve batıda Aiolis adlı bölgeler ile çevriliydi. Lydıalılar’ın buraya ne zaman geldikleri kesin olarak bilinmemekle birlikte, Lydia’nın Hitit İmparatorluğu’nun MÖ 12. yüzyılda çöküşünden sonra ortaya çıkan bir krallık olduğu kabul edilmektedir (Malay, 2007: 1) (Harita 1).

¹ Yayınlanan yazıtların bazıları için Bkz. Herrmann -Malay, 2007, Tituli Asiae Minoris (TAM), 1981. (V. 1).

Harita 1: Lydia Bölgesi sınırları ve antik yerleşimleri (Malay-Petzl, 2016).

Lydia esas itibariyle iki büyük nehrin, Gediz (Hermos) ve Küçük Menderes'in (Kaystros) vadilerine oturmaktadır. Bunlardan en önemlisi hiç kuşkusuz, Temnos Dağları'ndan (Demirci-Simav Dağları) çıkan ve güneybatı yönünde akarak Katakekaumene adı verilen volkanik arazinin kuzey kenarından geçip batıya yönelen Hermos Nehri'dir. Nehir, güneyde yer alan Tmolos (Bozdağ) Dağları'nın doğu kısmından çıkan ve büyük bir kol olan Kogamos'un (Alaşehir Çayı) katılmasıyla büyüyerek batıya doğru akar ve burada çok verimli bir araziden geçmektedir (Tanrıver, 2007a: 177). Bu ova Sardeis Ovası'dır. Strabon bu ova için; "...tüm ovaların en iyisidir" (Strab. XIII. 526) demiştir. Gediz (Hermos) Nehri son olarak Menemen'in batısında, Gediz Deltası'nı oluşturduktan sonra Ege Denizi'ne dökülmektedir.

Homeros'un Troya savaşını anlattığı *İlyada* adlı eserinde Mysia, Phrygia ve Karia bölgelerinden bahsedilirken, Lydia bölgesinin ismi geçmemektedir. Homeros'un: "...söylesene niyetin ne, beni daha uzaklara, Phrygia'ya, şirin Maionia'nın bakımlı iline götürmek mi?" (Homeros. III. 401) ve "...Mesthles ile Antiphos'tur Maionlar'ın önderi; Gygaia gölü tanrıçası ile Talaimenes'in oğullarıdır ikisi de. Buyurlurlar Tmolos eteğinde büyümüş Maionialılar'a (Homeros. X. 431) dizelerinden Maionialılar'ın Lydialılar'dan önce bu topraklarda yaşayan eski bir kavim olduğu anlaşılabilir. (Tanrıver, 2007b: 200). Strabon, aslında bu iki halkın aynı olduğunu belirtmektedir. (Strab. XIII. 625). Tarihçi Herodotos'da Lidyalıların eski adının *Maionialılar* olduğunu söylemektedir. (Herodotos. VII. 74). Yine Strabon: Bu bölgeden (Lydia'dan) sonra, 500 stadion uzunluğu, 400

stadion genişliği olan Mysia ve Maionia denen ve Katakekaumene olarak adlandırılan ülkeye gelinir. ifadesini kullanmıştır (Strab. XIII. 628).

Hermos (Gediz) vadisinin Prehistorik çağlardan beri yoğun bir yerleşime sahne olduğu ve Gediz nehrinin ana kolları üzerinde ve vadi yataklarında birçok prehistorik yerleşimin olduğu saptanmıştır (Roosevelt, 2006: 63-65). Lydia Krallığı döneminde, Sardeis dışındaki Lydia yerleşimleri hakkında pek fazla bilgi yoktur². Lydia Dönemi'nde yalnızca bir alan kent statüsüne erişmiştir, o da Sardeis'tir (Roosevelt, 2017: 95). Pseudo tarihsel hanedanlıklar Atyad ve Heraklid krallarından sonra Mermnadlar kralları ülkeyi yönetmişlerdir. Tarihsel bilgi sahibi olduğumuz hanedanlık Mermnadlar sülalesidir (Roosevelt, 2017: 34).

Bu hanedan döneminde Gyges (716-678), Ardys (678-629), Sadyettes (629-617), Alyattes (617-560) ve Kroisos (560-546) adlı krallar hüküm sürmüş ve özellikle son kral Kroisos döneminde Lydia krallığı zirveye ulaşmıştır (Malay, 2007: 3). MÖ 546'da Lydia Krallığını yıkan Persler döneminde Anadolu birçok satraplığa (valilik) ayrılmıştı. Bunlardan bir tanesi de Sardeis (Sparta) satraplığıdır. Bu satraplığın doğu sınırı Afyon'a kadar uzanmaktadır (Debord, 1999: 116).

MÖ 334 yılında Büyük İskender'in eline geçen bölge, onun ölümünden sonra generalleri arasında çekişme konusu oldu. Önce

Antigonos'un, MÖ 301 yılındaki İpsos Savaşı'ndan sonra Lysimakhos'un, MÖ 282 tarihinde de I. Seleukos'un (MÖ 312-280) yönetimini tanıdı. MÖ 228'de I. Attalos (MÖ 241-197) yönetimindeki Bergama Krallığı'nın etkisi altına girdi (Sevin, 2016: 213). Daha sonra MÖ 188'de Romalılarla Suriye Kralı III. Antiokhos arasında yapılan Apameia Barışı sonrasında bu topraklar Pergamon (Bergama) Krallığına verildi. Bu krallığın çöküşünden sonra (MÖ 133) Batı Anadolu Roma'nın Asia Eyaleti'ne bağlandı ve Sardeis, bu eyaletin (*Provincia Asia*) başkenti oldu (Malay, 2007: 6).

1.2. Katakekaumene Yöresi

Kula civarındaki volkanik bölgeye antik devirde Katakekaumene adı verilmekteydi. "yanık, yanmış arazi" anlamına gelen bu ifadeyi, Strabon (MÖ 54 - MS 24), Vitruvius (MÖ I. yy), Byzantionlu Stephanos (VI-VII. yy) ve Eusthatios (XII. yy) adlı antik yazarların eserlerinde görmekteyiz (Malay, 2007: 8-9).

Strabon'un bölge hakkında verdiği bilgiler oldukça ayrıntılıdır. Strabon, Katakekaumene hakkında şunları yazmaktadır: "...Burada hiç ağaç yoktur; sadece kalite olarak ünlü şarapların hiçbirinden aşağı olmayan Katakekaumene şarabının elde edildiği bağlar vardır. Toprağın yüzü küllerle kaplıdır, dağlık ve kayalık olan ülke sanki yangından olmuş gibi siyah renktedir. Bazıları bunun yıldırımlardan ve ateşli yer altı patlamalarından olduğunu tahmin etmektedir ve bunlar Typhon'un³ efsanevi

² Bu devre ait buluntu noktaları için Bkz. Roosevelt, 2006: 70-71.

³ Typhon, adı İlyada'da Typhoeus diye geçen Typhon Khrysaor'la Kallirhoe'nin oğludur. Ekhidna ile

hikayesinin burada olduğunda tereddüt etmemektedirler” (Strab. XIV. 4, 11) der. Ayrıca bu bölgede yetişen şarapların oldukça kaliteli olduğunu da söyler (Strab. XIV. 1, 15). Volkanik arazilerin topraklarının verimli olduğu bilinmektedir. Roma'nın ünlü yazarlarından Vitruvius (*De Architectura*), Plinius (*Naturalis Historia*) ve Pergamonlu ünlü Hekim Galenus Katakekaumene şarabından övgüyle söz etmişlerdir (Malay, 2007: 30). 19. yüzyılda bölgede araştırma yapan gezginlerden Hamilton, volkanik tepelerin yakınlarında, ünlü Maionia şarabının üretilmiş olduğu bağların hala görülebildiğini söylemektedir (Hamilton, 1842: 140). Günümüzde ise yörede yerel, modern şarap bağları bulunmakta ve şarap üretimi hala devam etmektedir.

Ephesos'dan (Selçuk) başlayarak, Hypaipa (Günlüce) antik yerleşimini geçen ve Tmolos Dağı'nı (Bozdağ) aşarak Lydia Bölgesi'nin önemli şehirlerinden olan Sardeis'e (Sart) varan Kral Yolu, burada doğal nedenlerden ötürü iki rotaya ayrılır. Araştırmacılarında Kral Yolu'nun iki ayrı rotaya ayrıldığı konusunda farklı düşündüğü bilinmektedir. Yolun ilk olarak Sardeis şehrinde doğuya doğru ilerlediği, Lydia Bölgesi sınırları içerisinde kalan ve yazar Strabon tarafından Yanık Ülke olarak anılan Katakekaumene'ye (Kula) vardığı belirtilmektedir. Pers Kral Yolu'nun, Anadolu'nun kuzey rotasını oluşturduğunu düşündüğümüz söz konusu bu yol (Polat, 2022: 144) yöredeki kentlerin hem

konumlarının hem de ticari hayatlarının gelişmesine hayli yardımcı olmuştur.

Katakekaumene adı çok uzun zaman sadece antik yazarlar aracılığıyla bilinmekteyken, Malay, 2003 yılındaki yüzey araştırmalarında Maionia'nın batısındaki İğdecik Köyü arazisinde üzerinde Katakekaumene'nin adının geçtiği ilk yazıtı saptamıştır (Malay, 2007: 10). Yazıtta Katakekaumene'deki Maion Birliği'nin vardığı bir karar anlatılmaktadır. Antik yazarlar tarafından hem Lydia (Maionia) hem de Mysia sınırları içerisinde kabul edilen (Strab, XIII. 8, 12) bu volkanik arazi aynı zamanda Ege Bölgesi'nin en ilgi çekici topografyasına sahiptir. Bölge, volkan konileri, patlama kraterleri, peri bacaları ve lav akıntılarının oluşturduğu ilginç manzaralarla doludur. Bütün bu oluşumlar 600-700 m yüksekliğindeki plato üzerinde oluşmuştur (Ercan-Öztunalı, 1982: 117, 120). Nispeten düzlük olan ova kısmı küllüktür; dağlık ve kayalık olan kısımlar ise tamamen siyah lavlarla kaplıdır (Tanrıver, 2007b: 199).

Bilim adamları, volkanik yapısına bakarak, Katakekaumene'nin, güneyde modern Kula ve Esenyazı, kuzeyde Gediz Nehri, batıda Gökçeören (Maionia) ve doğuda Kollyda (İncesu-Gölde) ile çevrili bir alan olduğu kanısındadırlar (Malay, 2007: 10-11). Günümüzde ise modern Kula-Salihli Unesco Global Jeoparkı içerisinde kalan bölge; Batı Anadolu-Ege eşliğinde, Manisa İli sınırları içerisinde yer alır. Yaklaşık 300

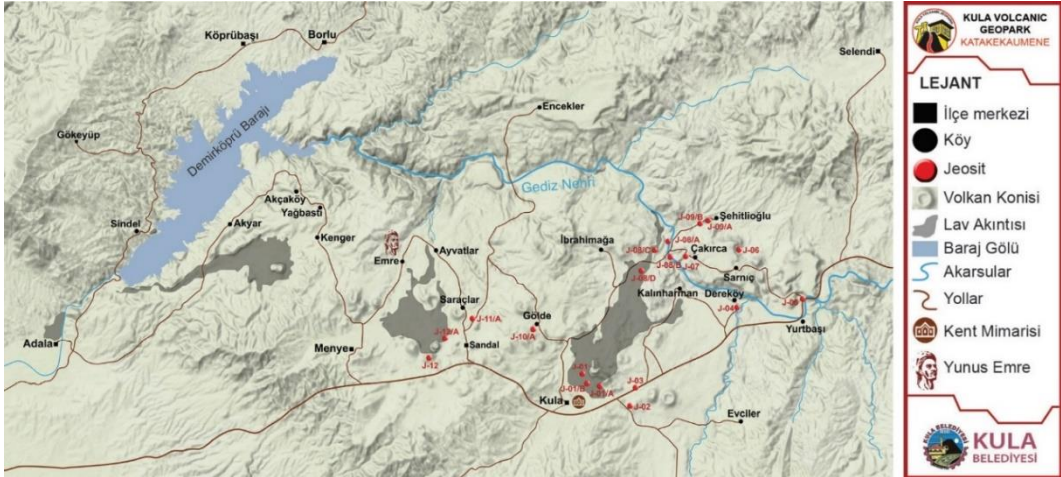
birleşerek Orthos, Kerberos, Khimaira ve Hydra gibi azmanlar üretir. Hesiodos Thegonia'nın başlangıcında Typhon için bu soy ağacını verdikten sonra, sonradan eklenmiş bir parçada onu yanardağ

tanrısı olarak çarpıcı renklerle tanımlar: Titanlar gökten kovulduktan sonra Gaia Tartaros'la son bir kez birleşip Typhonu doğurmuştur (Erhat, 2021: 289).

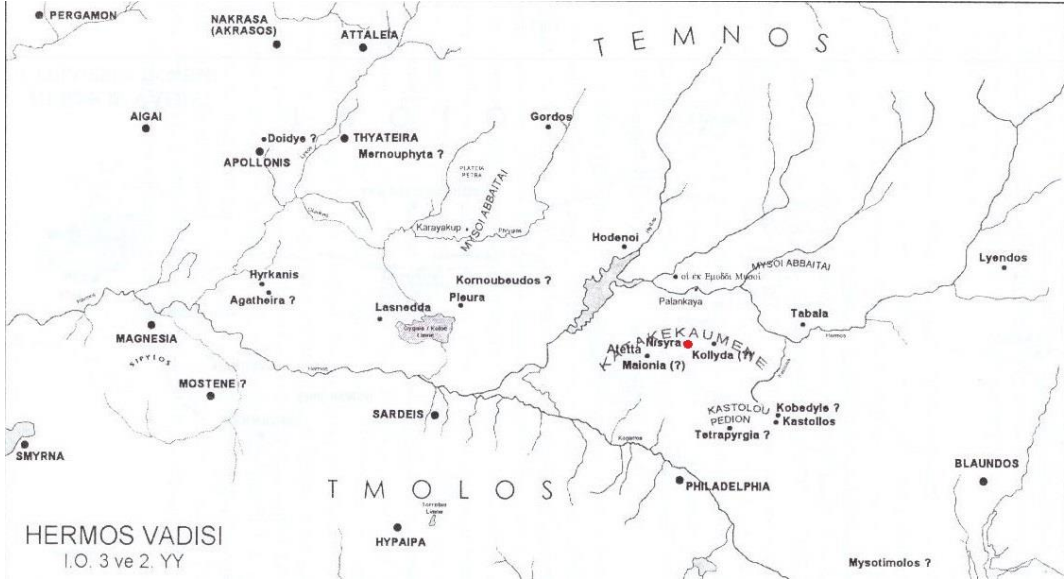
km² alan kaplayan Kula Jeopark sahası (Harita 2), ekseriyeti Kula İlçesinde olmakla birlikte kısmen Salihli ilçesi ile Sandal beldesi, Gökçeören (Menye) beldesi, Adalar beldesi ve Gökeyüp beldesini içine almaktadır (Körbalta, 2018: 201).

Katakekaumene'deki yerleşimlere bakıldığında; Maionia (Menye-Gökçeören) ve Kollyda (Gölde-İncesu) isimli iki kent, Sardeis'ten gelerek doğuya doğru giden anayol üzerinde kurulmuştur. Diğer iki

kent olan Thermai Theseos (Şehitlioğlu) ile Tabala (Davala-Yurtbaşı) ve çok sayıda antik köy daha çok Gediz'e yakın yerlerde yer almaktadır. Bu yöredeki diğer küçük yerleşimler; Nisyra (Saraçlar) Dora (Ayvatlar), Koresa (Körez), Laza (Ayazören) ve Hamidiye civarında Alkileura, Dima, Kerbia ve Axiotta'dır (Malay, 2007: 11) (Harita 3).

Harita 2: Kula-Salihli Unesco Global Jeoparkı sınırları (Körbalta, 2018: 201, Şek. 2).

Harita 3: Hermos Vadisi MÖ 3. ve 2. yy (Tanriver, 2007a: 190, Şek. 2).

2. NISYRA YERLEŞİMİ

Saraçlar (Nisyra) modern yerleşimi Manisa İli, Kula İlçesi'ne bağlı bir mahalledir. Doğusunda Ayazören ve İncesu, batısında Gökçeören, güneyinde Sandal, kuzeyinde Ayvatlar, mahalleleri yer almaktadır.

Toplu yerleşmenin söz konusu olduğu mahalle Kula İlçesi'ne yaklaşık olarak 11 km mesafededir. Volkanik arazi içerisinde yer alan mahalle yerleşimi at nalı biçimindeki Kocadağ'ın kuzeyinde kurulmuştur (Resim 1). Karasal iklim özelliklerinin görüldüğü yörede pınar (maki) ve palamut meşesi bitki örtüsünü oluşturmaktadır.

Resim 1: Önde volkanik lav tabakası, ortada yarım ay şeklinde volkan konisi içerisinde modern Saraçlar yerleşimi. Arkada sulama göleti-nekropolis alanı, (K. Altıparmak).

Nisyra yerleşiminin hiçbir antik kaynakta ismi geçmemektedir. Yerleşimi büyük bir şehirden ziyade *Katoikia* olarak nitelendirmek yerinde olacaktır. *Katoikia*'nın *Kome=köy* nitelikli en küçük yerleşim birimi yerine kullanılmıştır. Bazen aynı yazıtta aynı yer için bu iki terimin beraber yer aldığı, bazen de birbiri yerine kullanıldığı görülür (Akalın, 2006: 72).

Helenistik Monarklar tarafından Anadolu'da kurulmuş kırsal üstler olan *Katoikia*'lar, başlangıçta sosyo-politik ve askerî açıdan stratejik noktaları güvence altına almak amacıyla ön karakollar olarak kurulmuşlardır. Zamanla bunlardan coğrafi konumları uygun olanlar Helenleştirme kapsamındaki şehirleşme hareketine dahil edilmişlerdir. Bu da söz konusu *Katoikia*'lara çevre yerleşimlerden halk göçü veya zorunlu synoikismoslarla

gerçekleştirilmiştir (Akalın, 2006: 73). Grek polisiyle bağlantılı olması düşünülen *Katoikia*'lar Anadolu 'da bulunan yazıtlara bakıldığında kırsal karakter taşıyan çoğunlukla polisten bağımsız birer yerleşim oldukları görülmektedir (Schuler, 1996: 33). *Katoikia*'ların sivil mi yoksa askeri bir kurum mu oldukları ve ne tür karakter taşıdıkları da önemlidir. Lydia'daki Seleukos *Katoikia*'ları için askeri karakter baskın gözükürken Phrygia'dakilerin sivil karakter taşıdıkları düşünülmektedir (Cohen, 1991: 43).

Saraçlar'a (Nisyra) komşu ve yakın bölgelerdeki arkeolojik bulgulara dayanarak yapılan araştırmalarda Prehistorik dönemlere tarihlenen yerleşimler söz konusudur. Saraçlar'a en yakın prehistorik yerleşim merkezi Gökçeören (Menye-Maionia) de yer alan Armutarası höyüğüdür. İlk ve Orta

Tunç Çağı'na tarihlenen höyükten başka; Hamidiye Gölcük Höyük ve Sandal Üçkuyular höyüktür. Ayrıca yerleşim olarak nitelendirilen, Gökçeören Samanlık mevki (İTÇ) ve İncesu (Gölde) Köyü içi yerleşimi (SKÇ-İTÇ) sayılabilir⁴. Görüldüğü üzere yerleşime tabii olan bölgede yer alan Saraçlar (Nisyra)'da nitelikli arkeolojik kazı ve yüzey araştırması yapılmamış olmasından dolayı tarih öncesi yerleşimin söz konusu olup olmadığı bilinmemektedir.

Araştırma konumuz olan Nisyra'ya yakın merkezlerden olan Emre'de, Lydia Dönemi'ne ait Lydce bir mezar steli parçası ele geçmiştir (Keil-von Premerstein, 1911: 182, Abb. 51-52). Pers yerleşiminin olduğunu destekleyecek veri ise Kenger'de ele geçen Pers yazıtıdır. H. Malay tarafından bulunan bu yazıtta bir rahipten ve bahçıvandan bahsedilmektedir. Yazıtta olasılıkla bir yerleşim adı da geçmektedir (Tanrıver, 2007b: 200). Öte yandan Herodotos da bölgenin Pers Dönemi'ne ait bazı ipuçları vermiştir. Ünlü tarihçi Pers ordusunda "Maionia'da oturan ve Lasonia'lı olarak adlandırılan Kabalların bulunduğunu" belirtir (Herodotos. VII. 77). Bu bilgilerden hareketle Pers Dönemi'nde bölgenin yerleşime sahne olduğu açıktır.

Nisyra'nın Helenistik Dönem'de kurulmuş bir yerleşim yeri olduğu düşünülmektedir. Saraçlar'ın da dahil olduğu bölgenin çevresinde Pergamon Krallığı Dönemi'nde

bazı yerleşimlerin bulunduğu bilinmektedir. Gökçeören (Maionia)'de ele geçen ve MÖ 157/6 ya da 136/5 tarihlenen bir yazıt ise bu bölgede "Atteta" adında bir Pergamon kolonisi bulunduğunu ortaya koymaktadır (TAM, V.1, 543). Pergamon'a karşı yerel direniş olduğunun kanıtı da Karaoba Köyü'nde bulunan yazıttan öğrenilmiştir (Hermann, 1962: 60). Pergamon Krallığı'nın Roma eyaletliğini kabul ettiği dönemde Attalidler bölgedeki yerleşimlere koloniler yerleştirmiş ve Nisyra'da bu dönemin yerleşimi olup, kesin lokalizasyonu yapılmıştır (Schuler, 1998: 35). Bu durumu destekleyen mevcut örnekler de vardır. 1987 yılında bulunan bir yazıt (Resim 2) Nisyra'nın tarihinin Helenistik Dönem'e kadar geri gittiğini göstermektedir. MÖ 1. yüzyıla tarihlendirilen bu metin, bir meclis kararıdır (Malay, 2007: 11).

Ayrıca Kula'nın kuzeybatısında Saraçlar köyü civarında bulunan ve MS 228/9 yılına tarihlenen bir yazıtta Nisyra ismi geçmektedir (Şahin, 1998: 113). Keil ve Premerstein yerleşimin adının *Νισυρα* veya *Νισοος* olduğunu belirtmişlerdir (Keil-von Premerstein, 1911: 102) Helenistik Dönem'e tarihlendirilen, kenarları payeli ve dörtgen başlıklı, olasılıkla kemerli bir mezar steline ait kabartma alanı parçası da Saraçlar'da ele geçmiş buluntulardandır (Sonkaya, 2019: 275) (Resim 3).

⁴ Ayrıntılı bilgi için (Akdeniz, 2010: 153-174; Akdeniz, 2011: 83-98).

Resim 2: Saraçlar'da (Nisyra) bulunan bir meclis kararı (Malay, 2007: Şekil 13).

Resim 3: Saraçlar'da bulunmuş Hellenistik Dönem (MÖ 130-120/110)'e tarihli mezar steli (Sonkaya, 2019: 319, Resim 40).

Attalidler araziyi *topoi* adı verilen bölgelere ayırmışlardır ve kral tarafından atanan *strategos*'lar tarafından yönetilmişlerdir. Tapınaklar da bir başrahibe bağlanmıştır (Malay-Nalbantoğlu, 1996: 78-79). Roma dönemi ile gelen huzur ve refah ortamı sayesinde diğer bölgelerde olduğu gibi Lydia'da da birçok merkez, sanayi ve ticaretin gelişmesi ile büyüyerek şehir statüsü kazanmış ve bu dönemde sikke basmaya başlamışlardır (Debord 1985: 352). Buradan hareketle kesin bir şekilde Helenistik Dönem'de kurulmuş olan Nisyra (Saraçlar) gibi Roma Dönemi'nde de birçok köy yerleşimi kurulmuştur.

Nisyra gibi küçük yerleşimlere Helenistik ve Roma Dönemi'nde yoğun bir iskân durumu söz konusudur. Roma imparatorluk devrinde sikke basan ve şehir statüsü kazanan çevre yerleşimler vardır⁵. Polis statüsünden uzak, küçük bir köy yerleşimi olan Nisyra hiçbir zaman sikke basmamıştır. Örneğin Nisyra'nın komşusu Maionia, Neron-Decius dönemlerinde sikke basmıştır (Debord, 1985: 352).

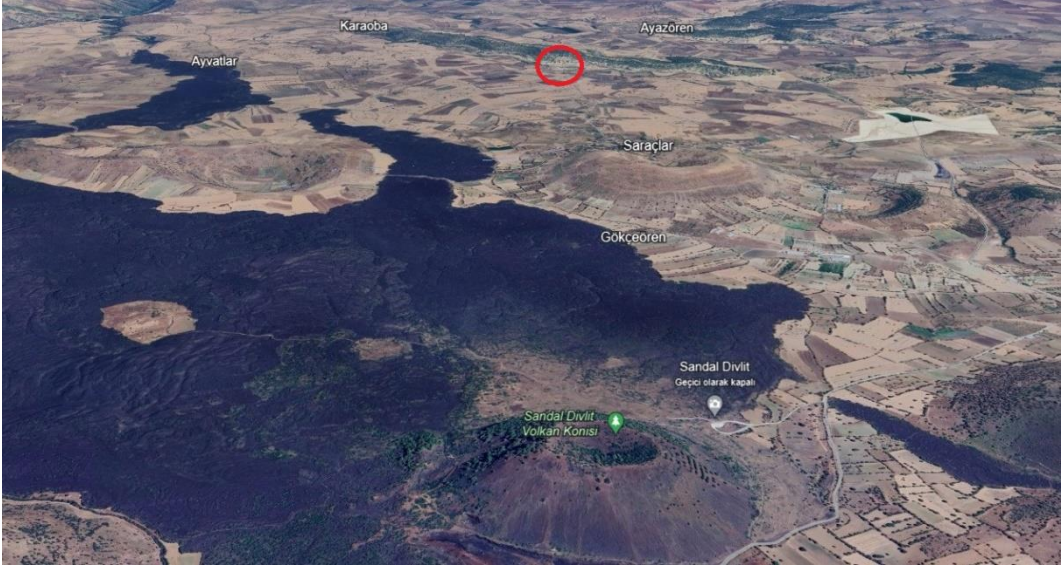
Saraçlardaki Antik yerleşim yerinin nerede olduğu henüz yeterli araştırma yapılmadığı için saptanamamıştır. Keil ve Premerstein yerleşimi Kolyda (Gölde-İncesu) ve Saraçlar (Nisyra) arasına lokalize etmişlerdir (Keil-Premerstein, 1914: 93). Aynı şekilde Hermann'da yerleşimi günümüzde

nekropolis olarak adlandırılan bölgeyi asıl yerleşim yeri olarak belirtmiştir (Herrmann, 1986: 40). H. Malay ise Nisyra yerleşimini Saraçlar'da (modern yerleşimin olduğu bölgede) lokalize etmektedir (Malay, 1994: 179).

Saraçlar'ın yaklaşık 2 km kuzeyinde, Üvecik Mevkii sınırları içerisinde yer alan Çal Dağı'nda, kaçak kazılarla tahrip edilen bölge yer almaktadır. Çaldağı Bölgesi'nde şahsa tapulu, tarım yapılan arazilerde 2863 Sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu kapsamına giren ve dağınık halde bulunan çok sayıda; mermer mimari parçalar, düzgün kesilmiş blok taşlar, stel kaidesi, altar parçası, üzerinde yazı olan parçalanmış adak steli parçaları, seramik parçaları ve çatı kiremiti parçalarını arazi yüzeylerinde görmek mümkündür. Bu bölgede yapılan gözlemlerde, yerleşim izinin bu bölgede olduğunun varlığı kanıtlanmıştır (Resim 4). Yeteri kadar korunmasız olan bu bölgedeki talan durumu hem kültür tarihini hem de kültürel mirası yok etmektedir.

Ayrıca bu bölgede yer yer görülebilen, düzgün kesilmiş mimari blokların hemen yanı başında temellerin varlığı saptanmıştır. Yüzeysel incelemelerde gördüğümüz seramik buluntulardan hareketle, Nisyra yerleşimini MÖ 2. yüzyıl sonu ile MÖ 1. yüzyıl başı arasına tarihleyebiliriz.

⁵ Sikke basan şehirler listesi için Bkz. Debord, 1985: 352.

Resim 4: Nisra (Saraçlar) antik yerleşiminin olduğu bölge (Google Earth).

Eski yerleşim yerindeki yapılardan alınan mimari parçaların yeni bir yapının inşası için kullanılması (şipoliyen) uygulamasının örneklerini, modern Saraçlar yerleşiminde görmek mümkündür. Evlerin duvarlarında ve bahçelerde görülen bu malzemeler genellikle mermer mimari parçalardan oluşmaktadır. Bu malzemelerin yapı kalıntılarının yoğun biçimde gözlemlendiği Çal Dağı bölgesinden getirildiği saptanmıştır.

Antik yerleşimin nekropol alanı; Saraçlar modern yerleşiminin kuzeydoğusunda, Saraçlar'a yaklaşık 1,5 km mesafede yer alan Sarnıç Mevkii'ndedir (Resim 5). Bu alan Kültür ve Turizm Bakanlığı, İzmir 2 Numaralı Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu 08.09.2016-292 Toplantı tarih ve No, 08.09.2016-6976 karar tarihi ve No ile I. ve III derece arkeolojik sit olarak tescillenmiştir.

Resim 5: Saraçlar (Nisyra) Nekropolisi (K. Altıparmak).

Günümüzdeki modern sulama göletinin hemen yanındaki (kuzeydoğusunda) kısmen tarım yapılan bu alanda; tahrip edilmiş kayaya oyma mezarlar, kiremit mezarlar, günlük kullanım kaplarına ait seramik parçaları, çatı örgü sistemiyle ilişkili kalıptroter parçaları tespit edilmiştir (Resim 6).

Bölge korumasız olduğu için kaçak kazıya müsait durumdadır. Nekropolis alanında yer yer kaçak kazı çukurlarına da rastlamak mümkündür. Şimdiki durumu ile mezarların çoğu parçalanmış ve mimari parçalar etrafa saçılmış durumdadır.

Resim 6: Nisyra nekropolisinde görülen mezarlar, mimari parçalar ve seramik buluntuları (İzmir 2. Nolu KVKK).

3. APOLLON NISYREITES

Anadolu'da Apollon kültü ile ilgili verilerde, MÖ 4. yy.'dan itibaren, özellikle İskender sonrasında büyük bir artış görülür ve bu yoğunluk Roma Dönemi boyunca da devam eder. Külte işaret eden arkeolojik verilerin, MÖ 2. yy. ile MS 3. yy. arasında dikkat çekici bir yoğunluk oluşturduğu gözlemlenir. Apollon'un Bithynia, Mysia, Troas, Aeolia, Ionia, Karia, Lykia, Pamphylia, Pisidia, Lydia ve Phrygia bölgelerinde, farklı yoğunluklarda ve biçimlerde, kutsal alanları ile birlikte yoğun tapınım görmüş olduğunu söyleyebilmek mümkündür (Gürdal, 2007: 199-200). Lydia'da Apollon kültürüne ilişkin birçok kentte arkeolojik veriye rastlamak mümkündür. Ancak araştırmaların az yapılmış olması ve çeşitli nedenlerden dolayı bazı kentlerdeki veriler yoğun değildir.

Lydia-Katakekaumene ve Phrygia Apollon Lairbenos kutsal alanının etki alanı dışında dünyadaki herhangi bir coğrafyada görülmeyen günah çıkartma yazıtları (Gürdal, 2007: 126) kişilerin tanrılara ve birbirlerine işledikleri günahları itiraf etmek için yazıldıklarından dolayı, toplumun inanç geleneğine ışık tutmaktadırlar. Günah çıkartma yazıtları yaygın olarak Apollon'a adanmışlardır. Ancak az da olsa bölgede başka tanrılar için düzenlenmiş olan yazıtların varlığı, tanrıya özel olmayan bir bölge geleneği olarak değerlendirilmeleri gereğini doğurur (Gürdal, 2007: 126).

Lydia Bölgesi adak yazıtları, Lydia'daki dinsel inanışların zenginliği ile ilgili ayrıntılı bilgiler verir. Çoğunluğu Roma Dönemi'ne tarihlenen bu yazıtlar sayesinde,

kırsal nüfusun barındığı Lydia'da toplumların çok sayıda tanrıya inandıkları, neredeyse her toplumun kendi tanrısı olduğu ve geleneksel tanrıların yerleştirildikleri görülmektedir (Özenir, 2018: 372). MS 1. ve 3. yüzyıllar arasında karşılaşılan bu metinlerin çoğu Kuzeydoğu Lydia Bölgesi'nin kırsal yerleşimlerinde bulunmuşlardır. Lydia-Katakekaumene Bölgesi, özellikle Maionia, Saittai Antik kentleri ve bugünkü Kula bölgesi civarı, kefaret metinlerinin en sık olarak ele geçtiği bölgelerdir (Aytaçlar, 2010: 72).

Katakekaumene bölgesinde ayrıca, işlenen günahların ortadan kaldırılması için, günahkâr kişinin bunu itiraf etmesi ve suçunu bir taş üzerine yazdırarak herkesin görebileceği bir yere dikmesi geleneği vardır. Bazı bilim adamları *confessio*, yani itiraf adı verilen bu geleneğin Hristiyan dinine bu yoldan girdiğini öne sürmektedirler (Malay, 2007: 17).

Lydia'da tekil örneklerle temsil edilen; Apollon'un adeta ikinci ismi olan Phoibos ve Klaros kehaneti doğrultusunda onurlandırılan Soter (kurtarıcı) sıfatları dışındaki, tanrıya ait sıfatların hepsi özgün ve yereldir. Örnekler kent merkezlerinin dışından ele geçmişlerdir ve çift ağızlı balta kabartması karakteristiktir. Pleurenos, Pandenos, Nisyreites Bozenos, Tillenos, Lauadenos ve Tarsios sıfatları yer veya mevki belirtmektedirler (Gürdal, 2007: 202).

Tyrimnos'un anlamları ise belirsizdir. Apollon'un, Lydia'ya özgü çok sayıda sıfatının belirlenebiliyor olması, kırsal tapınımına işaret etmektedir. Ancak tanrının Plaeurenos, Pandenos ve Nisyreites

sıfatları altındaki tapınımının kırsal nitelikte olmadıklarını, kutsal alanlarının yerleri bugün için belirlenememiş olsa da yazıt içeriklerinden öğrenebiliyoruz. Kırsal tapınım; siyasi ve ekonomik etkilerden uzak olması ve tutucu yapısı ile, kültlerin gelenekselliğini, gerçek biçimlerini ve bozulmamışlığını yansıtır (Gürdal, 2007: 203). Bu yapı içerisinde Apollon bölge için önemli bir yer tutmaktadır ve ne Kıta Yunanistan'da ne de Anadolu'da tanrının bu yoğunlukla neredeyse hiç bozulmamış sıfatları ile tapınıldığı bir başka bölge yoktur (Gürdal, 2007: 203).

Nisyra denince aklımıza, burada büyükçe bir tapınağı bulunan Nisyra'lı Apollon, yani Apollon *Nisyrites* gelmektedir. Tapınak tümüyle tahrip edilmiş olsa da elimizde Apollon Nisyrites'e sunulmuş hayli adak taşı bulunmaktadır (Malay,

2007: 12). Katakekaumene'de Saraçlar'ın kuzeydoğusuna lokalize edilen Nisyra, sadece Apollon Nisyrites'e adanmış yazıtlar aracılığı ile biliniyor olması ile bir kentten çok kutsal alan olarak düşünülmelidir (Resim 7). Apollon'un Nisyrites sıfatı ile onurlandırıldığı yazıtların tümü Geç Helenistik-Erken İmparatorluk Dönemi'ne tarihlendirilir ve yazıtlara çift ağızlı balta ile birlikte zeytin dalı kabartmasının da eşlik ettiği görülür (Malay 1999: 118 vd; Malay 1994: 77-8).

Labrys kabartmalı yazıtların⁶ çoğu Saraçlar'ın 2 km kuzeyinde yer alan ve asıl yerleşim yeri olduğunu düşündüğümüz Çal Dağı⁷ bölgesinden gelmesi de Apollon tapınağının burada olması gerektiğini düşündürmektedir.

⁶ Günümüzde hala birçok yazıt ve mezar steli kaçak kazıcılar tarafından tahrip edilmekte, çalınmakta olup, bölge korunmasız haldedir.

⁷ Saraçlar Mahallesi'nin 2 km kuzeyinde yer alan ve doğu-batı doğrultusunda uzanan Çal Dağı'nın güney eteklerinde, yerel halkın Urum Gölü dediği bölgede,

çok sayıda düzgün kesilmiş mimari blok, yapı temelleri, mermer mimari parçalar, seramik parçaları, çatı kiremiti parçaları görülmektedir. Ayrıca bu bölge kaçak kazıcılar tarafından yoğun bir talana maruz kalmaktadır.

Resim 7: Saraçlar'da (Nisyra) bulunmuş bazı adak ve mezar yazıtları (Malay, 2006: 12, Şek. 14).

Nitekim H. Malay'ın 1987'deki bir araştırması sırasında Kula yakınlarındaki Saraçlar'da (Nisyra) bulunduğu bir mermer adak steli Geç Helenistik Dönem'e tarihlenmektedir ve Apollon Nisyreites denilen tanrıya sunulmuştur (Malay, 1989: 247). Ayrıca bir onur yazıtı da bu çalışmada ele geçmiştir. Artemidoros oğlunun Apollon Nisyreites'e sunduğu adak yazıtı üzerindeki

dikdörtgen panelde çifte balta kabartması görülmekte ve tanrının ismi Apollon Nisyreites olarak geçmektedir (Resim 8). Bu ve buna benzer çifte baltalar (Labrys) Saraçlar (Nisyra) ve çevresindeki yerleşimlerde sunak taşı, adak steli ve mimari parçalar da görmek mümkündür (Resim 9).

[A]ρτεμίδωρος Ἀλύ[ος]

[A]πόλλωνι

Νι{ο}συρίτ[η] {²⁶Νισυρίτη}²⁶

χαριστήρια.

Resim 8: Nisyra'da bulunmuş mermer adak steli, Geç Helenistik Dönem, Manisa Müzesi (S. Berber) <https://epigraphy.packhum.org/text/348072?&bookid=565&location=1654>.

Resim 9: Roma Dönemi, Postament-Labrys kabartması, Tabduk ve Yunus Emre Türbesi önü, Emre Mahallesi, Kula/MANİSA. (S. Berber).

Menye (Maionia) ve Emre’de Apollon Nisyreites adını kaydeden iki adak taşı bulunmuştur. Eğer bu taşlar Saraçlar’dan getirilmediyse, bu kültün yalnızca Nisyra’da tapınım görmediği ve bu iki köyde de belki tanrının kutsal alanının ya da tanrıya tapanların oluşturduğu bir grup insanın bulunduğu düşünülebilir (Akar, 1998: 69). Bu durumda Nisyreites sıfatının kırsal olmadığını, Nisyra yerleşiminin de dinsel bir merkez olduğunu söyleyebiliriz. İki örnekte Apollon ve Artemis’in birlikte anılıyor

olması (Malay 1999: 118, 128), ortak kültü ipucu olarak değerlendirilebilir.

Ayazaören’de bulunan ve harf karakterine göre Helenistik Dönem’e (MÖ 2. yüzyıl) tarihlenen, Nisyreites ve Asklepios’a adanan adak yazıtında, Menye’de (Maionia) bulunan bir yazıtta ve Karaoba Köyü’nde bulunan bir yazıtta da Apollon Nisyreites

kültünden⁸ söz edilmektedir (Şahin, 1998: 113).

Ana Tanrıça tapınımı ile ilgili olduğu sanılan çifte balta ilk kez Halaf uygarlığında ortaya çıkmıştır (Satış, 2008: 20). Üç bin yıl sonra Ana tanrıça, güvercinler, yılanlar, çifte baltalar ve boğa başı gibi dinsel nesnelere Halaf uygarlığına tıpatıp benzer şekilde Girit'teki Minos uygarlığında ve Hitit öncesi Anadolu'da ortaya çıkmıştır (Satış, 2008: 21). Çifte baltaların ve boğaların kült tasvirlerinde daha önceleri Çatalhöyük'ün Neolitik tabakalarında bile ortaya çıktığı belirtilmiştir (Aleksiou, 1991: 111). Çifte balta anaerik toplumlarda doğrudan tanrıça ile ilişkili iken daha sonraki ataerik toplumlarda ise erkek tanrılara verilmiştir. Başta Zeus olmak üzere Apollon, Hephastos gibi erkek tanrılar taşımıştır. Etrüsklerde ve onları izleyen Romalılarda labrys (=Fascis), *lictor* denilen görevlilere taşıtılmış ve *consulların* güç ve iktidarının simgesi olmuştur (Satış, 2008: 45).

Nisyra'lılar da Tanrı Apollon ile kendi yerel kahramanlarını (ya da tanrılarını) birleştirerek ona Apollon Nisyreites adını vermişler ve çifte balta taşımışlardır. Bu balta Lydia Bölgesi'nde Hititler Dönemi'nden beri biliniyor olmalıydı. Çünkü Lydia Bölgesi'nin önemli yerleşimlerinden olan Thyateira (Akhisar) Antik Kenti'nin sikkelerinde daima kullanılmış ve kutsal sayılan balta bu kentin simgesi olmuştur. Doğu Lydia'da Nisyra'ya yaklaşık 28 km mesafede yer alan ve sikke bastıran Tabala (Davalı-Yurtbaşı) da ise labrysli süvari tipleri karşımıza çıkmaktadır (Satış, 2008: 139).

⁸ Apollon Nisyreites Kültü için Bkz. TAM, V, 1, 132.

Sonuç

Haziran 2013'te ilan edilen Türkiye'nin ilk ve tek UNESCO Jeoparkı, Manisa'da bulunan Kula-Salihli UNESCO Küresel Jeoparkıdır. Saraçlar modern yerleşimi de Saraçlar tabaklanması ve at nalı volkan konileri ile jeopark sınırları içerisinde yer almaktadır. Sahip olduğu eşsiz doğal ve jeolojik mirasın yanı sıra Kula Jeopark sahası, zengin bir tarihi, kültürel ve arkeolojik mirasa sahiptir. Ayrıca modern Saraçlar yerleşimi 6360 sayılı yasa ile Köy statüsünden çıkartılarak, Manisa İli'nin Kula İlçesi'ne bağlı mahalleye dönüşmüştür. Bu durum yörede yaşayan kişiler için ulaşım, sağlık gibi hizmetlere daha kolay ulaşılabilirliğini sağlamıştır.

Nisyra'nın arkeolojik ve bilimsel çalışmalarla birlikte jeoarkeolojik jeosit içerisinde değerlendirilmesi ayrıca kendine özgü çeşitliliği ile kültürel jeosite dahil edilmesi için çabalanması ve turizme kazandırılması, gelecek kuşaklara aktarılması, toplumun bilinçlendirilmesi noktasında farkındalık yaratacağı bir gerçektir. Ayrıca Nisyra uluslararası düzeyde bilimsel, doğal-kültürel unsurları da içerisinde barındırmaktadır.

Saraçlar'da (Nisyra) nitelikli arkeolojik kazı ve yüzey araştırması yapılmamış olmasından dolayı tarih öncesi yerleşimlerin tespiti yapılamamıştır. Nisyra ve çevresini içeren alan Katakakeumene yöresinde epigraflar tarafından bilimsel çalışmalar yapılmıştır. Bu çalışmalar sonucunda çok sayıda adak steli, bölgede tapınım gören

yerel tanrılar ve inançlar hakkında bilgi vermektedir. Yunan tanrılarının, tanrı adını izleyen yerel epithetler ile anılması durumu söz konusudur. Bu tanrılara hem saygı duyulmuş hem de yerel sıfatlar veya yer adları eklenerek tapınım gördüklerini söyleyebiliriz. Kısacası bu dinlerin Anadolulaştırılmış olduklarını görürüz.

Saraçlar (Nisyra) da tespit edilen ve belgelenen çoğu günah çıkartma (kefare), itiraf ve adak yazıtlarında Apollon'la özdeş olan çift ağızlı balta (Labrys) kabartmasının yer aldığı görülmüştür. Yoğun biçimde ele geçen Adak yazıtları, dönemin kırsal hayatının detaylarını gözler önüne sermektedir. Bu denli zengin, geçmişten gelen köklü gelenegin, göreneğın ve insanın ortaya koyduğu maddî ve manevî unsurların şimdiki kuşaklara aktarıldığını ve yaşatıldığını gösteren örnekleri de günümüzde Kula Arastacılar çarşısında demirci atölyelerinde rastlamak mümkündür (Resim 10).

Kula'da Alevi olmayan ama Bektaşî geleneğini seven ve benimseyen köy olarak da bilinen Saraçlar halkının dede olarak atfettiği iki adet kutsal meşe ağacına saygı duydukları da bilinmektedir (Resim 11). Meşe ağacı noktasında Saraçlara yaklaşık 2 saat mesafede yer alan Denizli İli Bekilli İlçesi'nde yer alan ve avucunda kutsal meşe

ağacı taşıyan Apollon Lairbenos akla gelir. Ayrıca Bektaşî dervişlerinin kullandığı sembol olan teberin de kutsal çifte baltaya benzediği görülmektedir. Bu nokta da kültürün devamlığı noktasında Saraçlar iyi bir taşıyıcı örneği sergilemektedir diyebiliriz.

Bölgede yapılan epigrafik araştırmalar sayesinde Helenistik ve Roma yerleşimlerinin yerleri ve isimleri, yerleşimlerin tapındıkları tanrılarını belirlenmiştir. Geç Helenistik dönemde önem kazanan ve bir Apollon tapınağına ev sahipliğı yapan Nisyra Antik yerleşiminin ve çevresinin arkeolojik çalışmalarla desteklenmesi, bilimsel olarak araştırılması ve bilim dünyasına tanıtılması önemlidir. Jeopark alanı 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu, sit alanlarının koruma ve kullanım koşullarının belirlendiğı İlke Kararları ve 2873 sayılı Milli Parklar Kanunu ve Yönetmeliğı'ne tabi olduğı görülmektedir. Bu nedenle Jeopark sınırları içerisinde yer alan Saraçlar'da hem nekropol bölgesinin hem de asıl yerleşimin olduğı bölgenin yoğun bir kaçak kazı talanı ile karşı karşıya olduğunu söyleyebiliriz. Kontrol mekanizmasının eksikliğinden kaynaklanan bu olumsuz durumla birlikte bölgede nitelikli arkeolojik çalışmaların yapılması elzem bir durumdur.

Resim 10: Kula Arastacılar Çarşısı'nda bir demirci dükkanında dövülmüş çifte balta (S. Berber).

Resim 11: Kocadağ üzerinde yer alan ve kutsal olarak kabul edilen (dede) meşe ağacı (K. Altıparmak).

Kaynakça

- Akalın, A. G. (2006). Hellenleştirmede Bir Yerleşim Ögesi: Katoikia. *Tarih Araştırmaları Dergisi*, 25(39), 65-74.
- Akar, D. (1998). *Antik Kaynaklar Işığında Maionia*. Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Klasik Arkeoloji ABD, Yüksek Lisans Tezi, İzmir.
- Akdeniz, E. (2010). 2008 Yılında Manisa İli ve İlçelerinde Yürütülen Prehistorik-Protohistorik Yüze Araştırmaları. *27. Araştırma Sonuçları Toplantısı*, Ankara. Cilt: 1, 153-174.
- Akdeniz, E. (2011). 2009 Yılında Manisa İli ve İlçelerinde Yürütülen Prehistorik-Protohistorik Yüze Araştırmaları. *28. Araştırma Sonuçları Toplantısı*, İstanbul, Cilt: 1, 83-98.
- Aleksiou, S. (1991). *Minos Uygarlığı*, (Çev. E. T. Tulunay), Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul.
- Aytaçlar, P. Ö. (2010). İtiraf Yazıtları ve Birer Sosyal Kurum Olarak Kuzeydoğu Lydia Köy Tapınakları. *I. Küçük Asya Tarihi ve Epigrafiyası Sempozyumu*, H. Sami Öztürk-Hamdi Şahin-Zeynep Çulha (Ed.), Rezzan Has Müzesi, İstanbul, 71-82.
- Cohen, G. M. (1991). Katoikia, Katoikoi and Macedonians Asia Minor. *Anc Sac* 22, 41-50.
- Debord, P. (1985). La Lydia du Nord-est. *REA*, 87, 345-358.
- Debord, P. (1999). *L'Asie Mineure au IVe Siècle (413-323 a.C)*. Bordeaux.
- Ercan, T., Öztunalı, Ö. (1982). Kula Yöresinin Jeolojisi ve Volkanitlerin Petrolojisi. *İstanbul Üniversitesi Yerbilim Dergisi* 2, 77-124
- Erhat, A. (2021). *Mitoloji Sözlüğü*. Remzi Kitabevi, Otuzuncu Basım, Ekim, İstanbul.
- Gürdal, T. (2007). *Anadolu'da Apollon Kültü*. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Klasik Arkeoloji Anabilim dalı, Doktora Tezi, Ankara.
- Hamilton, W. J. (1842). *Researches in Asia Minor, Pontus and Armenia I-II*. London.
- Heredotos, (2006). *Tarih*. Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, (Çev. M. Ökmen), XIX. Basım, İstanbul.
- Herrmann, P. (1962). *Ergebnisse einer Reise in Nordostlydien*. Denkschriften d. Akademie der Wissenschaften in Wien 80, 60 no 57.
- Herrmann, P. (1986). Zwei Ornamen in Lydien: Agetheria und Tibbai. *EA* 7, Taf. 4, 17-20.
- Herrmann, P.-Malay, H. (2007). *New Documents from Lydia*. Vienna, (ETAM 24).
- Homeros, (2020). *İlyada*. (Çev. A. Erhat-A. Kadir). Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, XV. Basım 2020, İstanbul.
- Keil, J.- von Premerstein, A. (1911). *Bericht über eine zweite Reise in Lydien*. *Denkschr. Akad. Wien* 54. 2.
- Keil, J.- von Premerstein, A. (1914). *Bericht über eine dritte Reise in Lydien und den angrenzenden Gebieten Ioniens*, *Denkschr. Akad. Wien* 57. 1.
- Körbalta, H. (2018). Kula Volkanik Jeoparkı Yönetim Planı İçin Öneriler. *Jeoloji Mühendisliği Dergisi* 42, 191-214.
- Malay, H. (1989). Lydi, Karia ve Phrygia'da Araştırmalar, *VI Araştırma Sonuçları Toplantısı*, 1988, 247-252.

- Malay, H. (1994). *Greek and Latin Inscriptions in the Manisa Museum*, (ETAM 19), Vienna.
- Malay, H., Nalbantoğlu, C. (1996). The Cult of Apollon Pleurenos in Lydia. *Arkeoloji Dergisi* IV, 75-81.
- Malay, H. (1999). *Researches in Lydia, Mysia, and Aiolis*. TAM Ergb 23.
- Malay, H. (2007). Katakekaumene’de Yerleşimler, Yerel Dinler ve Tapım Merkezleri. *Geçmişten Geleceğe Köprü, Yanık Ülke Kula Sempozyumu*, Bildiriler, (1-3 Eylül, 2006), Kula, 1-32.
- Özenir, S. A. (2018). *Lydia’da Anatanrıça Larmene Kutsal Alanı*. MCBÜ Sosyal Bilimler Dergisi, 16(1), 371-387.
- Polat, E. (2022). *Pers Kral Yolu’nun Anadolu Güzergahları*., Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, Mayıs, Van.
- Roosevelt, Ch. H. (2006). Tumulus Survey and Muesum Research in Lydia, Western Turkey: Determining Lydian-and Perisan-Period Settlement Patterns. *Journal of Field Archaeology* 31, 61-76.
- Roosevelt, C. H. (2017). *Gyges’ten Büyük İskender’e, Lydia Arkeolojisi*. Koç Üniversitesi Yayınları, 115(I), Mart, İstanbul.
- Satış, B. (2008). *Çifte Balta-Labrys*. Arkeoloji ve Sanat Yayınları, Ed. Nezih Başgelen, İstanbul.
- Sevin, V. (2016). *Anadolu’nun Tarihi Coğrafyası*. Türk Tarih Kurumu, 4. Baskı, Ankara.
- Schuler, Ch. (1996). *Laendliche Siedlungen und Gemeinden im hellenistischen und römischen Kleinasien*.
- Schuler, Ch. (1998). *Ländliche Siedlungen und Gemeinden im Hellenistischen und Römischen Kleinasien* (Vestigia 50), München. 35.
- Strabon, (2012). *Geographika (XII-XIII-XIV)*. (Çev. Adnan Diler), Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul.
- Sonkaya, A.K. (2019). *Lydia Bölgesi Hellenistik Dönem Mezar Stelleri*. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Klasik Arkeoloji Anabilim dalı, Doktora Tezi, Ankara.
- Şahin, I. (1998). *Lydia’da Küçük Yerleşimler*. Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Klasik Arkeoloji ABD, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İzmir.
- Tanrıver, C. (2007a). Antik Devirde Hermos (Gediz) Vadisinde Şehirleşme. *Geçmişten Geleceğe Köprü, Yanık Ülke Kula Sempozyumu*, Bildiriler, (1-3 Eylül, 2006), Kula, 177-195.
- Tanrıver, D. S. A. (2007b). Kula Yakınlarında Bir Antik Kent: Maionia (Gökçeören/Menye). *Geçmişten Geleceğe Köprü, Yanık Ülke Kula Sempozyumu*, Bildiriler, (1-3 Eylül, 2006), Kula, 197-209.
- Tituli Asiae Minoris* (TAM), 1981. (V.1, 543).

Elektronik Kaynakça

<https://epigraphy.packhum.org/text/348072?&bookid=565&location=1654>

21. YÜZYILDA MÜZELERİN GÜVENİLİRLİK SORUNSALI THE ISSUE OF TRUSTWORTHINESS IN MUSEUMS IN THE 21st CENTURY

Emel Gülşah Akın*

Öz

“Post-truth” (hakikat-sonrası) kavramı, ilk kez 1992’de Steve Tesich tarafından kullanılmış ve 2016 yılında Oxford Dictionary tarafından yılın kelimesi seçilmiştir. Bu kavram, günümüzde “gerçeğin değersizleşmesi” ya da “gerçeğin önemsizleşmesi” anlamında kullanılmaktadır. Gerçeğin değersizleşmesiyle birlikte insanların ailelerinden sonra en güvenilir kurumlar olarak gördükleri ve kamusal alan olarak pek çok insana alan açan mekanlar olarak müzeler toplumun güven duyduğu kurumları da etkilemiştir. 21. yüzyılda, müzelerin taraf tutması veya belirli bir ideolojiyi temsil etmesi, hem halk hem de kültür sanat profesyonelleri arasında farklı tepkilere yol açmaktadır. Bu makalede, bu durum, yani post-truth çağında müzelerin karşı karşıya kaldığı güvenilirlik sorunu incelenecek, halkın müzelerle kurduğu güven ilişkisi uluslararası araştırmalar ve ulusal ile uluslararası örnekler çerçevesinde ele alınacaktır. Sonuç olarak, müzelerin toplumdaki rolü ve bu rolün nasıl algılandığı üzerine kapsamlı bir analiz yapılacaktır.

Anahtar Kelimeler: müze, post truth, hakikat sonrası, güvenilirlik, kültürel diplomasi

Abstract

The concept of “post-truth” first used by Steve Tesich in 1992, was chosen as the word of the year by the Oxford Dictionary in 2016. Today, this term is used to mean the “devaluation of truth” or the “insignificance of truth.” With the devaluation of truth, museums, which are seen as the most trustworthy institutions after families and which provide space for many people as public venues, have also been affected as institutions trusted by society. In the 21st century, the partisanship or representation of a particular ideology by museums has led to varied reactions among both the public and cultural professionals. This article will examine this issue, specifically the challenge of trust faced by museums in the post-truth era, and explore the relationship between the public and museums through international research and national as well as international examples. In conclusion, a comprehensive analysis will be made of the role of museums in society and how this role is perceived.

Keywords: museum, post-truth, trustworthiness, public opinion, cultural diplomacy

* PhD, Dokuz Eylül Üniversitesi, Müzecilik, emelgulsahakin@gmail.com ORCID: 0000-0003-0122-0198 (Makale Gönderim Tarihi: 30.08.2024, Makale Kabul Tarihi: 29.09.2024).

1. GİRİŞ

İnsanların kendilerini anlatma biçimi olarak kullandıkları ifadeler, kişinin anlattığı şeyleri bir bakış açısıyla anlatmasını sağlayan göstergelerdir. Gerek nesnel olsun gerek öznel kullanılan ifadeler olsun, her zaman bir doğruyu anlatmayabilir. İnsanlar ne kadar nesnel olmaya çalışırlarsa çalışsınlar, anlattıkları ve aktardıkları şeyler her zaman filtrelerden geçer ve filtreler kişilerin yaşadığı tecrübelerin, mutlulukların-mutsuzlukların ve hayat boyunca edinilen her şeyin sonucunda ortaya çıkarlar. Müzeler de nesnelere, görüntüleri ve sesleri kullanarak anlatımda bulunan mekanlardır. Her ne kadar bu türde cansız nesnelere taraf tutamayacağı düşünülse de müzeler her zaman nesnel olanı ya da doğru olanı anlatmayabilir.

Bu çalışma, bir ifade aracı ve bir aktarım mekânı olarak müzelerin anlattıkları şeylerle ilgili durdukları tarafı, sakındıkları bakış açıları, müzenin aktarım mekânı ve bir yumuşak güç aracı olarak kullanılıyor olması açısından bir incelemede bulunma teşebbüsüdür. Çalışmada ilk önce post-truth yani hakikat sonrası kavramı kısaca incelenecek, müzelerin güvenilirliği ile bu kavramın 21. yüzyıla olan ilişkisi gözlemlenmeye çalışılarak; müzelerin bir aktarım aracı olarak kullanılması durumu ve bunun güvenilirlikle olan ilişkisi incelenecektir.

Hakikat sonrası kavramı insanların hayatlarına ilk kez 1992 yılında Steve Tesich tarafından kullanılarak girmiştir. (Özçelik, 2022: 23) Bu kavramın daha açık bir şekilde kullanımı ise 2004 yılında “Günümüz Dünyasında Yalancılık ve Aldatma” adlı

kitapta Ralph Keyes’in, bulunduğumuz yüzyılı “hakikat sonrası bir çağ” olarak adlandırmasıyla olmuştur. Yazara göre bu durum, “zeki insanların suçluluk duymadan paçayı kurtarmak için gerçeği örtbas etmesi, yalancı olduğu düşünülmeden gerçeğin gizlenmesi ve yalan olduğu bilinen bilgilerin doğru gibi aktarılacak kitlelerin çok açık bir şekilde yanıltılması ve bunun normalleştirilmesi”dir. (Keyes, 2017: 20)

Bu durum etik, ahlak, açıklık ve davranışlar gibi pek çok toplumsal ve kişisel değerlerin sorgulanmasına ve irdelenmesine sebep olur. İçinde bulunduğumuz bu dönemde -hakikat sonrası dönemde- müzeler de bundan paylarını alırlar. Amerikan Müze Birliği’nin (AAM- American Alliance of Museums) 2021 yılında yaptığı Museums and Trust (AAM, 2021) başlıklı araştırmaya göre müzeler insanların en çok güvendiği kurumdur. Binden fazla kişinin katılımıyla yapılan bir anket çalışmasıyla yapılan bu araştırmada ortaya çıkarılan istatistikler, müzelerin neden güvenilir oldukları, müzelerin tarafsız bir kurum olup olmamaları gerektiği, insanların müzelerden beklentileri, müzelerin kapsayıcılığı gibi pek çok konuda, katılımcıların genel fikirlerini gösteren bazı veriler ortaya çıkarmış ve bu veriler üzerine yorumlar oluşturmuştur. Esasında çalışma, üzerine genel geçer bir yorum yapılması için oldukça kısıtlıdır. Uluslararası Müzeler Konseyi’nin (ICOM- International Council of Museums) yaptığı:

Müze, somut ve somut olmayan mirası araştırın, toplayan, muhafaza eden, yorumlayan ve sergileyen, toplumun hizmetinde olan, kâr amacı gütmeyen, kalıcı bir kurumdur. Kamuya

açık, erişilebilir ve kapsayıcı müzeler, çeşitliliği ve sürdürülebilirliği teşvik eder. Eğitim, keyif, düşünce ve bilgi paylaşımı için çeşitli deneyimler sunarak etik, profesyonel ve toplulukların katılımıyla çalışır ve iletişim kurarlar (ICOM, 2022).

Şeklindeki tanım genel bir müze tanımı olarak kabul edilse de müzelerin buldukları coğrafya, parçası oldukları toplumsal durum ve gerçeklik, onları yöneten kişilerin bakış açıları gibi pek çok değişken, müzelerin savundukları ve aktardıkları doğruları değiştirebilmektedir. İçinde bulunduğumuz coğrafya olan Türkiye’de de bu durumu tespit etmek oldukça mümkündür. Temelde, devlet müzeleri ve özel müzeler olarak iki ana sınıfa ayrılabilir olan müzeler, devlet kısmından bakıldığında Cumhuriyet’in ilanından sonra başlayan uluslaşmayı aktaran bakış açısını hala sürdürmektedir. Bu bakış açısını ise özellikle etnografik ve arkeolojik müzelerin insanları birleştirici, ortak geçmiş yaratıcı ve yerel halkın adetlerini, alışkanlıklarını aktaran ve yücelten bir şekilde ele almalarında görürüz.

2. MÜZELER VE GÜVENİLİRLİK

Nişanyan Sözlük’e göre güven kelimesi Eski Türkçe “küven-” kökünden gelmekte ve (kendiyile) övünmek, böbürlenmek fiilinden evrilmiştir. Bugünkü anlamıyla yani itimat etmek şeklindeki kullanımı 19. yüzyıldan sonra başlamıştır ve ilk örneği 1876’da Ahmed Vefik Paşa, *Lehce-i Osmani*’sinde görülür (Anonim, 2022).

Müzeler ve güvenle ilgili yapılmış araştırmalara bakıldığında, çalışmaların ilk

ortaya çıkışları 1986 yılına kadar geri gitmektedir. (Grotz & Rahemipour, 2024: 7) En yakın tarihteki olan Almanya’da yapılmış ve Haziran 2024’te yayınlanmış olan *The hidden capital: Trust in museums in Germany. The German public’s view of a cultural institution in transition, a population representative study by the Institute for Museum Research* başlıklı araştırmadır (Grotz & Rahemipour, 2024). Ancak American Alliance of Museums’ın 2021’de yaptığı araştırma, Almanya’da gerçekleştirilen çalışmadan daha geniş kapsamlıdır. Bunun dışında İngiltere’de (Museums Associations, 2013) ve Kanada’da da (Northrup, 2009) bu tarz araştırmalar bulunmaktadır. Bu araştırmalarda temelde sorulan soru ve bulunmaysa çalışılan cevap, müzelerin neden güvenilir oldukları, insanların müzelerin neden güvenilir olduklarını düşündükleri ya da müzelerin nötr olup olmamalarıyla ilgili insanların bakış açılarının ne yönde olduğu sorusunun cevabıdır. Örneğin Finlandiya’da Fin Ulusal Müzesi Direktörü, bir sosyal medya sitesinde paylaştığı müze ve güven konusunu tartıştığı yazısında, müzelerin güvenilirliğinin nedenleri ile ilgili aşağıdaki konulardan bahsetmektedir. (Leva, 2024) Aktardığına göre Amerikan ve İsveç araştırmalarına göre, vatandaşların müzelere verdiği yüksek güvenilirlik puanları şu faktörlere dayanmaktadır:

Gerçeklere dayalı ve araştırmaya yönelik içerik: Sergiler ve bilgiler bilimsel araştırmalara, gerçeklere ve özgünlüğe dayanmaktadır. Kültürel mirasın korunması: Müzeler, gelecek nesiller için önemli kültürel bilgileri koruma ve iletmede önemli bir rol oynar. Nötrlük ve tarafsızlık: Müzeler, kutuplaşmayı azaltmaya

yardımcı olan tarafsız ve politik olmayan bilgiler sunar. Kapsayıcılık ve çeşitlilik: Müzeler, içeriklerinde ve karar alma süreçlerinde çok kültürlü ve çeşitli toplulukları dahil eder ve dikkate alır. Güvenlik: Müzeler, ziyaretçilerin ayrımcılık veya taciz korkusu olmadan öğrenebilecekleri ve tartışabilecekleri güvenli alanlar sağlar. Olumlu müşteri deneyimleri: Müzeler, yüksek düzeyde müşteri memnuniyeti sunar ve hizmetleriyle ilgili iyi geri bildirimler alır.

Şeklinde olsa da AAM'in araştırma sonuçlarında, insanların güvenilir buldukları müzelerin, genelde tarih ve arkeoloji müzeleri olduğu görülmektedir. Bugüne kadar Türkiye'de böyle bir araştırmanın varlığı hakkında bir bilgi bulunmasa da Amerika ve Avrupa'da yapılan araştırmalarda, müzelerin neden güvenilir olduğu ile cevaplardan biri olan "tarihi nesnelerin sergilenmesi ve aktardıkları olayların gerçek olduğu" fikri temel alındığında, Türkiye'deki müzelere de bakılırsa, Türkiye'de de en çok arkeoloji ve etnografi müzelerinin geçmişi göstermeleri ve elle tutulur gerçek nesneleri sergilemeleri nedeniyle güvenilir bulunabileceklerini düşünmek mümkündür.

Bu perspektiften bakıldığında, üç farklı problematik konuya da ulaşılır. Bunlardan biri -en azından Türkiye için- uluslaşma bilincinin oluşturulması amacıyla belli bir anlatıya yönelik inşa edilmiş ve sergilemeleri de buna yönelik hazırlanmış müzeler olan arkeoloji ve etnografya müzeleridir.

Diğer bir konu, iktidarın kültür politikasını vurgulayan ve geçmişe bağlılığı, Cumhuriyet dönemindeki kültür politikalarında olduğu gibi antik dönemden ve Anadolu topraklarındansa daha yakın bir döneme, Selçuklu ve Osmanlı bağlılığı üzerinden

kurmaya çalışan müzelerin kullandıkları anlatının perspektifidir. (Yılmaz&Erol: 2021) Bu anlatı yine eski olmak ve eski nesnelerin ya da eski hikayelerin sergilenmesi üzerinden gelişir.

Üçüncü konu ise müzelerdeki sansür durumudur. Müzelerin anlattıklarının doğruluğu ile ilgili sorgulamaları yaratacak ve anlattıklarının doğrulanması gereken ya da sadece güvenle ilişkisinin belirsiz olduğu müzeler sadece tarih müzeleri de değildir. Sanat müzeleri ya da müzemanı kapsamında ortaya çıkan farklı tematik müzeler de bunun sorgulanmasına sebep olabilir. Bunların örneklerinden bir tanesi, Maden Teknik Arama Enstitüsü'ne ait MTA Doğa Müzesi'nde vitrinlerde sergilenmekte olan eserlerin künyelerinde bulunan "evrim" başlığının değiştirilmesi ve doğa tarihinin aslında farklı bir perspektifle sunulmaya çalışması şeklinde görülebilir (Ertuğrul, 2016). Çünkü bu, görsel ve tarihsel anlatıya, doğrudan bir müdahale ya da müzelerin yumuşak güç aracı olarak kullanılmasını biraz daha netleştirir. Başka bir örnek olarak sanat müzelerine de bakılabilir. Sanatın araç olarak kullanılmasına insanların karşı çıkması durumu, özellikle yurtdışında örneklerinin çok fazla görüldüğü, petrol şirketlerinin büyük müzeleri, doğa tarihi ve sanat müzelerini fonlamaları ya da Amerika'daki uyuşturucu krizinin temelini atan opioid krizinin yaratıcısı Sackler ailesinin fonladığı müzelerle karşı organize olunmasıyla başlar (Altinyıldız Artun, 2018).

Bir küratör ve sanat tarihçisi olan La Tanya Autry, 2017'de Mike Murawski ile müzelerin tarafsız olamayacağını politik, sosyal

ve ekonomik olarak örgütlenmiş alanlar olduğunu vurgulayarak #MuseumsAreNotNeutral adlı kâr amacı gütmeyen bir organizasyon başlattılar. (Raichovich, 2021: 115) Bu nötr olma durumunun araştırılması, müzelerin tarafsız olmasının imkansızlığı ile ilgili yapılan çalışmalarla devam etti. Bu çalışmalardan biri de Robert Jensen'in The Myth of the Neutral Professional adlı makalesidir (Jensen, 2006). Jensen'a göre hafıza mekanları olan müzelerde tarafsız olma durumu sürekli sorgulanmadığından geçmişe yönelik tarafsızlığın ya da dengenin sağlanması için atılan adımlar toplum tarafından bir denge sağlama hareketi değil, politik bir adım olarak da nitelendirilebilir. Bu durum da hafıza mekanlarını riskli olabilecek ancak gerekli olan bazı adımlar atmaktan alıkoyabilir (Raichovich, 2021: 115).

Müzelerin hakikat sonrası dönemin aracı olarak güvenle olan ilişkileri hakkında, Andrea Gallardo Ocampo ve Miguel A. Híjar-Chiapa, "Museums as Critical Spaces for Alterity in a Post-Truth World" başlıklı çalışmalarında bazı önemli noktalara değinirler. (2020: 252) Onlara göre (2020: 252) müzelerin hakikat sonrası bir kaçış vanası olabilmesinin en az iki yolu vardır. Bu yollar anıt özelliği taşımaları ve eleştiri alanı yaratmaları ile oluşur. Başka bir deyişle, reddedilen, küçümsenen ve kanıtları sözde tarihsel bir hakikat inşa etmek için manipüle edilen tarihsel bir devlet suçu karşısında -yani, hakikat sonrasına gönderme yapan bir anlatı karşısında- Forensic Architecture gibi çalışmalar, araştırmalarının sonuçlarını göstererek, "parasal spekülasyon için bir nesne yaratmanın ötesinde "belirli estetik pratiklerin potansiyelini"

anlayarak, "müzenin tarihini nasıl görüneceği ve içeriklerinin nasıl sunulacağı" olarak kavrayarak ve "estetik olarak iletişim kurmanın başka yollarına" katkıda bulunarak gerçek olarak sunulanı değil, "zaten olanı açığa çıkarmayı" amaçlamaktadır. Bunun nedeni, "müzenin aynı zamanda başka bir tür forum olmasıdır: tartışma için kamusal bir alan ve her şeyden önce, bir yargılama alanı". Çalışmalar burada ziyaretçilerin duygularına, duyarlılığına hitap edebilir ve onları harekete geçmeye teşvik edebilir. Bu şekilde, "çağdaş estetik uygulamalar ve teknolojik ilerlemeler, gerçeği örtbas etmeye ve olguları manipüle etmeye çalışan uygulamalar karşısında bir araya gelerek" ve böylece "hakikat sonrası" olarak adlandırılan şeyin gerçekliğiyle yüzleşerek bir araya gelirler (Raichovich, 2021: 259-260).

Bu açıdan bakıldığında müzeler her ne kadar kültür aktarımının yapıldığı, koruma ve sergileme işlevlerinin yerine getirildiği mekanlar olsa da kültürel hegemonyanın depoları, toplumların hatalarının yansıdığı aynalar, yüksek servet uçurumlarının, sömürgeciliğin göstergeleri ve bazen de göstermedikleri şeylerle toplumun ve tarihin dışladıklarının görülmediği alanlardır (Ocampo & Chiapa, 2020: 10).

İnsanlığın tarafsız bir alan ya da tarafsızlık gibi bir kavramın olmadığı konusunda hemfikir olduğu düşünülse de bunun gerçekliği her zaman sorgulanır. Müzeler tarihin özellikle de batıdaki tarihin- korunma mekanları olduğundan şu soru sorulabilir: Müze gerçekten tarafsız mıdır? Müzelerin oluşumunda her zaman bir fikir ya da amaç olmalı mıdır? Müzelerin amaç gütmesi

gerçekten kötü bir şey midir? (Ocampo & Chiapa, 2020: 19) Tüm bunların yanı sıra içinde bulunduğumuz 21. yüzyıl dünyasında sistem genelde beyaz, erkek, heteroseksüel, sağlamcı, yüksek eğitilmiş ve zengin olan spesifik bir insan grubu için ve onlara hizmet etmek üzere tasarlanmıştır. (Ocampo & Chiapa, 2020: 30) Dolayısıyla değil müzelerin tarafsızlığı, herhangi bir konuda tarafsızlık iddiasının güdülmesi gerçekçi olmayabilir.

Müzelerin güvenilirlikle ilgili sorunlarından bir tanesi de özellikle sanat müzeleri çerçevesinde, müzelerin ekonomiyle, kapital ile olan ilişkileridir. Bu konuyla ilgili Ali Artun'un 2023 yılında E-skop'ta yayınladığı Müze Ahlakı başlıklı çalışmasına göz atmak gerekir (Artun, 2023). Artun, bu çalışmasında müze ahlakı kavramını üç ana başlıkta inceler. Bu başlıklardan ilki sanat tarihi ve müzeoloji, ikincisi etik-estetik birleşimi, üçüncüsü de sanat ve eleştiri birleşimidir. İlk konu olan müzeolojik ve sanat tarihi açısı, sanat eserlerinin yolsuzluklar ya da büyük paraların uluslararası dolaşımındaki rolünü merkeze alarak, sanat koleksiyonlarından, yani bir müzenin koleksiyon bütünlüğünün bozulması dahi göz önünde bulundurularak ya da bu durum tehlikeye atılarak yapılan ve müze yetkililerinin bundan çıkar elde edecek şekilde bu yolsuzluk sürecinin -kar elde etme sürecinin- parçası olmasından bahseder (Artun, 2023).

Artun, ikinci başlığı olan Etik-Estetik başlığında, Bourdieu'nun Sanat Sevdası kitabına atıfta bulunur. Sanat Sevdası kitabının temelini oluşturan ankete göre insanlar müzeyi kiliseye benzetirler (Bourdieu &

Darbel, 2021: 136). Bu durumu, kamunun müzeye duyduğu güven olarak ele almak mümkündür. Artun aynı zamanda etik ve estetik konusunda bir ayrıma dikkat çeker. Müzenin güzel olanın gösterildiği bir yer kadar aslında iyi olanın gösterildiği bir yer olduğu, iyi olanın olduğu yerde kötülüğün ya da çıkar ilişkilerinin bulunmaması gerektiği ve bu tarz kutsal mekanların içerisinde kötü eylemlerin yapılmasının da aslında bir ahlaksızlığı yarattığından bahseder (Artun, 2023).

Eleştiri başlığında Türkiye'de özellikle 2000'lerin başından sonra ortaya çıkan özel müzelerin fonlayıcısı olan özel şirketlerin eleştiriye kapalı bir ortam yaratmaları konusuna değinir. Eleştiri kavramı günümüzde her ne kadar negatif bir çağrışım da bulunsun da aslında inceleme anlamına da gelir. Burada Artun bir de müzenin kamu-sallığını yani halka ait olması durumunun iki ayağını tarif eder ve eleştiri olarak vurgular (Artun, 2023). Bunlar olmazlarsa müzeler, şirketlerin iletişim aygıtına dönerler. Günümüzde özellikle önceki paragraflarda Amerika'dan örneklerle bunu görmek mümkündür. Ama Sackler örneği tekrar ele alındığında bazı müzelerin bu ismi bırakmayı reddetmesiyle aslında şirketlerin "iletişim" aracına döndüklerini görmek mümkündür ya da bu şekilde ele alınabilir.

Ali Artun müzelerin tarafsızlığını yitirmesi ve özel sermayenin bir aracı haline gelmesi durumunu başka bir eserinde, Mümkün Olmayan Müze adlı kitabında, sanat üzerindeki denetimin devletten, şirketlere devrini neoliberal küreselleşmeye bağlar (Artun, 2011). Ona göre bu süreç özel üniversitelerin açılmasıyla başlar, özel müzelerin

açılmasıyla devam eder. Ayrıca “kurumsal sponsorluk”, “hayırseverlik” ve “sosyal sorumluluk projeleri” kisvesi altında sanat işletmeleştirilmiştir. “Bir çırpıda açılan özel müzelerin” genç Cumhuriyet’in sanat müzelerinden mahrum olması durumunun yarattığı tarihsizliği iyileştiremediğini ve modernizmin ürünü olan tarih, eleştiri, estetik gibi kavramların neoliberal döneme ait olan “çağdaşlık” kavramı ile parçalandığını söyler (Artun, 2011: 168).

Ekonomik baskı, müzelerin araştırma ve kültürel mirasın korunması işlevini azaltarak, kutuplaşmış kitlelere hitap etmek için karmaşık konuları aşırı basitleştirerek ve müze markasını daha az güvenilir aktörlere ödünç vererek, hızlı finansal kazançlar elde etmeye teşvik edebilir. Müzelerin bu tür tavizleri göze almaması ve toplumun, vatandaşların nabzını tutarken oynadığı önemli rolü görmezden gelmemesi gerekir. (Leva, 2024).

Müzeler ve güvenilirlik konusu, bir politika aracı olarak kültür başlığı altında da incelenmelidir. Kültürün bir soft power - yumuşak güç- aracı olarak kullanılması yeni görülen bir durum değildir. Ancak bunun yani diplomasinin müzelerde kendini göstermesi, kültür politikası kavramlarına dahil olması ve uluslararası siyasetin müzelerin içine kadar girmesi durumu görece yeni sayılabilir. Avrupa ülkelerindeki ve Amerika’daki çalıntı eserler, işgalcilerin bir zamanlar işgal ettikleri topraklar üzerindeki güçlerini anımsatan, sahip olan kişinin-ulusun zenginliğini gösteren ve kendilerini bir şekilde soylu hissetmelerini sağlayan araçlar halini almıştır. Müzeler de bunların sergilenme mekanları yani bu

şanın, görkemin ifade edildiği ve bu güçlerin sergilendiği mekanlar olmuştur. Bu durumun motivasyonu ile ilgili, Kültür Politikası adlı makalesinde Gölcük (2022: 63) Ülkelerin sanatsal, kültürel faaliyetlerini sınırlarının dışında taşıma isteklerinin başında diğer ülke halkları ile iletişim kurmak ve kendi zenginliğini onlarla paylaşma isteği yatmaktadır şeklinde bir açıklama sunar. Ona göre:

Bu iletişimi doğru şekillendirecek çerçeveyi ise kültürel diplomasi çizmektedir. Kültürel diplomasi bir ülkenin kendini doğru ifade edebilmesi, doğru anlaşılması ve diğer toplumlara anlamak/tanımak adına bir fırsat yaratmaktadır. Bunun yolu kültürel diplomasi enstrümanlarının tanınması ve doğru kullanılmasından geçmektedir (Gölcük, 2022: 63).

Müzelerin soft-power aracı olarak kullanılmaları durumunun hem uluslararası hem de ulusal düzeyde pek çok örneği bulunur. Bu örneklerden en çok bahsedilene, Birleşik Arap Emirlikleri’nin bir “kültür-sanat adası” olarak sıfırdan inşa ettiği Saadiyat Adası’dır. Bu adanın varlığını ve zenginliğini büyük oranda, sınırlı bir doğal kaynağa -petrole- borçlu olan BAE’nin bu sınırlı kaynağa bağımlı kalmamak için Avrupa ve Amerika ile kurduğu ilişkinin ayaklarından biri de kültürdür. Saadiyat Adası’nda, müzeolojide şube müze olarak adlandırılan yani merkezi yerleşkelerinin dışında farklı şehirlerde ya da farklı ülkelerde, ana müzenin isim hakkını paylaşmasıyla açılan müzelerden iki tane bulunmaktadır. Bunlardan biri Louvre Abu Dhabi, diğeri ise Guggenheim Abu Dhabi’dır. Louvre gibi, varlığını yıkılan bir rejimin mekânı üzerine temellendirmiş bir müzenin, ticari ve diplomatik nedenlerle isim hakkını 30 yılına “satmasının”

karşılığında, aldığı şey ise, Louvre'a ödenen 520 milyon doların yanı sıra yönetim tavsiyeleri ve yardımları karşılığında ödenecek 750 milyon dolarlık başka bir anlaşma yapmasıdır (Küçük, 2017). Bu süreçte Fransa ve BAE arasında, nükleer reaktör kurulması, silah ve uçak ticareti gibi anlaşmalar da kültürel diplomasi sürecine eşlik etmiştir. Bu olaylar müzelerin tarafsızlığının ve güvenilirliğinin sorgulanması için oldukça nesnel bir örnektir.

Sonuç

Tüm bunlar göz önünde bulundurulduğunda müzeye duyulan güvenin insanların ön kabulleriyle gerçekleştiği, nesnelere gerçekliği temel alınarak oluşturulan bir inanca dönüştüğü, sorgulanmadığı ve bu alanın eleştiriye kapalı bir alan olduğunu görmek mümkündür. Bu da müzeleri, toplumun fikirlerini değiştirmek için ya da bu fikirleri yönlendirmek için çok doğru bir araç haline getirir.

“Modernizm sonrası çağdaşlaşma” ve “globalleşme” ile insanlık tarihi yazımı yeni bir yola girmiştir ve sanat tarihi

yazımı da bu yolu takip eder. Sermayenin ya da diplomasının güç aracı haline gelen müzeler, içeriklerini globalleşmenin çocuğu olan “piyasa”nın yönlendirmesiyle oluşturur hale gelmiştir. Yine globalleşmenin etkisiyle alınıp satılabilen, zam ya da indirim yapılabilen bir “ürün” haline gelen müze nesnesi arkeolojik ya da sanatsal bir nesne olması fark etmeksizin bir gösterge halini almış ve araçsallaştırılmıştır.

Burada dikkat edilmesi ya da bundan sonra ele alınması gereken şey belki de müzelerin sorgulanması olacaktır. Amerika'da baş gösteren opioid krizi ve petrol şirketlerinin müzeleri fonlaması sürecine karşı yapılan Liberate Tate, Occupy Museum gibi müzelerin sorgulandığı ve politikaların değiştirilmesinin istendiği protestolar gibi protestoların dünya çapında artmasıyla; müzelerin halka olan sorumluluklarını ne şekilde yerine getirdiklerini aktarmaları, şeffaflık politikaları gütmeleri, karar alma süreçlerinin halkla paylaşılması gibi taleplerin artacağı öngörülebilir ve bu post-truth yani hakikat sonrasının yarattığı aldatmacadan kurtulmak için gereklidir.

Kaynakça

- Artun, A. (2011). *Çağdaş sanatın örgütlenmesi: Estetik modernizmin tasfiyesi* (1. Baskı 2011, İstanbul). İletişim Yayınları.
- Artun, A. (2017). *Mümkün Olmayan Müze. Müzeler Ne Gösteriyor?* İletişim Yayınları.
- Bourdieu, P., Darbel, A., Schnapper, D., Canbolat, S., & Kılıç, S. (2017). *Sanat sevdası: Avrupa sanat müzeleri ve ziyaretçi kitlesi*. Metis.
- Gölcük, R. (2022). Kültürel Diplomasi: Her Şeyi Temizler Mi? (ss. 53-66). *Sanat Kültür Yönetim / Sanat ve Kültür Yönetimi için Çağdaş Teoriler ve Uygulamalar*. M. Graf, A. Günay (Ed.). İstanbul.
- Grotz, K., & Rahemipour, P. (2024). *The hidden capital: Trust in museums in Germany. The German public's view of a cultural institution in transition, a population representative study by the Institute for Museum Research – Stiftung Preußischer Kulturbesitz*, Berlin.
- Gudonis, M., & Jones, B. T. (2021). *History in a post-truth world: Theory and praxis*. Routledge.
- Jensen, R. (2006). The myth of the neutral professional. *Electronic Magazine of Multicultural Education*, 8(2), 1-9.
- Keyes, R. (2017). *Hakikat Sonrası Çağ Günümüz Dünyasında Yalancılık ve Aldatma* (D. Özçetin, Çev.). Delidolu.
- Navarro Fuentes, C. A. (2022). *Post-truth, media and power. A problem for the humanities*. Comunicación y Hombre.
- Northrup, D. (2009). *Visiting and Trusting Museums: Findings from the Trust Canadians and Their Pasts Survey*. Canadian Museums Association National Conference, Toronto.
- Öndin, N. (2003). *Cumhuriyet'in Kültür Sanat Politikası 1923-1950*. İnsancıl.
- Özçelik, B. (2022). *Hakikat Sonrası'nın Oluşumu Unsurları ve Sonuçları*. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Ankara Üniversitesi.
- Raicovich, L. (2021). *Culture strike: Art and museums in an age of protest*. Verso.
- Rousso, H. (2020). History in a Post-Truth World: Theory and Praxis içinde Gallardo Ocampo, A., Híjar-Chiapa A., *Museums as Critical Spaces for Alterity in a Post-Truth World*. (M. Gudonis & B. T. Jones, Ed.; 1. bs). Routledge.

Elektronik Kaynaklar

- Anonim. (2022). Nişanyan Sözlük, <http://nisanyansozluk.com/kelime/guven-> (Erişim tarihi: 10.06.2024)
- Artun, A. (2023). Müze Ahlakı, <https://www.e-skop.com/skopbulten/muze-ahlaki/6656> (Erişim tarihi: 04.05.2024)
- Altınyıldız, A. (2018). Sanatla Aklanan Zehir, <https://www.e-skop.com/skopbulten/sanatla-aklanan-zehir/3740> (Erişim tarihi: 14.07.2024)
- Ertuğrul, E. (2016). Tabiat Tarihi Müzesi'nden Evrim Bölümü Kaldırıldı!, <https://arkeofili.com/tabiat-tarihi-muzesinden-evrim-bolumu-kaldirildi/> (Erişim tarihi: 14.07.2024)
- Erol S., Yılmaz, G. (2021). Etnografyadan Panoramaya,

<https://argonotlar.com/etnografyadan-panoramaya/> (Erişim tarihi: 15.07.2024)

ICOM. (2022). Museum Definition. <https://icom.museum/en/resources/standards-guidelines/museum-definition/> (Erişim tarihi: 04.05.2024)

Küçük, C. (2017). Louvre Abu Dhabi Açıldı: Körfez'in Evrensel Müze Teşebbüsü. <https://www.e-skop.com/skopbulten/louvre-abu-dhabi-acildi-korfezin-evrensel-muze-tesebbusu/3581> (Erişim tarihi: 20.09.2024)

Küçük, C. (2019). Louvre Abu Dhabi'nin İlk Yılı: Yeni Dünya, Yeni Müze, Yeni Başyapıt, <https://www.e-skop.com/skopbulten/louvre-abu-dhabinin-ilk-yili-yeni-dunya-yeni-muze-yeni-basyapit/4289> (Erişim tarihi: 20.09.2024)

Leva, K. (2024). Museums and Trust, <https://www.linkedin.com/pulse/why-museums-trusted-kimmo-lev%25C3%25A4-lhksf/?trackingId=BjhAEHbXQPa9kQrQy4AxCQ%3D%3D> (Erişim tarihi: 15.07.2024)

Museums and Trust. (2021). American Alliance of Museums. <https://www.aamus.org/2021/09/30/museums-and-trust-2021/> (Erişim tarihi: 15.07.2024)

Public perceptions of – and attitudes to—The purposes of museums in society. (2013). BritainThinks for Museums Association. <https://www.museumsassociation.org/app/uploads/2020/06/03042013-britain-thinks.pdf> (Erişim tarihi: 15.07.2024)

1911

Troya Müzesi Yayınları

9 773023 717002